

**WÓJT GMINY
SOSNOWICA**

**ZMIANA STUDIUM
UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY SOSNOWICA**

K I E R U N K I

21 - 500 Biała Podlaska
Plac Szkolny Dwór 28
tel. [0-83] 342-00-36, fax 342-00-38

BIAŁA PODLASKA 2011 r.

**WÓJT GMINY
SOSNOWICA**

**BIURO PROJEKTOWE
„arch – dom”s.j.
W BIAŁEJ PODLASKIEJ**

**ZMIANA STUDIUM UWARUNKOWAŃ I
KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY SOSNOWICA**

K I E R U N K I

**ZAŁĄCZNIK NR 3
Do Uchwały Nr V/2811
Rady Gminy Sosnowica
z dnia 16 marca 2011 r.**

BIAŁA PODLASKA 2011 r.

Spis treści:

1	Cele rozwoju społeczno – gospodarczego gminy Sosnowica.	7
2	Priorytety rozwojowe gminy Sosnowica.	8
3	Funkcje gminy.	8
4	Hierarchia sieci osadniczej gminy.	9
5	Zagospodarowanie przestrzenne.	9
5.1	Struktura funkcjonalno – przestrzenna.	9
5.2	Jednostki strukturalno osadnicze.	10
5.3	Jednostki strukturalno rolniczo- leśne.	11
6	Ochrona środowiska.	11
6.1	Ochrona środowiska w aspekcie uwarunkowań prawnych.	11
6.1.1	Obszary chronione.	11
6.1.2	„Poleski Park Narodowy”	12
6.1.3	„Poleski Park Krajobrazowy” i „Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie”	13
6.1.4	„Ostoje siedliskowe i ptasie zakwalifikowane do Sieci Ekologicznej NATURA 2000”	15
6.1.5	„Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu”	16
6.1.6	Rezerwat przyrody „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym Sosnowickim”.	19
6.2	Przyrodniczy System Gminy Sosnowica.	20
6.2.1	Delimitacja Przyrodniczego Systemu Gminy Sosnowica.	20
6.2.1.1	Obszary węzłowe.	20
6.2.1.2	Węzły ekologiczne	21
6.2.1.3	Obszary łącznikowe	21
6.2.1.4	Obszary poza Przyrodniczym Systemem Gminnym Sosnowica	23
7	Kierunki zagospodarowania przestrzennego Przyrodniczego Systemu Gminy Sosnowica– wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.	24
7.1	Ustalenia ogólne.	24
7.2	Ustalenia szczegółowe dla:	25
7.2.1	Obszarów węzłowych	25
7.2.2	Obszarów łącznikowych	25
7.2.3	Obszarów poza Przyrodniczym Systemem Gminnym Sosnowica	26
7.3	Działania strategiczne na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.	26
7.3.1	Gospodarka wodno – ściekowa	29
7.3.1.1	Zaopatrzenie w wodę	29
7.3.1.2	Gospodarka ściekowa	31
7.4	Kierunki polityki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.	32
8	Kierunki i działania w strefach funkcjonalnych.	35
8.1	Obszary rolnicze.	35
8.2	Obszary terenów leśnych.	39
8.3	Obszary terenów łąk i pastwisk.	40
8.4	Obszary wód otwartych i powierzchniowych.	41

8.5	Obszary zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oznaczonej symbolem MW i mieszkaniowej jednorodzinnej oznaczonej symbolem MNj – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.	42
8.6	Obszary zabudowy usługowej oznaczone symbolem „U”.	43
8.7	Obszary produkcyjne, magazynowe i składowe oznaczone symbolem „P,U”.	45
8.8	Obszary zabudowy zagrodowej oznaczone symbolem MR.	46
8.9	Obszary zabudowy lotniskowej oznaczonej symbolem ML.	46
9	<i>Kierunki i zasady ochrony dóbr kultury – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.</i>	47
9.1	Ogólne wytyczne do ochrony wartości kulturowych gminy.	47
9.2	Ochrona wartości w skali urbanistycznej.	48
9.3	Ochrona wartości w skali poszczególnych wsi i obiektów.	49
10	<i>Strefy ochrony konserwatorskiej.</i>	49
10.1	Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej.	49
10.2	Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej.	51
10.3	Strefa ochrony widokowej.	52
11	<i>Ochrona krajobrazu kulturowego.</i>	54
11.1	Typologia krajobrazu.	54
11.2	Cele ochrony krajobrazu.	55
11.3	Zasady konserwacji krajobrazu kulturowego.	56
11.4	Kierunki ochrony kulturowo-krajobrazowej.	56
12	<i>Stanowiska archeologiczne.</i>	57
12.1	Strefa ochrony stanowisk archeologicznych.	57
12.2	Strefa obserwacji archeologicznej.	58
13	<i>Kierunki działań w zakresie dóbr kultury.</i>	58
14	<i>Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury społecznej i obszarów dla tych potrzeb.</i>	59
14.1	Tendencje demograficzne.	59
14.2	Kierunki przekształceń i rozwoju układu osadniczego.	59
14.3	Kierunki przekształceń i rozwoju usług – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.	61
14.4	Kierunki i zadania rozwoju ekonomicznego.	62
15	<i>Kierunki i zadania rozwoju komunikacji – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.</i>	63
15.1	Układ drogowy.	63
15.2	Droga wojewódzka.	63
15.3	Drogi powiatowe.	64
15.4	Drogi gminne.	65
15.5	Drogi wewnętrzne.	65
15.6	Szlaki rowerowe, piesze i konne.	65

15.7	Kierunki działania. _____	66
16	Kierunki działania w dziedzinie gospodarki odpadami. _____	67
16.1	Działania zapobiegania powstawaniu odpadów i minimalizacji ilości odpadów. _____	67
16.2	Działania w zakresie zbierania i transportu poszczególnych rodzajów odpadów. _____	67
16.3	Monitoring wdrażania planu i przewidywane działania aktualizacyjne. _____	71
17	Kierunki rozwoju elektroenergetyki – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	72
18	Zaopatrzenie w wodę – kierunki rozwoju – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	72
19	Odprowadzenie ścieków – kierunki – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	73
20	Kierunki rozwoju ciepłownictwa – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	73
21	Kierunki rozwoju gazownictwa – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	74
22	Kierunki rozwoju telekomunikacji – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	74
23	Obrona cywilna i przeciwpożarowa. _____	75
23.1	Obrona cywilna – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. _____	75
23.2	Ochrona przeciwpożarowa. _____	76
24	Kierunki działań i zadania władz samorządowych w celu realizacji polityki. _____	77
25	Inne ustalenia _____	78
25.1	Obszary na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym. _____	78
25.2	Obszary, na których będą rozmieszczone inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, krajowym, wojewódzkim i powiatowym. _____	78
25.3	Obszary dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, na podstawie przepisów odrębnych w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziałów nieruchomości, a także obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2 000 m ² oraz obszary przestrzeni publicznej. _____	78
25.4	Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne. _____	79
25.5	Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi i obsuwanie się mas ziemi. _____	79
25.6	Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny. _____	80
25.7	Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujących na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej. _____	80
25.8	Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji. _____	80
25.9	Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych. _____	80
25.10	Inne obszary problemowe. _____	80
26	Synteza. _____	80

**Zgodnie z art. 9 ust. 2 ustawy z dn. 27 marca 2003r.
o planowaniu i zagospodarowaniu
przestrzennym
Dz. U. Nr 80, poz. 717 z 2003 r.
sporządzającym „Studium” jest Wójt Gminy.**

Wójt Gminy Sosnowica:

KRYSTYNA JAŚKIEWICZ

Zmiana studium została opracowana przez:

**BIURO PROJEKTOWE „arch – dom” Sp.j.
PLAC SZKOLNY DWÓR 28
21 – 500 BIAŁA PODLASKA
tel. (083) – 342 – 00 – 36, fax. (083) 342 – 00 – 38**

w składzie:

♦ generalny projektant:

- **mgr inż. arch. Henryk Dołęgowski - upr. urb. 812/89**

♦ zespół generalnego projektanta:

- **mgr inż. Łukasz Kozłowski**
- **mgr inż. arch. Agnieszka Cajgner-Olędzka**
- **mgr inż. Katarzyna Sokołowska**

1 Cele rozwoju społeczno – gospodarczego gminy Sosnowica.

Gmina Sosnowica winna być w przyszłości gminą

- ludzi światłych „otwartych na świat”,
- aktywną gospodarczo, włączoną w system gospodarki regionu i kraju z wykorzystaniem istniejących zasobów kulturowych,
- wygodną dla codziennego życia we wszystkich jego sferach.

Powyższą wizję należy traktować jako drogowskaz przyszłego rozwoju i działań z nim związanych.

Podstawowymi przesłankami budowy strategii gminy jest uznanie iż:

- Na terenie gminy występuje zróżnicowanie parametrów określonych poziomów życia mieszkańców.
- Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe gminy może stać się ważnym czynnikiem rozwoju gminy, przy założeniu minimalizowania zagrożeń dla środowiska przyrodniczego
- Gmina Sosnowica ma uzasadnione powody, aby stać się ważnym ośrodkiem gospodarczym, administracyjnym, kulturowym, powiatu Parczewskiego i województwa Lubelskiego.

Analizując uwarunkowania i wymienione przesłanki, zadaniem samorządu lokalnego będzie:

- podniesienie poziomu życia mieszkańców,
- zapewnienie trwałej bezkonkurencyjności gminy Sosnowica poprzez wykorzystywanie walorów przyrodniczych i kulturowych.

Wobec głębokich przemian społecznych i gospodarczych dokonujących się w Polsce w związku z jej przystąpieniem do Unii Europejskiej, przed gminą Sosnowica, stoją niepowtarzalne i realne szanse rozwoju. Warunkiem jego powodzenia musi być intensywne inwestowanie, tworzące nowe miejsca pracy. Niezbędnym stają się zatem przyciągnięcie na teren gminy zasobów finansowych, materialnych i kapitałowych pochodzących z różnych źródeł. Lokowanie tych środków powinno być tak skoncentrowane, aby osiągnąć założone równorzędne strategiczne cele rozwoju.

Cele Strategiczne rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Sosnowica.

- Stymulowanie rozwoju gospodarczego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.
- Tworzenie technicznych warunków dla rozwoju społeczno-gospodarczego i poprawy stanu środowiska.

- Kształtowanie polityki społecznej zgodnie z oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców.
- Poprawa jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego.

2 Priorytety rozwojowe gminy Sosnowica.

Nadrzędnym celem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sosnowica jest tworzenie nowych miejsc pracy:

- w rolnictwie,
- w turystyce (w tym agroturystyce),
- w sektorze produkcyjnym,
- w usługach,

przez:

- wdrożenie metod produkcji rolniczej przy respektowaniu zasad ochrony środowiska oraz krajobrazu wiejskiego,
- rozwój i dywersyfikacja działalności gospodarczej zapewniającej dodatkowe zatrudnienie i alternatywne źródła dochodu,
- tworzenie grup producenckich,
- utworzenie szkolnictwa zawodowego, na bazie istniejących szkół ponadgimnazjalnych.
- rozwój budownictwa mieszkaniowego, letniskowego i agroturystyki,

3 Funkcje gminy.

Ustala się następujące funkcje gminy:

a) Funkcja podstawowa:

- rolnictwo – w oparciu o optymalne wykorzystanie walorów rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- turystyka i agroturystyka – przy ścisłej ochronie walorów przyrodniczych,

b) Funkcja uzupełniająca:

- usługowa – zaspokajanie podstawowych potrzeb ludności,
- leśnictwo.

c) Funkcja dodatkowa: działalność gospodarcza.

4 Hierarchia sieci osadniczej gminy.

a) Na terenie gminy proponuje się wykształcenie trzystopniowej hierarchii sieci osadniczej:

- lokalny ośrodek gminny: Sosnowica,
- ośrodek wspomagający ośrodek gminny: Pieszowola, Turno, Górki, Zienki, Libiszów,
- wsie podstawowe: pozostałe.

5 Zagospodarowanie przestrzenne.

Zagospodarowanie Przestrzenne Województwa Lubelskiego określa gminę Sosnowica jako część obszaru lubelskiego województwa przeznaczonego pod rozwój rolnictwa ekologicznego, turystyki i rekreacji.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sporządza się dla obszarów, na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszarów wymagających scaleń i podziału nieruchomości oraz tych, na których będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym, obszarów rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m² oraz wymagających przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

Nieobligatoryjne sporządzanie planów miejscowych może następować z inicjatywy Rady Gminy oraz na wniosek właścicieli gruntów innych niż gminy - w terminach i na warunkach zależnych od porozumienia gminy i wnioskodawcy oraz uchwały intencyjnej Rady Gminy. Powyższe dotyczyć może terenów wyznaczonych w Studium pod zabudowę mieszkaniową, zagrodową i letniskową.

5.1 Struktura funkcjonalno – przestrzenna.

Z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze oraz istniejące zainwestowanie na obszarze gminy wydzielono jednostki strukturalne:

a) osadnicze– na którą składają się:

Zespoły skoncentrowanej zabudowy w miejscowościach:

- Sosnowica – siedziba gminy,
- Pieszowola, Turno, Górki, Zienki, Libiszów– ośrodki wspomagające,
- Komarówka, Kropiwki, Lejno, Olchówka, Nowy Orzechów, Orzechów Stary, Pieszowola, Zbójno – wsie podstawowe,

b) rolniczo- leśne – obejmuje pozostały obszar gminy.

5.2 Jednostki strukturalno osadnicze.

● Sosnowica.

W Sosnowicy koncentrują się usługi z zakresu obsługi ludności i rolnictwa. Przez ośrodek przebiega droga wojewódzka.

Wytyczono do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jako główne kierunki rozwoju:

- utrwalenie jako dominującej roli Sosnowicy w sieci osadniczej gminy poprzez koncentrację funkcji: mieszkaniowej, administracji i usług z zakresu obsługi ludności,
 - utworzenie Sosnowickiego Parku Kulturowego,
 - rozwój zaplecza obsługi transportu drogowego,
 - rozwój drobnej wytwórczości i usług,
 - rozwój mieszkalnictwa oraz tworzenie warunków do rozwoju sportu i rekreacji,
- a dla pozostałych zespołów osadniczych:
- rozwój usług rolniczych i instytucji obsługi rolnictwa w tym agroturystyka i turystyka,
 - rozwój przetwórstwa rolno – spożywczego w oparciu o własną bazę surowcową,
 - poprawa wyposażenia w infrastrukturę techniczną.
-
- Wśród ośrodków osadniczych przeważają wsie małe i średnie, głównie mające charakter zwarty o układzie ulicowym. Do takich należą Stary Orzechów, Nowy Orzechów, Pieszowola, Lejno, Turno, Górki Bohutyn. Są to wsie najstarsze i największe, które zapoczątkowały rozwój osadnictwa w gminie. Inny typ zabudowy reprezentuje wieś Zienki - jest to zwarty zespół osiedlowy dawnego Zienki osada z centralnie usytuowanym ośrodkiem usługowym. Na terenie gminy występują również wsie o rozproszonym układzie zabudowy (Zbójno, Komarówka), a w okolicach stawów leżą mniejsze jednostki osadnicze o charakterze kolonii (Libiszów, Izabelin).

5.3 Jednostki strukturalno rolniczo- leśne.

Funkcją podstawową jest gospodarka rolna i leśna.

Na całym obszarze jest prowadzona produkcja roślinna oraz hodowla bydła i trzody chlewnej.

Wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jako główne kierunki rozwoju:

- rozwój rolnictwa o kierunku hodowlanym oraz uprawy roślin intensywnych,
- ochrona i poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, terenów leśnych i wód powierzchniowych,
- eliminacja rozproszonego osadnictwa,
- urządzenie infrastruktury technicznej w tym związanej z agroturystyką i turystyką.

6 Ochrona środowiska.

6.1 Ochrona środowiska w aspekcie uwarunkowań prawnych.

6.1.1 Obszary chronione.

Obszar gminy znajduje się w I Ekoregionie „Polesie Zachodnie”.

Na terenie tym występują:

- należący do Krajowej Sieci Ekologicznej EKONET-PL Poleski Obszar Węzłowy 27M rangi międzynarodowej,
- ostoje siedliskowe i ptasie zakwalifikowane do Sieci Ekologicznej NATURA 2000,
- Poleski Park Narodowy,
- Otulina Poleskiego Parku Narodowego,
- Poleski Park Krajobrazowy wraz z otuliną,
- Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie,
- Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu,
- „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym Sosnowickim”- ścisły rezerwat florystyczny,

Obszary te są objęte ochroną prawną:

- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm. ,a w szczególności zmiana z 27.06.2005 – Dz. U. Nr 113, poz. 954);

- ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz.880 z późn. zm.);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz. U. Nr 257, poz. 2573 z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz.2313) .

6.1.2 „Poleski Park Narodowy”

Główne kierunki ochrony przyrody Poleskiego Parku Narodowego to:

- odtwarzanie i ochrona specyfiki stosunków wodnych
- ochrona i renaturalizacja ekosystemów wodno- torfowiskowych
- ochrona i restytucja gatunków ginących i zagrożonych.

Nakazy i zakazy postulowane w obszarze Poleskiego Parku Narodowego:

- 1) zakazuje się zabudowywania, grodzenia i ograniczania w jakikolwiek inny sposób (zawężania) przestrzeni korytarzy ekologicznych;
- 2) słabe gleby rolnicze, w miarę wyłączenia z produkcji rolniczej, należy przeznaczać do zalesienia, nie stosować zalesień w przypadku kolizji z ochroną fitocenozy gatunków oraz walorów krajobrazowych;
- 3) zakazuje się składowania i wykorzystywania na terenie Poleskiego Parku Narodowego i otuliny Parku odpadów kopalnianych, tzw. skały płonnej;
- 4) zakazuje się rozszerzenia obszarów wydobywania węgla kamiennego na teren otuliny Parku;
- 5) zakazuje się lokalizacji na obszarze Parku i otuliny wielkotowarowych ferm chowu i hodowli zwierząt;
- 6) należy przyspieszyć budowę oczyszczalni ścieków wraz z kanalizacją sanitarną wsi i ośrodków rekreacyjnych;
- 7) preferuje się rozwój gospodarki rybackiej prowadzącej do zwiększenia retencji wodnej obszaru;

- 8) preferuje się paliwa niskoemisyjne, a zwłaszcza gaz oraz biomasę;
- 9) preferuje się rozwój agroturystyki i bazy noclegowej w postaci małych pensjonatów i zjazdów;
- 10) we wsi Lipniak należy ograniczyć budownictwo zagrodowe- nowe budynki w oparciu o rozbudowę istniejących gospodarstw;
- 11) we wsi Zbójno należy ograniczyć budownictwo zagrodowe- nowe budynki w oparciu o rozbudowę istniejących gospodarstw przy możliwości przekształcenia zabudowy zagrodowej w zabudowę letniskową;
- 12) wyklucza się możliwość lokalizacji nowej zabudowy letniskowej poza istniejącym układem osadniczym w promieniu co najmniej 2000 m od Jeziora Zagłębcze;
- 13) w miejscowości Nowy Orzechów i Lejno zabudowę letniskową należy realizować w formie zespolonego układu osadniczego;
- 14) we wsiach położonych w otulinie Parku: Komarówka, Górki, Pasieka, Pieszowola preferować rozwój zwartych układów osadniczych, ograniczając rozwój osadnictwa rozproszonego; preferować rozwój budownictwa letniskowego w zwartych układach osadniczych na zasadach uzupełnienia istniejącej zabudowy zagrodowej oraz przekształcanie istniejącej zabudowy zagrodowej w zabudowę letniskową;
- 15) kształtować zabudowę w oparciu o tradycyjne wzorce zagrody wiejskiej przy jednoczesnym zachowaniu walorów etnograficznych i układu wsi; wykluczyć stosowanie sidingu do wykładania elewacji;
- 16) preferuje się obwodnicowy układ komunikacyjny poprzez poprawę jakości dróg Urszulin- Sosnowica- Kołacze;
- 17) poprawić dostępność szlaków turystycznych oraz ścieżek przyrodniczych Parku poprzez budowę w otulinie Parku parkingów.

6.1.3 „Poleski Park Krajobrazowy” i „Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie”

Główne kierunki ochrony przyrody Poleskiego Parku Krajobrazowego i Parku Krajobrazowego Pojezierza Łęczyńskiego to:

- ochrona obszarów ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe
- ochrona obszarów ze względu na walory krajobrazowe
- ochrona przyrody.

Nakazy i zakazy postulowane w obszarze Poleskiego Parku Krajobrazowego i Parku Krajobrazowego Pojezierza Łęczyńskiego to :

- 1) zakaz realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz 627, z późn. zm.); zakaz ten nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę parku krajobrazowego.
- 2) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
- 3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- 4) pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- 5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- 6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- 7) budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;

- 8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego;
- 9) likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
- 10) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;
- 11) prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową;
- 12) utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
- 13) organizowania rajdów motorowych i samochodowych;
- 14) używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych.

Zakazy te nie dotyczą :

- 1) wykonywania zadań wynikających z planu ochrony;
- 2) wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa;
- 3) prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym;
- 4) realizacji inwestycji celu publicznego w rozumieniu art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 oraz z 2004 r. Nr 6, poz. 41), zwanej dalej „inwestycją celu publicznego”.

6.1.4 „Ostoje siedliskowe i ptasie zakwalifikowane do Sieci Ekologicznej NATURA 2000”

Podstawę prawną ochrony europejskiej flory, fauny i siedlisk stanowią dwa akty:

1. Dyrektywa 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków, zwana Dyrektywą Ptasią, uchwalona 2 kwietnia 1979 r., a następnie zmodyfikowana dyrektywami 81/854/EWG, 85/411/EWG, 86/122/ EWG, 91/244/EWG i 94/24/EWG
2. Dyrektywa 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory, zwana Dyrektywą Siedliskową, uchwalona 21 maja 1992 r. i zmieniona dyrektywą 97/62EWG.

Obie dyrektywy są uzupełnione przez decyzje Komisji Europejskiej, które odnoszą się do metodycznych i formalnych aspektów wdrażania koncepcji „NATURA 2000”. Obie także zawierają zakazy i nakazy niezwiązane bezpośrednio z obszarami sieci, ale – szerzej – z ochroną dzikiej flory i fauny na kontynencie europejskim.

Główne kierunki ochrony przyrody ostoje siedliskowe i ptasie zakwalifikowane do Sieci Ekologicznej NATURA 2000 to:

- obszary specjalnej ochrony ptaków
- specjalne obszary ochrony siedlisk

Nakazy i zakazy postulowane w obszarze Poleskiego Parku Krajobrazowego:

- 1) Zabrania się podejmowania działań mogących w istotny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w istotny sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000;
- 2) Projekty planów i projekty zmian do przyjętych planów oraz planowane przedsięwzięcia, które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub obszarów, lub nie wynikają z tej ochrony, a które mogą na te obszary znacząco oddziaływać, wymagają przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, na zasadach określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenie oddziaływania na środowisko (Dz.U. Nr 199 poz 1227 ze zm.);
- 3) Jeżeli na obszarze Natura 2000 występuje siedlisko lub gatunek o znaczeniu priorytetowym, zezwolenie, o którym mowa w punkcie 1, może zostać udzielone wyłącznie w celu:
 - ochrony zdrowia i życia ludzi;
 - zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego;
 - uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego;
 - wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

6.1.5 „Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu”

Na obszarze Poleskiego Obszar Chronionego Krajobrazu ustala się ochronę ekosystemu wg Rozporządzenia Wojewody Lubelskiego:

- 1) zachowanie oraz poprawa stosunków wodnych poprzez ograniczanie nadmiernego odpływu wód, gospodarowanie zasobami wodnymi w sposób uwzględniający potrzeby ekosystemów wodnych i wodnoblotnych, zachowanie naturalnego charakteru rzek, cieków wodnych, zbiorników wodnych i starorzeczy, ochronę funkcji obszarów źródłiskowych o dużych zdolnościach retencyjnych, zachowanie lub przywracanie dobrego stanu ekologicznego wód;
- 2) zachowanie lub odtwarzanie różnorodności biologicznej właściwej dla danego typu ekosystemu, głównie poprzez zachowanie lub przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin, zwierząt lub grzybów;
- 3) uwzględnianie potrzeb ochrony przyrody w gospodarce człowieka, w tym w gospodarce rolnej, leśnej, wodnej, rybackiej i turystyce;
- 4) ochrona i kształtowanie zadrzewień, ze szczególnym uwzględnieniem zadrzewień nadwodnych i śródpolnych;
- 5) ochrona specyficznych cech krajobrazu, w tym naturalnych form rzeźby terenu (ozy, wydmy, moreny czołowe i ich partie krawędziowe);
- 6) tworzenie i ochrona korytarzy ekologicznych, umożliwiających migrację gatunków;
- 7) ochrona starych odmian roślin użytkowych oraz ras zwierząt hodowlanych;
- 8) kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz wartości kulturowych w szczególności przez: ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych, kształtowanie zalesień w sposób optymalny dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych, ochronę punktów, osi i przedpoli widokowych, usuwanie lub przesłanianie antropogenicznych elementów dysharmonijnych w krajobrazie;
- 9) dążenie do rewitalizacji zespołów zabudowy w tym układów zabytkowych, propagowanie tradycyjnych cech architektury;
- 10) eliminowanie lub ograniczanie źródeł zagrożeń, w szczególności powietrza, wód i gleb, poprzez usuwanie zanieczyszczeń antropogenicznych, kształtowanie prawidłowej gospodarki wodno-

ściekowej, promowanie sposobów gospodarowania gruntami, ograniczających erozję gleb.

Na Obszarze zakazuje się:

- 1) zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor i legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
- 2) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz.627, z późn. zm.) (nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę Obszaru);
- 3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych (nie dotyczy prac wykonywanych na potrzeby ochrony przyrody);
- 4) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu (nie dotyczy terenów, dla których udzielono koncesji na wydobywanie kopalin przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia);
- 5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych;
- 6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;
- 7) likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;

- 8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej (nie dotyczy obiektów lokalizowanych w obszarach wyznaczonych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy lub w ciągach istniejącej zabudowy).

6.1.6 Rezerwat przyrody „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym Sosnowickim”.

Istniejący rezerwat przyrody „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym Sosnowickim” jest to rezerwat leśny położony w gminie Sosnowica, wykształcone przy południowym brzegu Jez. Czarnego, (wg Zarządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 11 grudnia 1995 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.) zabrania się:

- 1) pozyskiwania, niszczenia lub uszkodzania drzew i innych roślin, z wyjątkiem przypadków uzasadnionych potrzebami gospodarstwa rezerwatowego, ujętych w planie ochrony,
- 2) zbioru wszystkich dziko rosnących roślin, a w szczególności owoców, nasion i grzybów, z wyjątkiem zbioru nasion na potrzeby hodowli lasu,
- 3) polowania, chwytania, płoszenia i zabijania dziko żyjących zwierząt, zbierania poroży zwierzyny płowej, niszczenia nor i legowisk zwierzęcych, gniazd ptasich i wybierania jaj,
- 4) wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów lub innych nieczystości, innego zanieczyszczania wód i gleby oraz powietrza,
- 5) wydobywania skał, minerałów i torfu,
- 6) niszczenia gleby lub zmiany sposobu jej użytkowania,
- 7) zakłócania ciszy,
- 8) palenia ognisk,
- 9) stosowania środków chemicznych w gospodarce leśnej,
- 10) zmiany stosunków wodnych,
- 11) umieszczania napisów, tablic, ogłoszeń reklamowych i innych znaków nie związanych z ochroną przyrody, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa,

- 12) wstępu na teren rezerwatu przyrody poza miejscami wyznaczonymi przez Wojewodę, z wyjątkiem służb leśnych oraz służb ochrony przyrody,
- 13) ruchu pojazdów, z wyjątkiem pojazdów służb leśnych oraz służb ochrony przyrody.

Wyżej wymienione zakazy nie dotyczą:

- 1) prowadzenia badań naukowych za zgodą Wojewody,
- 2) prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem publicznym i ochroną przeciwpożarową,
- 3) wykonywania zadań z zakresu obronności państwa,
- 4) wykonywania zabiegów ochronnych, hodowlanych i pielęgnacyjnych za zgodą Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, udzielaną w przypadku potrzeby likwidacji nagłych zagrożeń ochraniaanej przyrody, nie ujętych w planie ochrony.

6.2 Przyrodniczy System Gminy Sosnowica.

Walory środowiska nieożywionego i żywego gminy Sosnowica, tworzą mozaikę różnorodnych cennych w skali lokalnej i regionalnej obszarów i obiektów.

6.2.1 Delimitacja Przyrodniczego Systemu Gminy Sosnowica.

Dotychczasowe użytkowanie przestrzeni przyrodniczej spowodowało, że w niektórych terenach obserwuje się wyraźne zgrupowania walorów, podczas gdy znaczne połacie gminy są ich pozbawione. Ta konstatacja stanowi podstawową przesłankę do utworzenia w gminie Sosnowica Przyrodniczego Systemu, który na skalę lokalną będzie obejmował wszystkie tereny decydujące o jakości środowiska przyrodniczego gminy oraz warunkach życia mieszkańców.

Należy starać się o przywrócenie do użytkowania terenów zgodnie z ich predyspozycjami środowiskowymi (np. las na siedliskach leśnych).

Przyrodniczy System Gminy składa się z trzech kategorii obszarów:

6.2.1.1 Obszary węzłowe.

W obrębie gminy proponuje się wydzielenie 5 leśnych obszarów węzłowych:

1. Leśny Obszar Węzłowy A (w obrębie centralnej i wschodniej części gminy) zajmuje południową część s. Turno, południową część s. Sosnowica Dwór, północną i

wschodnią część s. Pieszowola, oraz północną część s. Górki – stanowi zwarty obszar leśny o układzie podłużnym o dużych walorach ekologicznych i faunistycznych. Na planszy oznaczono literą „A”.

2. Leśny Obszar Węzłowy B (w obrębie północnej części gminy) zajmuje wschodnią i południową część s. Olchówka – stanowi zwarty obszar leśny o układzie centralnym tworzącym pierścień o dużych walorach ekologicznych i faunistycznych. Na planszy oznaczono literą „B”.

3. Leśny Obszar Węzłowy C (północno-wschodnia część gminy) zajmuje zachodnią część s. Olchówka. Zwarty obszar leśny o układzie centralnym. Na mapie oznaczono literą „C”.

4. Leśny Obszar Węzłowy D (w zachodniej części gminy) zajmuje cały obszar leśny s. Stary Orzechów. Zwarty obszar leśny o układzie centralnym. Na mapie oznaczono literą „D”.

5. Leśny Obszar Węzłowy E (w obrębie południowej części gminy) zajmuje południową część s. Nowy Orzechów oraz południowo-zachodnią część s. Lejno – stanowi zwarty obszar leśny o układzie centralnym. Obszar ten stanowi najbardziej wysunięty teren na południe gminy Sosnowica. Na planszy oznaczono literą „E”.

6.2.1.2 Węzły ekologiczne

1. **Dolinno – wodny węzeł ekologiczny**, który obejmuje zespół cieków wodnych w obrębie Kanału Wieprz-Krzna wraz z obszarami terenów leśnych w zachodnio – północnej części gminy.

6.2.1.3 Obszary łącznikowe

Obszary Łącznikowe, to tereny, które w środowisku pełnią rolę różnej rangi kanałów przemieszczania się gatunków, osobników, wód, powietrza atmosferycznego; są to oczywiście tereny uprzywilejowane w komunikacji ekologicznej, przyrodniczej i środowiskowej, gdzie natężenie strumienia powiązań jest większe niż w terenach sąsiadujących, w których również odbywa się różnego typu migracja przyrodnicza.

Są to „autostrady” dzięki którym odbywa się wymiana i zasilanie pomiędzy poszczególnymi elementami Przyrodniczego Systemu Gminnego. Obszary te pełnią

ponadto ważną rolę w kontaktowaniu się i przepływie komponentów przyrodniczych z terenami sąsiednimi (zewnętrznymi dla gminy Sosnowica)

a) korytarze ekologiczne – w przypadku gminy Sosnowica jest to dolina rzeki Piwonia, kanału Wieprz-Krzna oraz tereny jezior i stawów a także leśne obszary węzłowe; predyspozycje do przepływu fauny i flory oraz elementów abiotycznych w dolinach rzecznych są powszechnie znane i nie wymagają szczegółowych wyjaśnień.

Niekorzystne warunki środowiskowe dla rozwoju wielu funkcji ograniczyły korzystanie z zasobów dolinnych; doliny są więc najmniej przekształconymi elementami środowiska o dużej naturalnej prężności ekologicznej wynikającej z zasobów wodnych.

W gminie wyodrębniono:

1. Korytarz ekologiczny w dolinie rzeki Piwonii

Jego przebieg kształtuje się w literze Y. Swój bieg rozpoczyna przy granicy z gminą Urzszulin nieopodal wsi Lejno przechodząc przez Jezioro Gumienko oraz obszary leśne pomiędzy miejscowością Komarówka i Zienki w kierunku jeziora Komarowskiego gdzie łączy się ze swoją drugą odnogą rozpoczynającą się w Poleskim Parku Narodowym i kształtującą się wzdłuż cieku wodnego (wpadającego do Jeziora Zienkowskiego). Od jeziora Komarowskiego biegnie on wzdłuż koryta rzeki Piwonia aż do kanału Wieprz – Krzna.

2. Korytarz ekologiczny w dolinie kanału Wieprz-Krzna

Korytarz ekologiczny rozpoczyna się przy granicy z Gminą Ludwin i biegnie wzdłuż kanału Wieprz- Krzna oraz poprzez obszary leśne w okolicach wsi Nowy Orzechów do jeziora Tomasznie. Przechodzi on przez gminę Uścimów i dalej biegnie wzdłuż kanału gdzie łączy się z korytarzem ekologicznym rzeki Piwonii w tym miejscu przechodzi on przez leśny obszar węzłowy „D” do jeziora Czarnego ku kompleksowi jezior i stawów w miejscowości Libiszów. W rejonie jeziora Białego rozdziela się on w dwóch kierunkach. Pierwszy biegnie w stronę granicy z Gminą Dębowa Kłoda, drugi natomiast poprzez leśny obszar węzłowy „C” biegnie kanałem Wieprz – Krzna aż do granicy gminy.

3. Korytarz ekologiczny w centralnej części Gminy

Korytarz ten rozpoczyna się w kompleksie stawów w pobliżu miejscowości Pieszowola, przechodzi poprzez leśny obszar węzłowy „A”, stawy sosnowickie i Leśny obszar węzłowy „B” na terenie którego łączy się on z korytarzem ekologicznym kanału Wieprz – Krzna.

4. **Sięgacze ekologiczne**, czyli obszary łącznikowe mniejszej rangi niż poprzednie, jednak w wielu wypadkach to jedyne uprzywilejowane trasy przemieszczania się gatunków lub osobników pomiędzy terenami o większym potencjale i zasobach przyrody. Często stanowią drogi przemieszczania, się elementów środowiska nieożywionego i wówczas spełniają funkcję klimatyczną, hydrograficzną lub łączną. Wyznaczają je, pasma zagajników łąk, zarośli, niewielkich kompleksów leśnych, kęp roślinności śródlęsnej. Na mapie symbolem graficznym oznaczono przebieg trzech sięgaczy ekologicznych (pierwszy przechodzi przez sołectwa Lipniak i Pieszowola wzdłuż kanału wodnego w kierunku stawu Duża Zośka; kolejny zlokalizowany jest wzdłuż koryta rzeki Piwonia w północnej części gminy Sosnowica nieopodal wsi Bohutyn.

6.2.1.4 Obszary poza Przyrodniczym Systemem Gminnym Sosnowica

Jakkolwiek nie są to elementy wyodrębnionego systemu przyrodniczego, to stanowią ogniwo struktury przyrodniczej gminy i niejako „uzupełnienie” przestrzenne. Oznacza to, że Przyrodniczy System Gminy Sosnowica w tych obszarach, których walory przyrodnicze są przeciętne (choć lokalnie punktowo mogą być wysokie) a stany i zasoby środowiska geograficznego mocno zróżnicowane: od słabszych, często zdegradowanych (np, gleby klasy V, VI) do istotnych w skali lokalnej (gleby chronione, oczka wodne, źródła).

Na tych obszarach odbywa się najintensywniejsze w skali gminy wykorzystywanie walorów i zasobów środowiskowych, przez to są one narażone na największe przekształcenia.

Jednocześnie nie można pominąć ich oddziaływań - w tym często – niekorzystnych na elementy Przyrodniczego Systemu Gminnego. W perspektywie rozwoju gminy tereny te w dalszym ciągu będą stanowić podstawy rozwoju społeczno -gospodarczego. Aby mógł on następować w znacznym stopniu, należy je zasilić przyrodniczo, zrewaloryzować lub w miarę możliwości stopniowo przywracać utracone walory i zasoby.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego tych obszarów muszą uwzględniać rolę sąsiedztwa z Przyrodniczym Systemem Gminnym, jak i docelowo osiągnięcie poprawy dotychczasowego stanu. To ostatnie oznacza oddanie przyrodzie zabranych poprzednio powierzchni pod rozwój np. rolnictwa.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na możliwość pojawiania się nowych funkcji terenu, które będą wynikać ze zmian poza gminą (społeczno – gospodarczych) lub ze względu na trwałą tendencję poprawy atrakcyjności gminy dla inwestowania poprzez zmiany środowiska, krajobrazu lub zasobów przyrody.

Obszary poza Przyrodniczym Systemem Gminnym Sosnowica, ze względu na obecny stan i zagrożenia przestrzeni przyrodniczej w wyniku dotychczasowego zagospodarowania nie należą do tej samej kategorii terenów.

7 Kierunki zagospodarowania przestrzennego Przyrodniczego Systemu Gminy Sosnowica– wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W ramach określania rozwoju zrównoważonego gminy sformułowano kierunki, ogólne i szczegółowe.

Pierwsze są ogólnymi wytycznymi dla samorządu lokalnego i kolejnych etapów zagospodarowania przestrzennego.

Polityka przestrzenna rozumiana jest tu jako skoordynowane działania organów, instytucji i osób posiadających stosunek władczy wobec przestrzeni planistycznej gminy lub pojedynczych aspektów zagospodarowania (np.: lasów, komunikacji, wód). Odnosi się to do całej powierzchni gminy lub jej fragmentów. Szczegółowe kierunki zagospodarowania przestrzennego odnoszą się do ograniczeń, zakazów lub preferencji w wykorzystaniu poszczególnych elementów struktury przyrodniczej gminy i służą poprawie środowiska, ochronie najcenniejszych walorów i zasobów oraz uzyskaniu możliwości rozwoju.

7.1 Ustalenia ogólne.

- zwiększenie lesistości gminy, przy wykorzystaniu naturalnych warunków,
- ograniczenie (z uzasadnieniem ekonomicznym i przyrodniczym) wykorzystania eksploatacji kruszyw budowlanych,
- ograniczenie projektowania nowej, rozproszonej zabudowy zagrodowej, jednorodzinnej lub letniskowej wraz z infrastrukturą, tak aby nie tworzyć fragmentacji krajobrazu terenów otwartych,
- przebieg nowych tras komunikacyjnych i infrastruktury technicznej powinien być projektowany w optymalnym kanale infrastrukturalnym.

7.2 Ustalenia szczegółowe dla:

7.2.1 Obszarów węzłowych

- leśnych obszarów węzłowych:
 - ochrona całych kompleksów leśnych ze szczególnym uwzględnieniem funkcji ochronnej, zgodnie z ustawą o lasach a w szczególności z Zarządzeniem Nr 11A Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 11 maja 1999 r. w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych,
 - zakaz melioracji odwadniających,
 - zakaz eksploatacji surowców naturalnych,
 - powiększenie węzła ekologicznego.
- Priorytetem gospodarki leśnej winno być:
 - dążenie do zgodności drzewostanów z siedliskami,
 - tworzenie lasów wielowiekowych, wielopiętrowych i różnokierunkowych,
 - ochrona występujących tu chronionych i zagrożonych wyginięciem gatunków awifauny,
 - wyznaczenie granicy polno – leśnej, z uwzględnieniem zasad ekologicznych i ekonomicznych.

7.2.2 Obszarów łącznikowych

- korytarzy ekologicznych:
 - odtwarzanie roli i funkcji doliny w strukturze przyrodniczej,
 - zakaz nowych melioracji dolinnych,
 - tworzenie warunków do unaturalniania stosunków wodnych,
 - retencja powierzchniowa,
 - kształtowanie pasmowych struktur przyrodniczych (łąk, zadrzewień)
 - restytucja użytków zielonych kosztem gruntów ornych,
 - prowadzenie dróg po estakadach,
 - zakaz przetamowania koryta kanału Wieprz-Krzna oraz koryt rzecznych,
 - zakaz nowej zabudowy w obrębie korytarzy,
 - zakaz składowania odpadów komunalnych, przemysłowych i energetycznych, lokalizacji wylewisk gnojowicy i nieczystości oraz grzebowisk zwierząt,
 - zakaz eksploatacji surowców mineralnych
 - zakaz tworzenia nowych barier ekologicznych w formie nasypów drogowych itp.
 - nakaz likwidacji obiektów destrukcyjnych,

- nakaz poszerzania lub wykonywania przepustów w nasypach drogowych i kolejowych przecinających korytarze ekologiczne
 - **sięgaczy ekologicznych** – zachowanie dotychczasowej funkcji z ewentualnym wzbogaceniem biologicznym sięgaczy leśnych i dolinkowych.

7.2.3 Obszarów poza Przyrodniczym Systemem Gminnym Sosnowica

- obowiązują wszystkie ustalenia ogólne,
- strefy deficytu potencjału ekologicznego należy wzmocnić przez:
 - możliwe powierzchniowo zalesienia, zakrzaczenia i wprowadzenie roślinności śródpolnej,
 - rekultywacja wodno – leśna ewentualnych wyrobisk wodno – eksploatacyjnych,
- strefy zasilania ekologicznego wskazane do wzrostu bioróżnorodności poprzez:
 - dolesienia mozaikowo występujących lasów,
 - preferowanie powstawania oczek wodnych,
 - wyłączenie z produkcji rolniczej terenów o niekorzystnych stosunkach wodno – powietrznych.

7.3 Działania strategiczne na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego.

W celu poprawy stanu środowiska naturalnego na terenie gminy, niezbędne jest współdziałanie samorządu gminy Sosnowica z samorządami sąsiednich gmin oraz z samorządami szczebla powiatowego (Parczew) i wojewódzkiego (Lublin).

Budżet gminy na cele związane z ochroną środowiska może być wspierany dotacjami Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i innych funduszy tak krajowych jak i zagranicznych.

Dla zapewnienia prawidłowego rozwoju gminy, przy uwzględnieniu wymagań zdrowotnych i sanitarnych, a zarazem potrzeby zachowania istniejących walorów środowiska, samorząd lokalny musi dążyć do realizacji podjętych już działań w zakresie ochrony środowiska. Należą do nich w szczególności: budowa sieci kanalizacyjnej, ocena czystości wód podziemnych w źródłach i poszukiwanie sposobów ich ochrony.

Zapewnienie dostępu do wody pitnej dobrej jakości, kanalizacja sanitarna wiąże się z rozwojem turystyki.

Główne zadania w zakresie związanym z ochroną środowiska:

a) dla sfery biotycznej:

- traktowanie lasów, dolin rzek, kanałów i cieków wodnych jako najważniejszego składnika równowagi ekologicznej i krajobrazu gminy,
- prowadzenie polityki zalesienia najsłabszych gruntów (zwłaszcza w strefach przyleśnych),
- przeciwdziałanie przekształceniu użytków zielonych oraz cennych przyrodniczo lub krajobrazowo łąk w pola uprawne,
- ochrona drzew przydrożnych oraz drzew i zadrzewień śródpolnych.

b) hydrosfery: (ochrona czystości rzek i stawów oraz wód podziemnych)

- budowa systemów kanalizacji sanitarnej,
- eliminacja zrzutów ścieków do wód (stawów, rzek) i gruntu,
- wyznaczenie granic ochronnych wokół stawów i rzek.

Zalecenia ochronne wód podziemnych

Ustawa – prawo ochrony środowiska stanowi, że wody podziemne i obszary ich zasilania podlegają szczególnej ochronie, polegającej głównie na niedopuszczeniu do zanieczyszczenia wód oraz zapobieganiu i przeciwdziałaniu szkodliwym wpływom na obszary ich zasilania.

Władze samorządowe zobowiązane są do kontroli stanu wód podziemnych, ze szczególnym uwzględnieniem wód z obszarów narażonych na zanieczyszczenie.

Władze samorządowe zobowiązane są do stworzenia (zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego gminy) warunków do ochrony eksploatowanych ujęć wód podziemnych i wyznaczania stref ochronnych, a także do zawarcia porozumień z sąsiadującymi gminami w sprawie ochrony i eksploatacji wspólnych systemów wodociągowych, oraz do pobudzenia świadomości społecznej i wypracowania poczucia odpowiedzialności mieszkańców za stan czystości wody.

Budowa kanalizacji wpłynie pozytywnie na ochronę wód podziemnych.

Prawidłowa eksploatacja składowisk odpadów oraz likwidacja dzikich wysypisk śmieci a także zmniejszenie stopnia chemizacji rolnictwa i poprawa poziomu edukacji ekologicznej będą sprzyjać zachowaniu dobrej jakości wód podziemnych.

Najważniejsze zagrożenia dla wód podziemnych, propozycje rozwiązań i priorytety (A- bardzo pilne, B- pilne, C – mniej pilne)

Lp.	Obiekt	Zagrożenie	Zalecenia	Priorytet
1	Składowisko odpadów w Sosnowicy	Spływy, mogące pogorszyć jakość wód podziemnych (zmiana pH, wzrost przewodności elektrolitycznej, wzrost stężenia metali ciężkich)	1. Instalacja trzech piezometrów w celu monitorowania wpływu na wody podziemne 2. Zamknięcie i rekultywacja składowiska	A A
2	Dzikie wysypiska śmieci	Spływy, mogące pogorszyć jakość wód podziemnych (zmiana składu chemicznego wód)	Jak najszybsza likwidacja, zapobieganie powstawaniu nowych	A
3	Ujęcia wody	Możliwość chemicznego zanieczyszczania wody pitnej	Utworzenie stref ochrony i stała kontrola jakości wody pitnej	A
4	Pola uprawne	Spływy powierzchniowe zawierające związki biogenne i kancerogenne	Ograniczyć a przynajmniej zapobiegać nasileniu chemizacji rolnictwa	B
5	Tereny bezodpływowe (bagienne i torfowiskowe)	Obniżanie się lustra wód wskutek drenażu, niszczenie cennych obiektów przyrodniczych	Ograniczyć drenaż, zaniechać melioracji	A

c) pedosfery:

- rygorystyczny obowiązek ochrony gruntów o najwyższych walorach agroekologicznych przed zmianą sposobu ich użytkowania (klasy bonitacyjne od I do III),
- nieużytki rolnicze, gleby najslabsze (V i VI klasa) o ile nie są użytkowane rolniczo przeznaczyć do zalesienia pod warunkiem, że nie stanowią wartości przyrodniczej jako cenne siedliska przyrodnicze lub miejsca rozrodu rzadkich gatunków zwierząt np. żółw błotny,
- przy znacznym zakwaszeniu gleb uznaje się za wskazane zintensyfikowanie procesu ich wapnowania (jest to podstawowym czynnikiem przywracania walorów agroekologicznych zdegradowanym obszarom),

- eliminowanie upraw polowych i ogrodowych ze strefy wzdłuż dróg wojewódzkich – z uwagi na natężenie metali ciężkich emitowanych przez pojazdy samochodowe.

d) litosfery i gospodarki zasobami naturalnymi:

- eksploatacja złóż winna być zgodna z wymogami ochrony środowiska naturalnego, ale poza obszarami chronionymi,
- rekultywację leśną złóż wyeksploatowanych i sukcesywną rekultywację leśną złóż eksploatowanych (zakaz rekultywacji przy użyciu skały płonnej i innych odpadów górniczych lub poprodukcyjnych),
- ograniczenie możliwości eksploatacji torfów,
- rygorystyczne przestrzeganie uzyskania koncesji na eksploatację wszelkich surowców mineralnych.

e) powietrza:

- dążyć do wykorzystania ekologicznych źródeł energii eliminujących zanieczyszczenie powietrza

f) klimatu akustycznego:

- przestrzeganie zasad lokalizacji zabudowy mieszkaniowej wobec układów komunikacyjnych,
- lokalizacja zakładów produkcyjnych uciążliwych w odpowiedniej odległości od zabudowy mieszkaniowej,
- tworzenie stref zieleni – ochronnych wzdłuż tras komunikacyjnych.

7.3.1 Gospodarka wodno – ściekowa

7.3.1.1 Zaopatrzenie w wodę

Wody podziemne stanowią główne źródło zaopatrzenia w wodę do picia oraz do działalności gospodarczej. W gminie istnieją dwa pokłady wodonośne: kredowy i czwartorzędowy. Pokład kredowy zawiera wodę dobrej jakości, wody czwartorzędowe zawierają zbyt dużo żelaza.

Wody podziemne poziomu czwartorzędowego są podatne na zanieczyszczenia ze względu na brak warstw izolacyjnych przed wpływami antropogenicznymi. Wody kredowe są dobrze izolowane.

Przyczyny zagrożeń :

Wody podziemne mogą zostać zanieczyszczone przez:

- infiltrację ścieków zrzucanych do środowiska, zwłaszcza po zbudowaniu wodociągów przy braku kanalizacji,
- spływy powierzchniowe z obszarów użytkowanych rolniczo, na skutek stosowania nawozów i środków ochrony roślin,
- składowisko odpadów w Sosnowicy – z powodu spływów powierzchniowych i przesiąkania oraz przez dzikie składowiska odpadów (wpływ o zasięgu lokalnym).

Czystości wód zagrażają też nieszczelne szamba i słabe wyposażenie gminy w kanalizację sanitarną. Jakość wód pogarszają również środki ochrony roślin i herbicydy oraz nieracjonalne nawożenie gleby, bez uwzględnienia potrzeb nawozowych roślin.

Melioracje odwadniające i susza hydrologiczna oraz eksploatacja kopalin mogą doprowadzić do obniżenia poziomu wód gruntowych.

W polityce przestrzennej gminy możliwość zaopatrzenia w wodę wszystkich użytkowników, powinna stanowić jeden z głównych elementów rozwoju zrównoważonego.

Aby gospodarowanie wodą spełniało ten postulat, należy oprzeć się o nowoczesne metody wykorzystania komponentu wodnego, w skrócie nazywane systemową gospodarką wodną. Jej zasady powinny określać:

- uwzględnienie potrzeb wodnych wszystkich użytkowników hydrosfery i próba tworzenia hierarchii potrzeb wodnych,
- w bilansie wodnym gminy po stronie przychodów, należy rozpatrywać wody podziemne i powierzchniowe – ma to zasadnicze znaczenie dla ochrony jakościowej stosunków wodnych,
- dynamiczne podejście do bilansu wodnego, co oznacza dostosowanie zużycia do zasobów,

Za celowe uznaje się:

- utrzymanie w należytych stanie technicznym ujęć wody
- wydzielenie i zagospodarowanie strefy ochronnej wokół ujęcia wody,
- dalszą rozbudowę rozdzielczej sieci wodociągowej,

- wykonanie na terenie zabudowy mieszkaniowej studni publicznych, dla potrzeb obrony cywilnej o wydajności zabezpieczającej zapotrzebowanie 7,5 dm³/d na mieszkańca,
- uwzględnienie ewentualnych połączeń wodociągowych (uzupełniających z sąsiednimi gminami).

7.3.1.2 Gospodarka ściekowa

W gminie Sosnowica zbiorczą sieć kanalizacyjną posiadają trzy sołectwa. Długość czynnej sieci kanalizacji sanitarnej (bez deszczowej i bez przykanalików) wynosi 15 km. Jest 201 szt. przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania o łącznej dł. 2,6 km. Na terenie gminy znajduje się tylko 5 oczyszczalni przydomowych i 320 bezodpływowych zbiorników na nieczystości ciekłe. Gmina Sosnowica jest skanalizowana w około 44 %. Większość terenów nieskanalizowanych to wsie i kolonie o rozproszonej zabudowie. W związku z tym najlepszym rozwiązaniem jest budowa przydomowych oczyszczalni.

Na terenie gminy zlokalizowane są 3 zbiorcze oczyszczalnie ścieków w Sosnowicy, Turnie i Zienkach, których łączna przepustowość wynosi 185 m³/dobę.

W miejscowości Sosnowica - oczyszczalnia ścieków typu BIOVAC posiada przepustowość 120 m³/dobę i odbiera ściek i z Sosnowicy, Sosnowicy Dwór oraz z dowożone są z terenu gminy.

W miejscowości Turno - oczyszczalnia ścieków typu BIOCLERE o średniej przepustowości 30 m³/dobę.

W miejscowości Zienki – oczyszczalnia typu „utleniający rów cyrkulacyjny” z siecią kanalizacyjną o średniej przepustowości 30 m³/dobę.

Planuje się budowę sieci kanalizacyjnej nad jeziorem Zagłębcze (co wpłynie na poprawę sytuacji sanitarnej na obszarach rekreacyjnych), w miejscowości Lejno i Zamłyniec oraz modernizację oczyszczalni ścieków w Zienkach.

Miejscowości posiadające zwartą zabudowę bez żadnych systemów oczyszczania ścieków i ze znaczną ilością mieszkańców kwalifikują się do wariantowego systemu zagospodarowania ścieków. Są to miejscowości Nowy Orzechów, Pieszowola, Górki, Lejno.

I wariant to propozycja objęcia miejscowości Nowy Orzechów, Lejno, okolice jeziora Zagłębcze zbiorczym systemem kanalizacyjnym przyłączonym do

oczyszczalni kontenerowej zlokalizowanej w obszarze miejscowości Nowy Orzechów. Miejscowości Pieszowola, Pasieka, Górki powinny zostać objęte zbiorczym systemem kanalizacji sanitarnej, który zostanie przyłączony do zmodernizowanej oczyszczalni ścieków w Zienkach. Pozostałe nieskanalizowane miejscowości powinny zostać zaopatrzone w indywidualne systemy oczyszczania ścieków.

II wariant to objęcie miejscowości Nowy Orzechów, Lejno, okolice jeziora Zagłębocze zbiorczym systemem kanalizacyjnym przyłączonym do oczyszczalni ścieków w Zienkach. Miejscowości Pieszowola, Pasieka zostaną objęte zbiorczym systemem kanalizacyjnym i przyłączone do kontenerowej oczyszczalni ścieków. Miejscowość Górki i pozostałe nieskanalizowane miejscowości zostaną zaopatrzone w indywidualne systemy oczyszczania ścieków.

III wariant to zmodernizowanie jedynie oczyszczalni ścieków w Zienkach poprzez wybudowanie kontenerowego urządzenia do oczyszczania ścieków. Tereny rekreacyjno wypoczynkowe wyposażone będą w bezodpływowe zbiorniki na koszt właścicieli użytkowników nieruchomości a pozostałe nieruchomości zamieszkałe całorocznie będą wyposażone w indywidualne systemy oczyszczania ścieków.

Niezależnie od wybranego wariantu należy modernizować istniejące zbiorcze systemy kanalizacji ścieków a system kanalizacji zbiorczej w Sosnowicy powinien zostać zmodernizowany z podciśnieniowego na ciśnieniowy.

Za celowe uznaje się :

- budowę sieci kanalizacyjnej,
- budowę przydomowych ekologicznych oczyszczalni ścieków,
- respektowanie uregulowań prawnych dotyczących gospodarki wodno – ściekowej

7.4 Kierunki polityki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego.

Najważniejszym założeniem polityki rozwoju przestrzennego gminy Sosnowica jest priorytetowe traktowanie funkcjonowania środowiska przyrodniczego – jako podstawy zrównoważonego rozwoju przestrzennego gminy. Zatem nadrzędnym celem rozwoju przestrzennego gminy jest ochrona wartości przyrodniczych oraz dążenie do przywrócenia równowagi ekologicznej, a więc kształtowanie optymalnej struktury użytkowania terenów i ładu przestrzennego gminy.

Z przeprowadzonej oceny istniejących uwarunkowań przyrodniczych wynikają następujące podstawowe kierunki polityki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego:

- zachowanie, ochrona i kształtowanie gminnego systemu obszarów chronionych,
- ekologizacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- ekologizacja przestrzeni osadniczej.

Ochrona i kształtowanie systemu obszarów chronionych gminy wymagają podjęcia następujących działań:

- respektowania przepisów odnoszących się do sposobu użytkowania istniejących terenów i obiektów chronionych,
- eliminację istniejących źródeł zagrożeń czystości wód powierzchniowych i podziemnych w celu doprowadzenia czystości wód powierzchniowych przynajmniej do II klasy czystości. Wymaga to: odprowadzenia większości ścieków komunalnych do systemu kanalizacyjnego i oczyszczalni ścieków, wprowadzenia zakazu likwidacji rowów melioracyjnych, bieżącej konserwacji (odczyszczania brzegów, zapewnienia drożności) rowów melioracyjnych, wprowadzenia dolesień głównie lasami mieszanymi o bogatym podszyciu leśnym pozwalającym na magazynowanie większej ilości wody, wprowadzenia zadrzewień o płytkim i rozległym systemie korzeniowym, co powoduje powstanie barier biogeochemicznych,
- pielęgnacji istniejących elementów zieleni oraz wprowadzenie nowych rodzimych elementów zieleni zwłaszcza zadrzewień i zakrzewień śródpolnych (pasy i szpalery drzew i krzewów) - spełniających także rolę wiatrochronną - usytuowanych równolegle do osi korytarzy i ciągów ekologicznych oraz wokół obniżeń wysoczyznowych tzw. „oczek wodnych”,
- eliminacji istniejących barier ekologicznych (obszarów konfliktowych z punktu widzenia funkcjonowania środowiska (ograniczających swobodną migrację zwierząt np. budując odpowiedniej szerokości przepustów na ciekach (mostki), drogach, liniach kolejowych; w przypadku lokalizacji większych obiektów kubaturowych sytuowanie ich wzdłuż osi korytarzy i ciągów ekologicznych.

Ekologizacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej wymaga podjęcia następujących działań:

- prowadzenie zabiegów przeciwozyjnych na gruntach ornych (zapobieganie przed erozją wodną i wietrzną) przede wszystkim przez wprowadzenie zadrzewień śródpolnych,
- wprowadzanie zalesień na gruntach ornych klas V i VI oraz nieużytkach (piaski lotne, nieczynne wyrobiska i wysypiska), które docelowo powiększać powinny istniejący system ciągów ekologicznych np. w postaci zadrzewień śródpolnych,
- wprowadzenie zadrzewień pełniących ważną funkcję w ochronie ekosystemów rolnych. Są to zadrzewienia przydrożne, przywodne, pasmowe, kępowe. Modyfikują one mikroklimat przyległych pól, zmieniając bilans cieplny i wodny krajobrazu, ograniczają migrację związków chemicznych na drodze erozji wodnej i wietrznej, ograniczają zanieczyszczenia wód gruntowych. Ze względu na duże znaczenie zieleni dla funkcjonowania systemu krajobrazu wiejskiego wskazane jest opracowanie kompleksowego programu zalesień, zadrzewień i zakrzewień o znaczeniu ekologicznym,
- wprowadzanie użytków zielonych na gruntach ornych z glebami murszastymi i czarnymi ziemiami. Grunty te ze względu na możliwość silnych nawodnień są predysponowane do zmian na użytki zielone,
- wprowadzanie sadów i ogrodów: ze względu na korzystne uwarunkowania glebowe na terenie gminy istnieją predyspozycje do rozwoju funkcji sadowniczo - ogrodniczych szczególnie w obrębie istniejących jednostek osadniczych oraz funkcji warzywniczych (ogrody działkowe).

Ekologizacja przestrzeni osadniczej ma przede wszystkim na celu podniesienie standardu życia mieszkańcom wsi. Osiągnąć to można przez następujące działania:

- eliminację źródeł zagrożeń środowiska znajdujących się na terenach osadniczych: np. wprowadzenie ekologicznych źródeł energii eliminujących zanieczyszczenie powietrza,
- kanalizacja wszystkich terenów osadniczych o zwartej zabudowie,
- wzbogacenie krajobrazu osadniczego zielenią (parki, zieleń izolacyjna), zwiększenie udziału powierzchni terenów zielonych (parki, ogrody przyzagrodowe, sady),
- ochrona i pielęgnacja istniejących parków dworskich i pałacowych, cmentarzy zabytkowych, zadrzewień itp.,

Bardzo ważną rolę dla funkcjonowania środowiska przyrodniczego na terenie gminy odgrywają tereny leśne. Ze względu na fakt, że są to tereny będące w administracji państwowej oddziaływanie administracji samorządowej jest niewielkie. Można jedynie postulować, aby poszerzona została strefa masowego wypoczynku na terenach leśnych.

Z koniecznych do podjęcia działań ekologicznych na terenie gminy wymienić należy ponadto:

- rekultywację leśną terenów poeksploatacyjnych

8 Kierunki i działania w strefach funkcjonalnych.

8.1 Obszary rolnicze.

Strefa rolnicza – stanowi jeden z podstawowych elementów struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Sosnowica. Obejmuje ona grunty orne, sady, łąki, pastwiska, zakrzewienia śródpolne, urządzenia melioracyjne, drogi dojazdowe do gruntów itp. co stanowi około 80 % powierzchni gminy.

Strefa ta charakteryzuje się rozległymi obszarami użytków rolnych, małą ilością zadrzewień i zakrzewień oraz wód powierzchniowych. Minimalna lesistość na terenach rolniczych stwarza dogodne warunki do intensyfikacji produkcji rolnej. Należy zwrócić szczególną uwagę na likwidację zrzutów ścieków i ognisk zagrożeń wynikających z technologii – zwłaszcza z miejscowościach w dolinie rzeki Piwonii.

Wysokotowarowe rolnictwo w odniesieniu do ułomnej struktury agrosystemu powoduje naruszenie równowagi biologicznej przez:

- postępujące osuszanie i stepowienie krajobrazu,
- zmianę warunków klimatycznych,
- nadmierne zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych,
- stopniowe zanikanie fauny (ssaków, owadów, ptaków i płazów) na terenie gminy.

W celu prawidłowego działania ekosystemu i eliminowania zjawisk negatywnych należy dążyć do kompleksowego przekształcenia krajobrazu rolniczego przez stopniowe wprowadzenie mozaikowej struktury wzbogacając i zwiększając system zbiorników wodnych (program małej retencji) oraz zalesienie, zadrzewianie, zakrzaczenia śródpolne, wzdłuż dróg i cieków wodnych.

Należy dążyć do:

- racjonalnej gospodarki użytkami rolnymi, między innymi przez:

- przeznaczenie najniższych klas bonitacyjnych oraz gleby zdegradowane i nieużytki pod zalesienia lub cele ekologiczne,
- wapnowanie gleb zakwaszonych w celu plonotwórczym i ekologicznym,
- przeznaczenie części gruntów użytkowanych łącznie na trwałe użytki zielone
w dolinach rzecznych i obniżeń terenu, co ma uzasadnienie gospodarcze, ekologiczne, klimatyczne i krajobrazowe,
- stosowanie technologii przyjaznych środowisku – nawożenie konwencjonalne, mineralne środki ochrony,
- wprowadzenie większej liczby gospodarstw specjalistycznych: produkcja kwalifikowanych zbóż, na terenach o glebach słabych i większej ilości użytków zielonych – chów zwierząt np. bydło opasowe, trzoda chlewna i drób,
- prowadzenie upraw roślin intensywnych: jagodowych, warzyw, drzew i krzewów ozdobnych przez gospodarstwa mniejsze obszarowo,
- opracowanie projektów zadrzewień na terenach rolnych wykazujących niedobory, w pierwszej kolejności na ekologicznych obszarach węzłowych,
- wprowadzanie zadrzewień wzdłuż dróg, miedz i lokalnych obniżeń,
- niewskazane jest, a na obszarze Poleskiego Parku Krajobrazowego i Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu zakazane, usuwanie istniejących zadrzewień i zakrzewień,
- stosowanie w krajobrazie rolniczym w zadrzewieniach rodzimych gatunków drzew i krzewów, zgodnie z siedliskiem.
- gospodarowania rolniczą przestrzenią produkcyjną:
- prowadzenie gospodarki rolnej z zachowaniem istniejących uwarunkowań przyrodniczych
z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z:
 - położenia w granicach gminy Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu
 - ochrony występujących korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym i lokalnym.
- Wskazania ochronne dla gleb:

- należy prowadzić stałą kontrolę jakości gleb (pH, zawartość podstawowych składników pokarmowych oraz metali ciężkich) w wybranych miejscach użytkowanych rolniczo,
- należy propagować rolnictwo ekologiczne: nawożenie mineralne z jednoczesnym nawożeniem organicznym (obornik, kompost, nawozy zielone, gnojowica, itp.), zachowanie właściwych proporcji poszczególnych składników pokarmowych, dostosowanie dawek nawozów mineralnych do gatunków i odmian roślin uprawnych, stosowanie biologicznych środków i metod ochrony, odpowiedni płodozmian, przedplon (rośliny motylkowe gromadzące azot w glebie), stosowanie środków ochronnych działających selektywnie, o krótkim okresie karencji, programowanie dawek pestycydów w zależności od stopnia zaatakowania upraw przez szkodniki i choroby , uprawa odmian odpornych na choroby, szkodniki i inne czynniki,
- rozwój rolnictwa ekologicznego należy połączyć z rozwojem agroturystyki,
- należy rekultywować tereny poeksploatacyjne zalesiając je,
- należy wprowadzić gospodarkę odpadami.

Najważniejsze zagrożenia dla gleb, propozycje rozwiązań i priorytety (A - „bardzo pilne”, B- „pilne”, C- „mniej pilne”) przedstawia poniższa tabela.

Lp.	źródło	zagrożenie	zalecenia	priorytety
1	Zrzucanie ścieków do ziemi	Zanieczyszczenie gleb związkami biogennymi i mikroorganizmami	Budowa kanalizacji sanitarnej	A
2	Składowisko odpadów i dzikie wysypiska śmieci	Spływy i odciek mogące spowodować zmiany cech chemicznych i biologicznych gleby	1. Jak najszybsza likwidacja wysypisk. 2. Edukacja mieszkańców. 3. Modernizacja, zamknięcie i rekultywacja składowiska.	A A A

3	Pola uprawne	Migracja związków biogenych i toksycznych zawartych w nawozach i środkach ochrony roślin	1. Ograniczyć a przynajmniej zapobiegać nasilaniu chemizacji rolnictwa, wprowadzić zadrzewienia śródpolne.	B
			2. Kontrolować stan jakości gleb (pH, składniki pokarmowe, metale ciężkie).	B
			3. wprowadzać rolnictwo ekologiczne.	B
4	Obszary poeksploatacyjne	Zaburzenie stosunków wodnych, wyłączenie z użytkowania	1. Rekultywacja wyrobisk.	A
			2. niedopuszczenie do powstawania „dzikich kopalni”.	A

Dla rolniczej przestrzeni produkcyjnej jako wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ustala się:

- na terenach dolin rzecznych dopuszczalne zagospodarowanie turystyczne o małym stopniu intensywności z pozostawieniem stref niezabudowanych i niewygradzonych w bezpośrednim sąsiedztwie koryt rzecznych i zbiorników wodnych (postawienie odpowiednich wymagań projektantom tych obiektów,
- na terenach wysoczyznowych pożądanym jest rozwój zagospodarowania turystycznego o przewadze małego stopnia intensywności,
- dbałość o estetykę obiektów zagospodarowania turystycznego i całego otoczenia,
- rozwój sieci szlaków turystycznych,
- prowadzenie gospodarki rolnej z zachowaniem istniejących uwarunkowań przyrodniczych z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z:
 - o położenia w granicach Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu i Poleskiego Parku Krajobrazowego
 - o ochrony występujących korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym i lokalnym, wg Gminnego Systemu Przyrody Sosnowica wykorzystania istniejących urządzeń rekreacyjno – wypoczynkowych.
- możliwość realizacji infrastruktury technicznej wynikającej z gminnego programu bądź wynikającej z potrzeby poszczególnych inwestycji: linii

energetycznych i telekomunikacyjnych, wody i kanalizacji, wież radiofonii komórkowej.

GOSPODARKA RYBACKA

Na terenie gminy Sosnowica zakłada się utrzymanie i rozwój istniejących terenów produkcyjnych i urządzeń obsługi gospodarstw rybackich : Libiszów, Sosnowica, Górk.

W planach rozwoju tych gospodarstw zaleca się uwzględnienie funkcji rekreacyjnej.

8.2 Obszary terenów leśnych.

Tereny zdefiniowane jako tereny leśne reprezentują biosferę: szata roślinna i świat zwierząt.

Szata roślinna – element krajobrazu, czynnik ekologiczny – reprezentowana jest przez: lasy, zalesienia, zadrzewienia przydrożne, zieleń parkową i przydomową – ozdobną i użytkową.

Gmina Sosnowica wskazuje bardzo wysoki wskaźnik zalesienia. Zwarty obszar lasów znajduje się w północnej części gminy. Lasy i zadrzewienia w granicach gminy zajmują 7 776 ha co stanowi 45,1% powierzchni gminy.

Ustalenia realizacyjne dla terenów leśnych – jako wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego:

- priorytetowe traktowanie lasów jako czynnika równowagi ekologicznej,
- prowadzenie polityki zalesień najsłabszych gruntów zwłaszcza w strefach przyleśnych,
- kształtowanie granicy lasów, mających na celu wyrównanie na styku las-pole, zaś na styku las-łąka kształtowanie enklaw niezalesionych i polan – zalecane jest wykonanie specjalistycznego opracowania na etapie planu zagospodarowania przestrzennego,
- ochronę:
 - drzew przydrożnych oraz zadrzewień w dolinie łąk,
 - lasów przed zmianą sposobu ich użytkowania,
 - użytków zielonych i zalesień przed przekształceniem w pola uprawne.
- lokalizacja osadnictwa na terenach leśnych tylko w wyjątkowych (ekonomicznie uzasadnionych) przypadkach z uwzględnieniem warunków przyrodniczych. Jedynie istniejącą zabudowę należy adaptować z możliwością rozbudowy,

- na obszarach przeznaczonych do zalesienia zgodnie z PN-E-05100-1 należy pozostawić pod istniejącymi liniami elektroenergetycznymi SN, nN bez zalesienia pas o szerokości min. 10,0m . Dopuszcza się w pozostawionym pasie prowadzenie gospodarki leśnej pod warunkiem utrzymania pod linią drzew nie przekraczających 2 m wysokości oraz pozostawienie wokół każdego słupa powierzchni niezalesionej w odległości co najmniej 4 m od słupa.
- ponadto dla terenów leśnych zaleca się dążenie do poprawy struktury przyrodniczej lasów poprzez:
 - przyśpieszenie urządzania lasów prywatnych,
 - rozpoczęcie programu dostosowywania gatunkowego składu drzewostanów lasów prywatnych do zajmowanych żyzniejszych siedlisk,
 - w rejonach występowania siedlisk wilgotnych i bagiennych należy podjąć działania w kierunku przywrócenia zakłóconych stosunków wodnych,
 - zagospodarowanie lasów zgodnie z pełnionymi funkcjami ochronnymi,
 - zagospodarowanie brzegowych stref lasu w sposób łagodzący negatywne zjawiska ekotonowe (zagęszczanie podszytów w strefie brzegowej, pozostawianie zbiorowisk okrajowych),
 - łagodzenie uciążliwości barier ekologicznych w lasach, zwłaszcza w większych płatach biotopów wnętrza lasu,
 - zwiększenie powierzchni lasów przez wyłączenie z produkcji rolnych terenów o niskiej wartości glebowej – te które zostały pokazane na rysunku „Studium ...” oraz aktualizowanie w miarę zgłaszanych wniosków.

8.3 Obszary terenów łąk i pastwisk.

Łąki i pastwiska zajmują 20,4 % powierzchni gminy. Większe kompleksy łąk i pastwisk znajdują się w dolinie rzeki Piwonia i kanału Wieprz- Krzna.

Ochrona gruntów rolnych i leśnych: klasa I-III w gestii Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej i gleb IV- marszałek województwa, gruntów leśnych Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa wg ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych z późniejszymi zmianami.

8.4 Obszary wód otwartych i powierzchniowych.

Teren gminy Sosnowica położony jest w zlewni Wieprza i odwadniany przez rzekę Piwonię i Kanał Wieprz-Krzna oraz dopływające cieki i rowy.

Hydrosfera jako integralna część rolniczej przestrzeni stanowi w aspekcie problematyki zagospodarowania terenu istotny czynnik form krajobrazowych w stosunku do wód powierzchniowych zaś w stosunku do wód podziemnych stanowi wartość zasobów komunalnych.

Biorąc pod uwagę ochronę wód powierzchniowych należy zauważyć, że ich odporność na zanieczyszczenia zależy od:

- wielkości przepływu w istniejących ciekach wodnych,
- możliwości natlenienia wód płynących, a więc zależne od ich powierzchni zmeandrowania.

Odporność wód podziemnych określona jest:

- zasobnością poziomów wodonośnych,
- głębokością ich posadowienia,
- stopniem przepuszczalności warstwy suchej,
- intensywnością ruchu tych wód.

Wnioskami do właściwej gospodarki wodnej gminy będą ustalenia Program Ochrony Środowiska i Gospodarki Odpadami Sosnowica, a także poniższe zalecenia:

- poprawa stanu czystości wód powierzchniowych i podziemnych przez eliminowanie zrzutów ścieków przez skorelowanie procesu wodociągowania z budową kanalizacji sanitarnej zbiorczej dla zwartej zabudowy i indywidualnej dla zabudowy rozproszonej,
- sukcesywne likwidowanie źródeł zagrożeń zanieczyszczenia ścieków komunalnych z układu osadniczego i z gospodarstw rolnych,
- zachowanie stosunków wodnych lecz na niektórych obszarach wskazane jest nawodnienie,
- niezabudowywanie dolin, zwłaszcza w sąsiedztwie koryt i unikanie regulacji rzek (ewentualne drobne regulacje na małych ciekach powinny być poprzedzone ekspertyzą ekologiczną), nie odcinać sztucznie starorzeczy od koryt rzek,
- niezasypywanie oczek wodnych.

Na terenach zalewowych należy wykluczyć realizację inwestycji kubaturowych.

8.5 Obszary zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej oznaczonej symbolem MW i mieszkaniowej jednorodzinnej oznaczonej symbolem MNj – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- istniejącą zabudowę wielorodzinną w Sosnowicy, Zienkach, Turnie, Górkach oraz Pasiece należy przeznaczyć do adaptacji z możliwością rozbudowy, wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną. Przy czym należy zachować istniejącą ilość kondygnacji nadziemnych tj. maks. do 3 kondygnacji naziemnych
- realizacja zabudowy mieszkaniowej w obrębie osady Sosnowica
- utrzymanie, modernizacja i wymiana istniejącej zabudowy oraz uzupełnienie zabudowy mieszkaniowej w wolnych przestrzeniach między istniejącą zabudową, w stosunku do obiektów zabytkowych i o charakterze zabytkowym wymagane jest pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- rozwój systemów infrastruktury technicznej podnoszącej standard budynków,
- realizacja budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego o maksymalnej liczbie 2 kondygnacji nadziemnych,
- zaleca się stosowanie dachów dwu- lub wielospadowych, symetrycznych o nachyleniu do 45°, lub mansardowych,.
- przy wyznaczaniu nowych działek budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego należy:
 - a) przy zabudowie wolnostojącej:
 - minimalna szerokość działki od frontu 20m,
 - minimalna powierzchnia działki 1000 m²,
 - minimalna powierzchnia biologicznie czynna 60%,
 - maksymalna powierzchnia zabudowy 20%,
 - b) przy zabudowie bliźniaczej:
 - minimalna szerokość działki od frontu 16m,
 - minimalna powierzchnia działki 800 m²,
 - minimalna powierzchnia biologicznie czynna 60%,
 - maksymalna powierzchnia zabudowy 20%,

c) przy zabudowie szeregowej:

- minimalna szerokość działki od frontu 8m,
- minimalna powierzchnia działki 600 m²,
- minimalna powierzchnia biologicznie czynna 60%,
- maksymalna powierzchnia zabudowy 20%,

d) przy zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami oznaczonej symbolem MNj + U:

- minimalna szerokość działki od frontu 20m,
- minimalna powierzchnia działki 1000 m²,
- minimalna powierzchnia biologicznie czynna 60%,
- maksymalna powierzchnia zabudowy 30%,
- zakłada się możliwość realizacji usług w zabudowie MNj+U -max 60% usług powierzchni użytkowej danego budynku.

8.6 Obszary zabudowy usługowej oznaczone symbolem „U”.

A) Usługi publiczne:

- realizacja zabudowy usługowej w zakresie oświaty, kultury, ośrodków kultury sakralnej, ośrodków zdrowia, usług publicznych i innych, terenów sportu i rekreacji w obrębie Gminy Sosnowica,
- użytkowanie dopuszczalne: usługi niepubliczne, w tym: rzemiosło usługowe nieuciążliwe, mieszkalnictwo wbudowane oraz towarzyszące wolnostojące, zieleń urządzone, urządzenia infrastruktury technicznej i komunikacji zw. z funkcją podstawową, obiekty i urządzenia rekreacji, mała architektura,

Przy opracowywaniu planów miejscowych należy w szczególności uwzględnić następujące zagadnienia:

Realizacja budownictwa wg następujących zasad:

- obiekty usługowe winny spełniać warunki zbliżone do zalecanych dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej:
- max.3 kondygnacje (w tym poddasze użytkowe),
- dachy dwu- lub wielospadowe, symetryczne o nachyleniu do 45°, lub mansardowe,

- ośrodki kultury sakralnej (kościół) oraz inne obiekty usługowe, których funkcja wymaga specjalnego kształtowania architektury - w zależności od rozwiązań architektonicznych bez ograniczeń kubaturowych.
- powierzchnia zabudowy: max 20% pow. terenu inwestycyjnego (działki budowlanej),
- powierzchnia biologicznie czynna: min. 60% pow. terenu inwestycji.

B) Usługi niepubliczne:

- Użytkowanie podstawowe: usługi handlu, rzemiosło, gastronomia.
- Użytkowanie dopuszczalne: mieszkalnictwo wbudowane oraz towarzyszące wolnostojące, obiekty i urządzenia rekreacji, zieleni urządzona, urządzenia infrastruktury technicznej i komunikacji zw. z funkcją podstawową, mała architektura, inne, w zależności od potrzeb zw. z funkcją podstawową.

Realizacja budownictwa wg następujących zasad - jako wytyczne do planów miejscowych:

- obiekty usługowe winny spełniać warunki zbliżone do zalecanych dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej,
- max.3 kondygnacji (w tym poddasze użytkowe),
- dachy dwu- lub wielospadowe, symetryczne o nachyleniu do 45°, lub mansardowe,
- powierzchnia zabudowy: max 20% pow. terenu inwestycji (działki budowlanej),
- powierzchnia biologicznie czynna: min. 60% pow. terenu inwestycji,

C) Tereny usług komercyjnych:

- Użytkowanie podstawowe: usługi handlu, rzemiosło, gastronomia.
- Użytkowanie dopuszczalne: mieszkalnictwo wbudowane oraz towarzyszące wolnostojące, obiekty i urządzenia rekreacji, zieleni urządzona, urządzenia infrastruktury technicznej i komunikacji zw. z funkcją podstawową, mała architektura, inne, w zależności od potrzeb zw. z funkcją podstawową.

Realizacja budownictwa wg następujących zasad – jako wytyczne do planów miejscowych:

- max.3 kondygnacje w tym poddasze użytkowe

- dachy dwu- lub wielospadowe, symetryczne o nachyleniu do 45°, lub mansardowe,
- powierzchnia zabudowy: max 20% pow. terenu inwestycji (działki budowlanej),
- powierzchnia biologicznie czynna: min. 60% pow. terenu inwestycji,

8.7 Obszary produkcyjne, magazynowe i składowe oznaczone symbolem „P,U”.

- realizacja zespołów zabudowy produkcyjnej rolniczej i pozarolniczej, usług towarzyszących, podstawowych, wytwórczych, technicznych, ośrodków przemysłowych, zespołów produkcyjno-usługowych, rzemieślniczych, składów przemysłowych, z dopuszczalnym użytkowaniem jako: urządzenia infrastruktury technicznej i komunikacji zw. z funkcją podstawową, zaplecze administracyjne, socjalno-sanitarne, magazynowo-składowe, technologiczne, zieleni urządzona.

Jako wytyczne do planów miejscowych przyjmuje się następujące zasady kształtowania zabudowy terenów strefy P (hale produkcyjne):

- 1 pełna kondygnacja naziemna lub z poddaszem użytkowym,
- dachy symetryczne, dwuspadowe (z dopuszczeniem wielospadowych) o nachyleniu do 45°, lub mansardowe.

Obiekty zaplecza technicznego (magazyny, wiaty, budynki techniczne):

- 1 pełna kondygnacja parterowa lub z poddaszem użytkowym,
- dachy symetryczne, dwuspadowe (z dopuszczeniem wielospadowych) o nachyleniu do 45°, lub mansardowe,

Wskaźniki intensywności zabudowy:

- powierzchnia zabudowy: max 40% pow. terenu inwestycji (działki budowlanej),
- powierzchnia biologicznie czynna: min 50% pow. terenu inwestycji (działki budowlanej),

Kierunki przekształceń strukturalnych terenów strefy P,U:

- dopuszcza się zmianę użytkowania terenów przemysłowych na użytkowanie usługowo-produkcyjne lub usługi wielobranżowe (publiczne, niepubliczne, komercyjne),
- nowe realizacje w dostosowaniu do form i skali otoczenia.

8.8 Obszary zabudowy zagrodowej oznaczone symbolem MR.

Obszary rolniczo – osadnicze zdefiniowane jako tereny zabudowy zagrodowej (mieszkania wraz z zapleczem obiektów związanych z produkcją rolną) z możliwością budownictwa: agroturystyki i usług nieuciążliwych – handel, zakłady rzemieślnicze itp.

Realizacja budownictwa zagrodowego wg następujących zasad:

- maksymalna ilość kondygnacji nadziemnych – 2,
- nowe inwestycje w strefie ochrony konserwatorskiej należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- lokalizacja nowych obiektów (ferm, agroturystyki) na terenach produkcji rolnej tylko w ekonomicznie uzasadnionych przypadkach przy respektowaniu zasad ochrony środowiska,
- przy wyznaczaniu nowych obszarów pod zabudowę zagrodową należy zachować :
 - minimalna szerokość działki od frontu 30m,
 - minimalna powierzchnia działki 2500 m²,
 - minimalna powierzchnia biologicznie czynna 40%,
 - maksymalna powierzchnia zabudowy 40%,
- dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej ustalenia jak w punkcie 8.5

8.9 Obszary zabudowy letniskowej oznaczonej symbolem ML.

- maksymalna ilość kondygnacji nadziemnych – 2,
- minimalna powierzchnia nowo wydzielonych działek – 1500 m²,
- minimalna powierzchnia biologicznie czynna 80%.
- maksymalna powierzchnia zabudowy 10%

9 Kierunki i zasady ochrony dóbr kultury – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

9.1 Ogólne wytyczne do ochrony wartości kulturowych gminy.

Działalność zachowawcza winna dążyć do utrwalenia istniejących wartości przez ich zabezpieczanie w dwóch aspektach:

- w skali urbanistycznej jako całości i integralnej części krajobrazu,
- w skali poszczególnych obiektów, w ramach istniejących zespołów.

Zachowane wartości kultury materialnej w atrakcyjnym środowisku przyrodniczym samej osady Sosnowica i najbliższej okolicy zostały docenione w Planie Zagospodarowania Przestrzennego woj. Lubelskiego w formie postulatu utworzonego na tym terenie „parku kultury nr 38” o nazwie „ Sosnowicki Park Kultury”- którego teren tworzą:

- obszar XV- wiecznej wsi Sosnowica- jej zachowane części , na prawym brzegu Piwonii, przy rozwidleniu dawnych traktów komunikacyjnych,
- obszar XVII- wiecznej urbanizacji miejskiej (rynek, aleje dojazdowe do dworu),
- dawny zespół dworsko- parkowy,
- kościół,
- zespół stawów,
- dawny folwark Lasek- Sosnowica,

Głównymi dominantami krajobrazowymi – zarówno dawnej jak i obecnie – były budynki sakralne: cerkiew i kościół rzymskokatolicki.

Sosnowicki Park Kultury winien zapewnić:

- zwiększenie atrakcyjności miejsca poprzez stworzenie spójnego, kompleksowego planu rozwoju wsi, uwzględniającego m.in. częściową lub całościową (etapami) rewaloryzację całego układu ruralistycznourbanistycznego Sosnowicy, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wzmocnienie przestrzennych walorów dawnego układu i powiązań widokowych;
- pełne zintegrowanie dawnego założenia dworskiego pod względem funkcjonalnym, przestrzennym i architektonicznym (konieczność uporządkowania struktury własnościowej) z możliwie pełną rekonstrukcją wyglądu kubaturowych obiektów dworskich (budynku dworu, oficyny), kanału z mostkiem między dziedzińcami, parkanu ogrodzenia z bramą;

- przywrócenie dawnej kompozycji parkowej poprzez zlikwidowanie publicznej drogi przez zespół pałacowo-parkowy, uporządkowanie i konserwację drzewostanu parku,
- stworzenie szerokiej bazy noclegowo-gastronomicznej dla indywidualnych turystów (z wykluczeniem budownictwa wielkogabarytowego),
- pozwoli to na przekształcenie Sosnowickiego Parku Kulturowego w ponadlokalny ośrodek turystyczny, ukierunkowany na turystykę kwalifikowaną w oparciu o miejscowe zasoby naturalne – kompleks leśny pobliskiego parku narodowego, stawy i uroczyska (siedliska dzikiej zwierzyny)".

9.2 Ochrona wartości w skali urbanistycznej.

Ochroną wartości w skali urbanistycznej należy objąć:

- Rybakówka - dworek zarządcy stawów rybackich z początku XX wieku, z pozostałościami niewielkiego parku krajobrazowego z początku XX w. – Libiszów
- Pozostałości zespołu pałacowo- parkowego Krassowskich z XIX wieku: - budynek powozowni, murowany z czerwonej cegły, z wykorzystaniem licznych granitowych głazów, z końca XIX w – Pieszowola
- park podworski z XIX w., zaniedbany z kilkoma 300-letnimi pomnikowymi dębami szypułkowymi – Pieszowola
- zespół rezydencyjny w Sosnowicy obejmujący dworską oficynę z 1753 r., pozostałości murowanego alkierza dawnego dworu z poł. XVIII w, park z poł. XVIII w.- Sosnowica
- zespół kościelny obejmujący kościół rzymsko- katolicki pw. Świętej Trójcy; - Sosnowica

Ochrona tych wartości powinna polegać na:

- dalszym utrzymaniu zwartości zespołu przez zatrzymanie procesów rozprzestrzeniania się zabudowy rozproszonej,
- zachowanie regionalnego charakteru budownictwa poprzez objęcie ochroną konserwatorską zwartych grup zabudowy historycznej, utrzymanie charakteru nowo wznoszonych obiektów w kontynuacji miejscowej tradycji,
- zachowanie skali zespołu zarówno w stosunku do otaczającego go krajobrazu jak i we wnętrzu układu

- pozostałości oficyny II w zespole rezydencjonalnym w Sosnowicy
- cerkiew prawosławną w Sosnowicy.

9.3 Ochrona wartości w skali poszczególnych wsi i obiektów.

Zachowanie i utrzymanie charakteru całej substancji zabytkowej budownictwa mieszkaniowego i zagrodowego w procesie przekształcania wsi polskiej, związanego ze zmianą jej podstawowych funkcji, jest trudna do wykonania.

Stąd konieczność:

- wyboru obiektów o najwyższych wartościach zabytkowych, które powinny być oddane pod opiekę konserwatorską i pozostawione w stanie niezmienionym w miejscu powstania lub przeniesiona do skansenów,
- ścisłego przestrzegania rygorów dotyczących skali i charakteru nowo wznoszonych obiektów.

Dążąc do utrzymania tradycyjnej zwartości tkanki budowlanej wsi i przeciwstawiając tendencjom powstania budownictwa bezstylowego należy:

- w pierwszej kolejności wprowadzić zabudowę w rezerwy terenowe już istniejących zespołów jako uzupełnienie i wymianę substancji budowlanej, dopiero w następnej fazie wykorzystywać obszary wolne, przeznaczone na rozwój wsi,
- wstrzymać narastające lawinowo rozprzestrzenianie się budownictwa rozproszonego,
- przy zagospodarowywaniu terenów wolnych przyjąć taką kolejność tworzenia nowych zespołów, aby utrzymać zwartość przestrzenną z zabudową istniejącą, by nie powstawały oderwane grupy czy jednostki osadnicze.

10 Strefy ochrony konserwatorskiej.

10.1 Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Strefa ta obejmuje najwartościowsze obiekty zabytkowe gminy wpisane do rejestru zabytków, wyróżniające się stanem zachowania:

1. Założenie przestrzenne w Sosnowicy:

- zespół kościelny obejmujący kościół rzymsko- katolicki pw. Świętej Trójcy wraz z ruchomościami; dwie dzwonnice przykościelne; ogrodzenie cmentarza przykościelnego,
 - zespół rezydencjonalny obejmujący dworską oficynę I z 1753 r., pozostałość oficyny II, pozostałości murowanego alkierza dawnego dworu z poł. XVIII w,
 - aleja wzdłuż ul. Mickiewicza, dawny staw zw. Hetman,
2. Pozostałości parku dworskiego w Pieszowoli.
 3. Cerkiew prawosławna pw.śś. Piotra i Pawła z wystrojem wewnątrz w Sosnowicy.
 4. Założenie parkowe w Sosnowicy Lasek.

W strefie tej postulaty konserwatorskie mają pierwszeństwo nad innymi.

Na obszarze strefy i w odniesieniu do obiektów indywidualnie wpisanych do rejestru wszelka działalność inwestycyjna i budowlana obejmująca m. in. prace remontowe, modernizacyjne, budowę nowych obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej oraz prace porządkowe, wtórne podziały terenu, wycinkę drzew – wymaga pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Szczegółowe wytyczne konserwatorskie dla działań inwestycyjnych określone są przez WKZ na etapie ustalania warunków realizacji inwestycji.

W strefie tej ochrona obiektów zabytkowych polega na:

- restauracji i modernizacji technicznej obiektów zabytkowych oraz obiektów o wartości kulturowej,
- usunięciu lub odpowiedniej przebudowie obiektów dysharmonizujących przestrzennie i architektonicznie,
- kształtowanie nowych elementów układu przestrzennego z uwzględnieniem jego historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie sytuacji, skali, bryły i detalu.
- Wykluczeniu podlega budownictwo wielkokubaturowe, oraz budowa wysokich masztów.

Wszelkie prace przy obiekcie zabytkowym położonym w tej strefie oraz działalność inwestycyjna na jego terenie wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dworek Kościuszki - barokowy budynek o charakterze pawilonu parkowego z 1753 r jest obecnie adaptowany na pensjonat turystyczny. Zabytki znajdujące się w tej strefie posiadają ogromną wartość

kulturową i ze względu na ich walory powinny pełnić funkcję poznawczo - turystyczną z zachowaniem zasad zagospodarowania uwzględniających zabytkowy charakter obiektów.

10.2 Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej.

W strefie pośredniej ochrony konserwatorskiej obowiązują mniejsze rygory, niż w strefie bezpośredniej ochrony. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne w tej strefie wymagają opinii WKZ.

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje: spichlerz drewniany, charakterystyczny dla regionu Polesia Zachodniego, prawdopodobnie z końca XIX wieku w Górkach, kapliczka murowana z lat 20-tych XX wieku w Lejnie, szkoła murowana z lat 30-tych XX wieku w Pieszowoli oraz Dworek zarządcy stawów rybackich – tzw. „Rybakówka” w Libiszowie.

W strefie tej ochrona obiektów zabytkowych polega na:

- zachowaniu historycznego rozplanowania ulic, a w szczególności ich przebiegu w ich obecnych liniach rozgraniczających, na zachowaniu linii zabudowy (ukształtowanych historycznie), w strefie tej powinna nastąpić pełna rewaloryzacja „drogi mieszkaniowej”- ulicy, czy placu.
- w zakresie architektury i budownictwa nie wymaga się naśladownictwa architektury zabytkowej. Zabudowa w tej strefie ma jednak ogromny wpływ na podtrzymywanie lub też osłabienie cech urbanistyczno-architektonicznych otoczenia,
- zabudowa w tej strefie powinna być w znacznym stopniu wkomponowana w otoczenie urbanistyczne,
- nowa zabudowa powinna podtrzymywać pierwotną ideę założenia urbanistycznego, i nie tworzyć sztucznych dominant czy akcentów, powinna zachowywać skalę i charakter całości założenia,
- dla zespołów dworsko-parkowych strefę ochrony pośredniej wyznacza się w oparciu o dawny zasięg zieleni komponowanej i jej zachowane relikty. W związku z tym w strefie tej współkomponentem jest zieleń, w miarę możliwości dopełniająca zieleń zespołu zabytkowego,
- ochrona powinna polegać również na konserwacji krajobrazu naturalnego – ukształtowania terenu, zieleni, a szczególnie starodrzewu,

- zabrania się wznoszenia w sąsiedztwie obiektów zabytkowych obiektów o funkcji z nim kolidującej,
- zakazie lokalizowania na terenie założenia i w jego otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym, obiektów o funkcji kolidującej z obiektami objętymi ochroną konserwatorską– mogącym przyczynić się do zniszczenia zabytku, a także obiektów zasłaniających widok na zabytek, czy też dysharmonizujących z jego elementami,
- w związku z tym zabrania się wznoszenia w ich sąsiedztwie obiektów aestetycznych , o kubaturze konkurującej i przesłaniającej zabytek- obiektów wielkokubaturowych, jak również wykluczeniu podlega budowa wysokich masztów,
- W strefie tej projektowanie powinno być zgodne z wytycznymi konserwatorskimi.
- Dworek zarządcy stawów rybackich – tzw. „Rybakówka” w Libiszowie znajduje się w strefie zabudowy zagrodowej i jest przeznaczony pod pensjonat turystyczny.

Zabytki znajdujące się w tej strefie posiadają znaczącą wartość kulturową i ze względu na ich walory powinny pełnić funkcję poznawczo - turystyczną z zachowaniem zasad zagospodarowania uwzględniających zabytkowy charakter obiektów.

10.3 Strefa ochrony widokowej.

Proponuje się wyznaczenie tej strefy wokół terenu kościoła parafialnego, oraz cerkwi prawosławnej w Sosnowica oraz Kurhanu kultury trzecinieckiej – „Szwedzka Mogiła”. Jest to duży kopiec ziemny (20 m średnicy i 1.2 m wysokości) usypany na niewielkim północnym stoku cieku wodnego płynącego do Jez. Zienkowskiego, ok. 700 m na wschód od szosy Zienki- Sosnowica, położony w ok. 30-letnim lesie świerkowym.

W strefie tej podlegają ochronie place, przebieg i parametry dróg, obiekty o dużych wartościach architektoniczno – przestrzennych. W zakresie architektury i budownictwa nie wymaga się naśladownictwa architektury zabytkowej. Zabudowa w tej strefie ma jednak ogromny wpływ na podtrzymanie lub też osłabienie cech

urbanistyczno – architektonicznych regionu. Wykluczeniu musi podlegać budownictwo wielkokubaturowe.

Strefą tą należy objąć widoki na obiekty wpisane do rejestru zabytków gminy Sosnowica. Inwestycje kubaturowe prowadzone w obrębie strefy wymagają opinii WKZ.

W strefie tej ochrona obiektów zabytkowych polega na:

- utrzymaniu otwartego charakteru tych terenów,
- konserwacji krajobrazu naturalnego – ukształtowania terenu, zieleni, a szczególnie starodrzewu,
- wprowadzeniu nowych elementów krajobrazowych, podnoszących wartość estetyczną terenu i podkreślających związek przestrzenny z założeniem urbanistycznym,
- zakazie lokalizowania na terenie założenia i w jego otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym – mogących przyczynić się do zniszczenia zabytku, a także obiektów zasłaniających widok na zabytek, czy też dysharmonizujących z jego elementami,
- zabrania się na tym terenie wznoszenia obiektów wielkokubaturowych,
- projektowaniu sieci drożnej w strefie ochrony zespołów dworsko-parkowych w podporządkowaniu głównym kierunkom zabytkowego układu drożnego,
- podporządkowanie się historycznym układom przestrzennym, tworzącym otwarcia czy też zamknięcia urbanistyczne,
- utrzymaniu dawnego otwarcia zespołów parkowych na naturalny krajobraz (następuje tu zatem bezpośredni związek ochrony widokowej ze strefą ochrony krajobrazu naturalnego),
- lokalizacja inwestycji kubaturowych w strefie ochrony widokowej wymaga opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- wykluczeniu inwestycji związanych z budową wysokich masztów.

Na wszelkie prace przy obiekcie zabytkowym położonym w tej strefie oraz działalność inwestycyjną na jego terenie powinno być uzyskane pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11 Ochrona krajobrazu kulturowego.

11.1 Typologia krajobrazu.

Krajobraz kulturowy rozumiany jako wynik celowej działalności człowieka w środowisku przyrodniczym i przestrzennym powinien podlegać konserwacji, jako dobro wspólne stanowiące część cywilizacji, pamięci, wspólnej historii do przekazania przyszłym pokoleniom.

Konserwacja krajobrazu kulturowego dotyczy wartości przyrodniczych, regionalnych, ochrony wartości materialnych (obiekty, dzieła, twory), i niematerialnych (nazwy miejscowości, miejsca związane z tradycją), oraz dotyczy również zapewnienia udziału ludności miejscowej zamieszkującej dane obszary w podejmowanych przedsięwzięciach.

Wg UNESCO przyjmuje się trzy kategorie konserwacji krajobrazu jako:

1. Ochrona krajobrazu kulturowego celowo stworzonego i zaprojektowanego przez człowieka. Do tej kategorii należą krajobrazy parkowe i ogrodowe założone w celach estetycznych, oraz związane z zespołem zabudowy o charakterze mieszkalnym lub religijnym lub o znaczeniu historycznym. Do tego typu można zaliczyć: Sosnowica, Pieszowola

Ochrona krajobrazu kulturowego obejmują zespoły dworsko-parkowe: zespół rezydencyjny w Sosnowicy. Wymieniony zespół parkowy jest wpisany do rejestru zabytków i podlega szczególnej ochronie prawnej. Zakres ochrony obejmuje – granice, budowle, rozplanowanie wewnętrzne, zieleń, małą architekturę, tereny dawnych sadów, warzywników, bramy, zabudowę folwarczną i gospodarczą, osie widokowe i najbliższe otoczenie.

Na obszarach tych każda działalność powinna być prowadzona za pisemną zgodą WKZ, i powinna zmierzać do scalania przestrzennego i funkcjonalnego, zachowania zespołu i jego strukturalnych elementów.

Do kategorii 1 krajobrazu kulturowego można zaliczyć również miasta – tu zaliczamy założenie urbanistyczne Sosnowicy, gdzie związane są one z budynkami i zespołami budowli o charakterze religijnym lub o znaczeniu historycznym. Sosnowica i jego otoczenie stanowi element zagospodarowania przestrzennego Gminy o zachowanych tradycjach regionalnych, które powinny być chronione w skali urbanistycznej jako całości integralnej części krajobrazu, jak i w skali poszczególnych obiektów, w ramach istniejących zespołów.

Ochrona tych wartości powinna polegać na :

- Dalszym utrzymaniu zwartości zespołu przez zatrzymanie procesów rozprzestrzeniania się zabudowy rozproszonej

2. Ochrona krajobrazu rozwiniętego organicznie, jako wynik dawnych pierwotnych obowiązków społecznych, gospodarczych, administracyjnych i religijnych. Zawdzięcza on swoją formę asocjacji i oddziaływaniu ze środowiskiem naturalnym. Tego rodzaju krajobrazy odzwierciedlają procesy ewolucyjne co do formy i charakterystyki tych procesów. Krajobraz zaliczany do tej kategorii ochrony konserwatorskiej można podzielić na dwie grupy:

- Krajobraz prastary (skamieniały, kopalny, zabytkowy, reliktowy), w którym proces ewolucji zatrzymał się w pewnym momencie w przeszłości, co mogło nastąpić w bardzo krótkim okresie czasu. Jego cechy charakterystyczne widoczne są jednak ciągle w materialnej postaci.
- Krajobraz dalej istniejący, który zachował pewną aktywną rolę we współczesnym społeczeństwie a która jest ściśle związana z tradycyjnym stylem życia i trwającym procesem ewolucji.

3. Ochrona krajobrazu zabytkowego asocjatywnego, w którym występują silne asocjacje typu religijnego, artystycznego lub kulturowego z elementem przyrodniczym, przy czym nie mają tu znaczenia dowody o krajobrazie zabytkowym.

Będą to krajobrazy osadnicze.

11.2 Cele ochrony krajobrazu.

Ochrona krajobrazu kulturowego ma za zadanie:

- Zintegrowanie z rozwojem regionów i miejscowości z działaniami ekologicznymi oraz z konserwacją środowiska naturalnego.
- Zachowanie w krajobrazie kulturowym wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz różnorodności treści historycznych, materialnych i duchownych dla: przekazu rodzimych, regionalnych i narodowych tradycji; ochrony przedmiotu badań naukowych w dziedzinie nauk przyrodniczych, geograficznych, historycznych, filozoficznych i estetycznych; edukacji społecznej.

- Konserwacji krajobrazu jako dobra wspólnego stanowiącego część cywilizacji, pamięci, wspólnej historii do przekazania przyszłym pokoleniom.

11.3 Zasady konserwacji krajobrazu kulturowego.

- Konserwacja powinna stanowić integralną część ogólnej polityki rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego. Powinna być jasno określona na wszystkich szczeblach planowania regionalnego, urbanistycznego, architektonicznego i w dziedzinie ochrony środowiska.
- Krajobraz ma charakter interdyscyplinarny i wymaga uczestnictwa wielu różnych specjalizacji w celu jego rozpoznania, określenia jego zasobów i metod jego ochrony.
- Krajobraz jest niepodzielny i powinno się wypracować właściwe prawa jego ochrony dla uniknięcia nakładania się kompetencji różnych służb nadzorujących zarządzanie krajobrazem.
- Przedmiotem ochrony jest zarówno sam krajobraz, jak i ludzie, którzy go zamieszkują a także ich potrzeby życiowe. Ochrona krajobrazu powinna łączyć się z jednocześnie utworzonym statusem społeczno-ekonomicznym dla danego regionu (co przejawia się w ulgach podatkowych prywatnych i przedsiębiorstw lub w dotacjach rządowych lub samorządowych).

11.4 Kierunki ochrony kulturowo-krajobrazowej.

Strefa ochrony kulturowo-krajobrazowej obejmuje większość istniejących na terenie gminy układów wsi o wyraźnie zarysowanej tożsamości kulturowej, harmonijnie wpisanej w naturalny krajobraz. W celu zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej tejże strefy, jak i ochrony krajobrazu należy:

- a) Zachować istniejące obszary zabudowy wsi
- b) Zachować istniejącą wartościową zabudowę wraz z jej otoczeniem (układ działek, sposób ich zagospodarowania, istniejącą zielenią).
- c) Zachować istniejącą małą architekturę – kapliczek, krzyży i świątków przydrożnych.
- d) Ustanowić lokalne (gminne) wytyczne dotyczące form architektonicznych nowej zabudowy.
- e) Nowa zabudowa powinna być kształtowana w harmonii z tradycyjnym krajobrazem kulturowym gminy.

- f) Należy zachować relikty zabudowy drewnianej (historycznej). Na rozległych obszarach gminy poza wyznaczonymi strefami ochronnymi zasady kształtowania zabudowy mogą być mniej rygorystyczne.
- g) Istotne jest uwzględnienie zasady harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego. Ewentualne nowe inwestycje mogące zakłócić harmonię, muszą być lokalizowane w miejscach nie eksponowanych, a w ich zagospodarowaniu należy uwzględnić sposób wpisania w otaczający pejzaż (np. obsadzenie komponowaną zielenią).

12 Stanowiska archeologiczne.

Zachowały się stanowiska archeologiczne wyszczególnione w „Uwarunkowaniach” Konieczne jest kontynuowanie badań w ramach AZP oraz uzupełnienie ewidencji o stanowiska odkrywane przypadkowo (głównie w trakcie prowadzenia inwestycji budowlanych). Ewentualne znaleziska należy zgłaszać do służb konserwatorskich.

12.1 Strefa ochrony stanowisk archeologicznych.

Ochronie podlegają stanowiska archeologiczne wyszczególnione w „Uwarunkowaniach” niniejszego „Studium ...”.

Stanowiska zgrupowane w tych strefach posiadają duże walory poznawcze.

W obrębie tej strefy obowiązują zapisy:

- wszelkie zamierzenia dotyczące zagospodarowania związanego z pracami ziemnymi tych stref należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji,
- wszelkie konieczne prace ziemne na tym obszarze wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- wszelkie konieczne prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska wymagają przeprowadzenia przedinwestycyjnych badań archeologicznych lub nadzoru archeologicznego w zależności od wytycznych konserwatorskich.

12.2 Strefa obserwacji archeologicznej.

Strefą tą objęto tereny o dużym skupisku istniejących stanowisk archeologicznych, jak również tereny domniemanych stanowisk archeologicznych wzdłuż dolin cieków wodnych wraz z ich stokami.

Konieczne jest kontynuowanie badań w ramach AZP oraz uzupełnienie ewidencji o stanowiska odkrywane przypadkowo (głównie w trakcie prowadzenia inwestycji budowlanych).

Ewentualne znaleziska należy zgłaszać do służb konserwatorskich.

W obrębie tej strefy obowiązują zapisy:

- Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary o dużym nasyceniu znaleziskami archeologicznymi i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu.
- W przypadku natrafienia podczas prac ziemnych na ślady archeologiczne należy powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i umożliwić podjęcie badań archeologicznych, przed przystąpieniem do dalszych prac inwestycyjnych.
- Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach m.in. związane z budową nowych budynków i inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej), którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu – muszą być zgłaszane do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w celu uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich.

13 Kierunki działań w zakresie dóbr kultury.

- konieczność zachowania dużych zasobów kulturowych objętych ochroną prawną (ustanowione strefy ochrony konserwatorskiej), przy jednoczesnym zagrożeniu wynikającym z:
 - zachodzących przekształceń struktury funkcjonalno – przestrzennej obszarów wiejskich,
 - niekorzystnych tendencji w przekształcaniu zabudowy wsi,
 - obecnie małej wartości użytkowej i technicznej wielu cennych obiektów zabytkowych powodujące przekształcenie tych obiektów bez zachowania wymogów wynikających z ich ochrony;

- podnoszenie atrakcyjności przestrzeni publicznej, która stanowiłaby podstawy dla kształtowania wizerunku poszczególnych wsi,
- opracowanie „Studium wartości kulturowych gminy Sosnowica”.

● Cmentarze.

Wokół cmentarzy należy przewidzieć strefy ochronne 50 m dla obiektów zaopatrzonych w wodociąg i 150 m dla lokalizacji studni kopanych.

Cmentarze o charakterze zabytkowym podlegają ochronie z ustawy o ochronie dóbr kultury.

14 Kierunki i zadania rozwoju infrastruktury społecznej i obszarów dla tych potrzeb.

14.1 Tendencje demograficzne.

Wariantowe prognozy demograficzne gminy Sosnowica

Analiza dotychczasowych zjawisk demograficznych oraz zakładane perspektywy rozwojowe gminy dają podstawę do następującej hipotezy wzrostu ludności gminy:

Wariant I – umiarkowany (średni przyrost ludności 5 osób rocznie, zahamowanie ujemnego salda przyrostu naturalnego i migracji).

Lata	2010	2020	2030
Ludność	2796	2846	2890

Wariant II – dynamiczny (średni przyrost ludności 10 osób rocznie)

Lata	2010	2020	2030
Ludność	2801	2901	3001

14.2 Kierunki przekształceń i rozwoju układu osadniczego.

Charakterystyczną cechą terenów wiejskich gminy Sosnowica jest występująca prawie we wszystkich wsiach zabudowa mieszkaniowa wraz z budynkami rolniczymi. Domy jednorodzinne bez zagród, mają układ rozproszony i występują sporadycznie, towarzyszą im niewielkie działki, na których są usytuowane niewielkie budynki gospodarcze, ogródki warzywne i kwiatowe.

W zakresie osadnictwa, jako wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy ustala się:

- dla terenów położonych w granicach zabudowy wsi oraz istniejących terenów zainwestowanych położonych poza granicami:
 - adaptację istniejącej zabudowy, mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej z dopuszczeniem jej uzupełnienia, wymiany, przebudowy i rozbudowy,
 - rozwój mieszkalnictwa, usług i przemysłu na terenach wskazanych do zainwestowania,
 - formę obiektów zgodną z kanonami architektury regionalnej,
 - nie rozpraszanie zabudowy poza tereny jednostek osadniczych,
 - utrzymanie „ażurowości” zabudowy w obrębie jednostek osadniczych zwłaszcza w dolinach rzecznych (pozostawienie wolnych nie wygrodzonych przestrzeni pomiędzy zabudową),
 - wyposażenie terenów w niezbędne urządzenia z zakresu infrastruktury technicznej w tym szczególnie porządkowanie gospodarki ściekowej,
 - dostosowanie do celów agroturystyki,
- dla obszarów zabudowy zagrodowej i jednorodzinnej:
 - rozwój zabudowy mieszkaniowej i usług nastawionych na obsługę rolniczej i turystyczno- wypoczynkowej funkcji,
 - porządkowanie, wymianę i przekształcenie istniejącej zabudowy siedliskowej dla stworzenia bazy wypoczynku agroturystycznego,
 - wyposażenie w niezbędne urządzenia z zakresu infrastruktury technicznej w tym szczególnie gospodarki ściekowej.
- w stosunku do istniejącej zabudowy kolonijnej:
 - adaptację istniejącej zabudowy siedliskowej i mieszkalnictwa z dopuszczeniem jej uzupełnienia, wymiany, przebudowy i rozbudowy,
 - lokalizowanie nowych siedlisk tylko w przypadkach ekonomicznie uzasadnionych (z wyłączeniem terenów specjalnych - chronionych),
 - dopuszcza się możliwość realizacji wielkotowarowych ferm hodowlanych ze względu na ich znaczną uciążliwość i trudności w zachowaniu

wymaganych odległości od obiektów chronionych m. in. terenów zabudowy zagrodowej,

- przekształcenie i przebudowa istniejącej zabudowy siedliskowej celem dostosowania do agroturystyki.
- dla obszarów zabudowy usługowej i lotniskowej:
 - tworzenie bazy mieszkalnej dla obsługi ruchu turystycznego: np. stadniny koni, wypożyczalni sprzętu turystycznego,
 - tworzenie bazy noclegowej i gastronomicznej,
 - tworzenie sieci handlu i rzemiosła,
 - tworzenie usług informacyjnych,
 - tworzenie usług turystyki kwalifikowanej- trasy rowerowe, konne, piesze, specjalistyczne zarządzanie sportem- wypożyczalnia sprzętu.

14.3 Kierunki przekształceń i rozwoju usług – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W stosunku do terenów **usług oświaty, kultury, usług zdrowia, usług sportu, usług handlu, rzemiosła usługowego, terenów administracji, usług turystyki, gastronomii oraz urządzeń usługowych rolnictwa** zakłada się:

- adaptację istniejącej zabudowy z dopuszczeniem jej uzupełnienia, wymiany, przebudowy i rozbudowy wraz z możliwością zmiany sposobu użytkowania,
- tereny położone w obrębie stref konserwatorskich podlegają rygorom wynikającym z ustawy o ochronie dóbr kultury, tj. wszelkie działania należy uzgodnić z WKZ
- dotyczy to również zmiany sposobu użytkowania,
- wysokość obiektów usługowych winna być dostosowana do otaczającej zabudowy.

Zakłada się możliwość rozwoju turystyki w formie zrównoważonego rozwoju.

W tym celu zakłada się :

- zwiększenie ilości obiektów turystycznych głównie w oparciu o prywatne kwatery agroturystyczne, pensjonaty , campingi, pola namiotowe i biwakowe
- rozwój agroturystyki głównie przy wykorzystaniu istniejących zabudowań oraz dzięki możliwości pojedynczych gospodarstw oferujących zakwaterowanie, wyżywienie i organizację wolnego czasu

- rozwój indywidualnej zabudowy letniskowej i rekreacyjnej głównie w obrębie istniejącej zabudowy bądź poprzez harmonijne wpisanie w lokalny krajobraz
- rozwój turystyki pieszej i rowerowej wykorzystującej walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe tej części gminy przy jednoczesnym wytyczeniu szlaków pieszych i rowerowych oraz zorganizowaniu miejsc wypoczynku, punktów widokowych
- stworzenie możliwości uprawiania sportów oraz innych form czynnego spędzania czasu dzięki wzbogacaniu obszarów w urządzenia sportowo-rekreacyjne.
- rozwój zaplecza handlowego i gastronomicznego obsługującego turystykę oraz infrastruktury technicznej (oczyszczalnie ścieków, sieć kanalizacyjna)
- poprawę stanu dróg i zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszarów
- podniesienie estetyki poprzez modernizację istniejących obiektów turystycznych, staranne zagospodarowanie ich otoczenia oraz poprzez rewaloryzację obiektów i zespołów zabytkowych.

14.4 Kierunki i zadania rozwoju ekonomicznego.

Kierunki rozwoju przemysłu, rzemiosła produkcyjnego, składowania, budownictwa i transportu.

Adaptuje się istniejące bazy byłych PGR zakłady przemysłowo-składowe z możliwością:

- rozbudowy, przebudowy i wymiany,
- zmiany funkcji użytkowania.

Zaleca się szczególnie:

- prowadzenie prawidłowej gospodarki wodno-ściekowej w aspekcie ochrony środowiska,
- racjonalne wykorzystanie terenu pod produkcję i składy,
- prowadzenie właściwej gospodarki odpadami,
- ustalenie stref uciążliwości poszczególnych zakładów produkcyjnych.

15 Kierunki i zadania rozwoju komunikacji – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

15.1 Układ drogowy.

– funkcjonuje w oparciu o następujące kategorie dróg:

- **drogi wojewódzkie Nr 820 i Nr 819** – zapewniająca połączenie w obszarze rejonu, województwa oraz między powiatami,
- **drogi powiatowe** – zapewniające połączenie między powiatami i gminami oraz wewnątrz gminy,
- **drogi gminne** – zapewniające powiązania lokalne wewnątrz gminy.

Uzupełnieniem dróg gminnych będą istniejące drogi wiejskie – drogi wewnętrzne zapewniające dojazd do pól, które w „Studium” nie są wykazane.

W ramach przewidzianego ruchu turystycznego w „Studium” wydzielono trasy: rowerowe, piesze, jazdy konnej i kajakowe.

Na drogach gminnych i wewnętrznych zakłada się, że będzie odbywał się ruch rowerowy i pieszy, łącznie z ruchem kołowym.

Dla poszczególnych kategorii dróg należy zabezpieczyć parametry techniczne i szerokości pasów drogowych określonych w warunkach technicznych jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

Dla obszaru gminy komunikacją zbiorową będzie sieć linii autobusowych oraz minibusów.

15.2 Droga wojewódzka.

Szerokości rezerwowanych pasów drogowych (w liniach rozgraniczających – regulacyjnych) umożliwiać powinny budowę (modernizację) w/w dróg w pełnych parametrach technicznych wymaganych dla odpowiedniej klasy wraz z budową węzłów, skrzyżowań i przejazdów drogowych, realizację dróg zbiorczych (towarzyszących) przy drogach o ograniczonej dostępności (drogi klasy Z), budowę ciągów ruchu pieszego poza koroną drogi w terenach zabudowy oraz wykonanie optymalnego systemu odwodnienia dróg obejmującego także urządzenia służące odprowadzeniu wód z pasa drogowego.

Minimalna szerokość drogi klasy Z w liniach rozgraniczających wynosi: 20 m, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 43 z dnia 14 maja 1999r. poz. 430).

Dla tej kategorii dróg należy zabezpieczyć parametry techniczne i szerokości pasów drogowych określonych w warunkach technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

Minimalna szerokość drogi klasy G w liniach rozgraniczających wynosi: 25 m, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2 marca 1999r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 43 z dnia 14 maja 1999r. poz. 430).

Dla tej kategorii dróg należy zabezpieczyć parametry techniczne i szerokości pasów drogowych określonych w warunkach technicznych jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

Ustalenia dla poszczególnych dróg:

- droga wojewódzka Nr 820 – główna (G) – szerokość w liniach rozgraniczających min. 25m,
- droga wojewódzka Nr 819 – zbiorcza (Z) – szerokość w liniach rozgraniczających min. 20 m.

15.3 Drogi powiatowe.

Klasy „G” o szerokości w liniach rozgraniczających 25 m.

Minimalna odległość obiektów budowlanych od zewnętrznej krawędzi jezdni wynosi:

- w terenie zabudowanym – 8 m,
- poza terenem zabudowy – 20 m,

Klasy „Z” o szerokości w liniach rozgraniczających 20 m.

Minimalna odległość obiektów budowlanych od zewnętrznej krawędzi jezdni wynosi:

- w terenie zabudowanym – 8 m,
- poza terenem zabudowy – 20 m,

Klasy „L” o szerokości w liniach rozgraniczających w terenie zabudowanym 12 m, poza terenem zabudowy 15 m.

Minimalna odległość obiektów budowlanych od zewnętrznej krawędzi jezdni wynosi:

- w terenie zabudowanym – 6 m,

- poza terenem zabudowy – 15 m.

Dla tej kategorii dróg należy zabezpieczyć parametry techniczne i szerokości pasów drogowych określonych w warunkach technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

15.4 Drogi gminne.

Klasy „D” o szerokości w liniach rozgraniczających w terenie zabudowanym 10 m, poza terenem zabudowy 15 m,

- przednia linia zabudowy na terenie zabudowy min. 6 m od zewnętrznej krawędzi jezdni,
- poza terenem zabudowanym 15 m od zewnętrznej krawędzi jezdni.

Dla tej kategorii dróg należy zabezpieczyć parametry techniczne i szerokości pasów drogowych określonych w warunkach technicznych jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

15.5 Drogi wewnętrzne.

W rysunku „Studium ...” nie pokazano dróg wewnętrznych ale zakłada się możliwość ich realizacji w ekonomicznie i organizacyjnie uzasadnionych przypadkach. Ich szerokość w liniach rozgraniczających ustala się min. 5m.

15.6 Szlaki rowerowe, piesze i konne.

W „Studium...” adaptuje się w całości istniejące szlaki i ścieżki turystyczne:

- Szlak centralny Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego, z Włodawy przez Sosnowicę (Pieszowola, Sosnowica, Libiszów, Stary Orzechów, Komarówka, Lejno) do Urszulina,
- Szlak historyczno – przyrodniczy Sosnowica – Jamniki „Nałęcz”, który wiedzie przez najbardziej interesujące obiekty w Sosnowicy następnie przez teren Poleskiego Parku Narodowego w pobliżu wsi Zienki i „Łąki Zienkowskie” W Jamnikach szlak łączy się z czerwonym szlakiem PTTK i ścieżką przyrodniczą PPN „Dominik”.
- Ścieżka przyrodnicza Poleskiego Parku Narodowego „Perehod” wiodąca przez stawy pieszowolskie do schronu ornitologicznego.

- Ścieżka edukacyjno – przyrodnicza „Borek” która rozpoczyna się na parkingu leśnym przy trasie Sosnowica – Włodawa i kończy przed osiedlem Sosnowica Lasek przy drodze „Brzozówka”.
- Szlak rowerowy „Śladami wschodnio – słowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim” wiodącym z Puchaczowa, w pobliżu Jeziora Zagłębocze przez Lejno, Zienki, Górki, Sosnowicę, obok wsi Turno do Horostyty
- Trasa rowerowa po Lasach Parczewskich „Szlakiem Dzikiej Przyrody” wiodąca z parkingu przy Bazylice Mniejszej w Parczewie, a kończy się w Sosnowicy łącząc się ze ścieżką dydaktyczną „Borek”. Na teren gminy Sosnowicy docieramy od strony Jeziora Białka przez las sosnowy obok Jeziora Czarnego, następnie do Sosnowicy przez zespół rezydencyjny i kościelny.

Znajdujące się na terenie gminy fragmenty innych szlaków:

- Czerwony „Partyzancki” (z Urszulina do Parczewa),
- Rowerowa ścieżka dydaktyczna „Mietułka” (w okolicy Pieszowoli),
- Poleski Szlak Konny (w rejonie Pieszowoli i wsi Lipniak).

Zakłada się jednak, że zasadniczym warunkiem rozwoju w Gminie turystyki i rekreacji na planowaną skalę jest znacznie pełniejsze udostępnienie walorów jej przyrody i kultury poprzez wyznaczenie i realizację dalszych szlaków, ścieżek i ciągów turystycznych

Powinny to być :

- szlaki i ścieżki turystyczne piesze,
- szlaki i ścieżki turystyczne rowerowe,
- szlaki konne,

Realizacja tych ciągów może być prowadzona sukcesywnie, adekwatnie do występujących potrzeb.

15.7 Kierunki działania.

- modernizacja, przebudowa i budowa dróg celem osiągnięcia ich parametrów do zakładanych kategorii dróg,
- realizacja układu komunikacyjnego przy respektowaniu zasad ochrony środowiska (pasy ochronne zieleni niskiej i wysokiej, miejsca parkingowe).

16 Kierunki działania w dziedzinie gospodarki odpadami.

16.1 Działania zapobiegania powstawaniu odpadów i minimalizacji ilości odpadów.

Zadaniem priorytetowym w gospodarce odpadami jest podjęcie działań zmierzających do ograniczenia ilości powstających odpadów. Jest to obowiązek zarówno producentów, jak i konsumentów. Także władze lokalne są odpowiedzialne za zapobieganie i minimalizację ilości odpadów na danym terenie. Ważne staje się więc rozważne i planowe kształtowanie polityki proekologicznej w tym kierunku. Aby można było skutecznie przeciwdziałać coraz większej ilości produkowanych odpadów należy przede wszystkim zadbać o odpowiedni poziom świadomości ekologicznej mieszkańców. Konieczna jest więc akcja informacyjno – edukacyjna. Ma ona zachęcić do:

- kupowania produktów:
 - w minimalnej ilości opakowań,
 - w opakowaniach wielokrotnego użytku,
 - w opakowaniach łatwo poddawanych recyklingowi np. szklanych butelkach,
 - lepszej jakości, trwalszych, o dłuższym czasie przydatności użytkowej (produkty takie kupowane są rzadziej, dzięki czemu powstaje mniej odpadów),
- promowania sieci informatycznych oraz zachęć do oszczędnego gospodarowania materiałami w miejscach pracy np. maksymalne wykorzystanie papieru w biurach i urzędach,
- korzystania z nowości technologicznych przez mieszkańców gminy np. zakładania przydomowych kompostowni

Należy także podjąć działania organizacyjne, które stworzą pewien system gospodarowania odpadami. U jego podstaw leży wdrożenie selektywnej zbiórki odpadów.

16.2 Działania w zakresie zbierania i transportu poszczególnych rodzajów odpadów.

Gminne składowisko odpadów znajduje się w Sosnowicy i jest obsługiwane przez Gminny Zakład Komunalny. Niedoskonałość gospodarki odpadami polega na niedostatecznym wyposażeniu składowiska odpadów, braku powszechnego systemu zbiórki i odbioru odpadów oraz braku selekcji odpadów komunalnych. Gminne

składowisko odpadów znajduje się przy drodze Sosnowica – Libiszów. Zajmuje powierzchnię 0,5 ha i ma pojemność 28 000 m³. Jego eksploatacja rozpoczęła się w latach sześćdziesiątych, zamknięcie składowiska planowane było na rok 2009. Do połowy roku 2004 zdeponowano ok. 3253 Mg odpadów, głównie stałych i organicznych. Ich dostawcą jest Gminny Zakład Komunalny oraz mieszkańcy gminy. Składowisko otoczone jest lasami a od południa polem.

Zbiórką odpadów objęta jest większość gminy. Oprócz zwykłych pojemników mieszkańcy większości wsi otrzymali worki na odpady komunalne.

Odpływ mieszkańców z gminy powinien przyczynić się do zmniejszenia ilości powstających odpadów ale rosnący standard życia powoduje, że jest ich coraz więcej. Bilans jest więc w przybliżeniu wyrównany: z biegiem czasu ilość wytwarzanych odpadów komunalnych pozostanie na poziomie podobnym do aktualnego.

Zmieni się natomiast skład masy odpadów. Wzrośnie ilość opakowań, zwłaszcza butelek z PET, opakowań z PE i PP, szkła i papieru. System zbierania odpadów powinien zmienić się z bezładnego na selektywny.

Odpady powinny być odbierane z całej gminy. Należy wprowadzić w całej gminie system selekcji odpadów komunalnych „u źródła”, najlepiej w workach. Poszczególne rodzaje odpadów będą zbierać odbiorcy surowców wtórnych, dzięki czemu na składowisko trafi niewielka ilość odpadów, nienadających się do ponownego przerobu.

Plan gospodarki odpadami dla powiatu parczewskiego dopuszcza eksploatację składowiska do 2009 r. Z powodu niewielkiej ilości odpadów wytwarzanych w gminie (ok. 660 Mg rocznie), nieodpowiedniego urządzenia składowiska, jego szkodliwości dla środowiska i wysokich kosztów eksploatacji, gmina zamierza przekazać całą gospodarkę odpadami podmiotowi zewnętrznemu, którym może być Pomocnicze Gospodarstwo Komunalne Urzędu Gminy w Dębowej Kłodzie, posiadające składowisko w Lubiczynie.

Składowisko w Lubiczynie jest położone stosunkowo blisko Sosnowicy. Jego atutem jest zabezpieczenie przed szkodliwym wpływem na środowisko. PGK w Dębowej Kłodzie mogłoby wywozić odpady z gminy Sosnowica również na składowisko w Sosnowicy, do zapełnienia go.

Plan Gospodarki Odpadami dla woj. lubelskiego nie podaje przewidywanej daty zamknięcia składowiska i proponuje przejęcie obsługi gminy przez Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej we Włodawie.

Szczegóły dotyczące gospodarki odpadami zawiera „Prognoza ochrony środowiska z Planem gospodarki odpadami na lata 2004- 2014” dla gminy Sosnowica.

Zgodnie z ustawą z dnia 13 września 1996 r. o *utrzymaniu czystości i porządku w gminach* (Dz.U. Nr 132, poz. 622 z późniejszymi zmianami) gminy są zobowiązane do organizowania selektywnej zbiórki odpadów, segregacji oraz magazynowania odpadów komunalnych przydatnych do odzysku oraz do zapewnienia systemu zorganizowanego gromadzenia i wywozu tychże odpadów.

W nawiązaniu do tych wymogów w gminie Sosnowica funkcjonuje zorganizowany system zbiórki odpadów komunalnych. Jednocześnie projektowana jest selektywna zbiórka odpadów. Może ona być realizowana poprzez wybór jednego z poniższych sposobów gromadzenia odpadów.

- Selektywna zbiórka **„u źródła”** – jest to najbardziej efektywny sposób zbierania odpadów. Jednocześnie jest to najtrudniejsza forma selektywnej zbiórki, która obejmuje indywidualne selektywne gromadzenie odpadów na każdej posesji. Trudności tego typu gromadzenia odpadów wiążą się z:
 - zaopatrzeniem każdego gospodarstwa domowego w zestaw pojemników, bądź worków foliowych do gromadzenia poszczególnych rodzajów odpadów (makulatury, szkła, plastiku, pozostałych odpadów),
 - z koniecznością rozbudowy systemu odbioru i transportu odpadów oraz dostarczania ich do odpowiednich miejsc odzysku lub unieszkodliwiania, które często znajdują się w znacznej odległości od miejsc objętych zbiórką,
 - z małej świadomości ekologicznej mieszkańców (taki sposób segregacji wymaga dużej dyscypliny społecznej).
- Kontenery ustawiane w sąsiedztwie („centra zbiórki”) – jest to najprostszy system polegający na ustawieniu w ogólnodostępnych miejscach oznakowanych pojemników, najczęściej o dużej pojemności. Przyjmuje się, że każdy punkt tego systemu powinien obsługiwać 500 – 1000 mieszkańców, ale jego zasięg nie powinien przekraczać 200 m. Za regularne opróżnianie pojemników odpowiedzialna jest jednostka, która zajmuje się jednocześnie zbytem odpadów.

- Zbiornicze punkty selektywnego gromadzenia („centra recyklingu”) – są to strzeżone ogrodzone miejsca, z wieloma kontenerami i pojemnikami, które przeznaczone są do obsługi znacznego terenu (10 – 25 tys. gospodarstw). Do takich punktów mieszkańcy sami przywożą odpady różnego rodzaju.
- Zakłady segregacji, które zajmują się wydzielaniem z suchej masy odpadów (tzn. pozbawionych u źródła substancji organicznych) tych materiałów, które mogą być bądź to ponownie wykorzystane (butelki szklane), bądź odzyskiwane (papier, stłuczka szklana), bądź też przekształcone w inny produkt w procesach kompostowania, fermentacji beztlenowej, spalania.

Na terenie gminy Sosnowica nie jest obecnie prowadzona selekcja odpadów. Są one odbierane od mieszkańców raz w tygodniu, 507 sztuk budynków mieszkalnych jest objęte zbiórką odpadów komunalnych. Niezależnie od , tego Gminny Zakład Komunalny rozstawił na terenie gminy 21 sztuk kontenerów KP-7, 6 sztuki kontenerów ciągnikowych oraz 3 pojemniki siatkowe na suchą frakcję tj. plastik umieszczone w Sosnowicy. Ponadto w takie zestawy mają być zaopatrzone pozostałe miejscowości. W przypadku makulatury nie planuje się organizowania oddzielnej zbiórki, gdyż ze względu na małą ilość odpadów z papieru lub tektury, dostarczanych dotąd na wysypisko zbiórka taka byłaby nieuzasadniona organizacyjnie i ekonomicznie. Inne grupy odpadów, dla których wskazane jest selektywne gromadzenie to:

- odpady niebezpieczne: baterie i akumulatory, zużyte źródła światła zawierające rtęć (głównie świetlówki), przepracowane oleje, opakowania po środkach ochrony roślin i odpady agrochemikaliów, odpady medyczne i weterynaryjne
- odpady uciążliwe, inne niż niebezpieczne: odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych, odpady wielkogabarytowe, złom metalowy

W zakresie odbioru odpadów komunalnych od mieszkańców i transportu na składowisko gmina będzie obsługiwana przez Gminny Zakład Komunalny w Sosnowicy. Z uwagi na utrudnienia selektywnego gromadzenia szkła i plastiku na terenach wiejskich związane z odległością do punktu zbiórki tj. ustawionych kontenerów, zorganizowana będzie okresowa zbiórka tych odpadów bezpośrednio od mieszkańców.

Źródłem finansowania Planu gospodarki odpadami obok budżetu gminy będą środki pozyskane z funduszy krajowych oraz z funduszy strukturalnych. Dotyczy to zwłaszcza dużych i kosztownych inwestycji jak zamknięcie i rekultywacja istniejącego składowiska odpadów komunalnych.

Najczęstszym źródłem finansowania są dotacje i pożyczki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

16.3 Monitoring wdrażania planu i przewidywane działania aktualizacyjne.

W celu zapewnienia właściwej realizacji zadań zawartych w Gminnym Planie Gospodarki Odpadami należy systematycznie kontrolować zakres podejmowanych działań. Dzięki temu można będzie określić ich skuteczność w osiąganiu założonych celów. Monitoring wdrażania planu umożliwi jego ewentualną aktualizację w przypadku, gdy podejmowane działania nie przyniosą spodziewanych efektów lub możliwość realizacji zadań będzie w jakimś stopniu ograniczona.

Monitoringiem należy objąć:

- skuteczność prowadzonych działań zmierzających do ograniczenia ilości odpadów produkowanych oraz ich odzysku i unieszkodliwiania,
- skuteczność egzekwowania prawa lokalnego dotyczącego gospodarki odpadami,
- zgodność działań z harmonogramem,
- nakłady na realizację kolejnych zadań,
- osiągnięte efekty ekonomiczne i ekologiczne.

Ponadto kontroli powinny podlegać wszystkie instalacje związane z gospodarowaniem odpadami oraz jednostki działające w dziedzinie zbierania, transportu i unieszkodliwiania odpadów.

Zgodnie z wymogami ustawy o odpadach (art. 14 ust. 13) organ wykonawczy ma obowiązek przedstawić radzie gminy sprawozdanie z realizacji Gminnego planu gospodarki odpadami nie rzadziej, niż co dwa lata. Postuluje się jednak, aby takie sprawozdanie sporządzać każdego roku.

Monitoring wdrażania planu umożliwi aktualizację planu w terminie ustawowym, tj. co 4 lata, bądź też częściej, w razie zaistniałej potrzeby, dzięki czemu przyczyni się do polepszenia warunków gospodarowania odpadami.

17 Kierunki rozwoju elektroenergetyki – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Aktualnie przy niewielkich zabiegach remontowych istniejących urządzeń elektroenergetycznych, istnieje możliwość pełnego zaspokojenia potrzeb na energię elektryczną, w związku z tym zaleca się:

- stosowanie, w przypadku konieczności prowadzenia linii napowietrznej WN w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowo – usługowej, rozwiązań technicznych i normatywnych stref ochronnych, zmniejszających do minimum wpływ ww. linii na ludzi i środowisko,
- stosowanie do przesyłu energii elektrycznej w zakresie SN 15 kV linii kablowych na terenach intensywnie zabudowanych objętych ochroną konserwatorską i ekologiczną,
- stosowanie stref ochronnych (wolnych od zabudowy) wzdłuż linii napowietrznych SN o szerokości 15m (po 7,5 m od osi linii).
- utrzymanie rezerw terenów pod urządzenia elektroenergetyczne w opracowaniach planistycznych.
- zakaz budowy elektrowni wiatrowych,
- na obszarach przewidzianych pod zalesienie zgodnie z PN-E-05100-1 należy pozostawić pod istniejącymi liniami elektroenergetycznymi SN i NN pas bez zalesienia o szerokości min. 10,0 m. Dopuszcza się w wyznaczonym pasie prowadzenie gospodarki leśnej pod warunkiem utrzymania pod linią drzew nie przekraczających 2 m wysokości oraz pozostawienie wokół każdego słupa powierzchni nie zalesionej w odległości co najmniej 4,0 od słupa.
- zasilanie nowych odbiorców odbywać się będzie z istniejących i planowanych sieci elektroenergetycznych oraz stacji transformatorowych SN/nN.

18 Zaopatrzenie w wodę – kierunki rozwoju – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- zagospodarowanie stref ochronnych wokół ujęć wody,
- monitoring funkcjonowania sieci wodociągowych gminy (analiza jakości wody, techniczna bieżąca konserwacja wodociągów i urządzeń technicznych),

- strefy bezpośredniej ochrony przy studniach wierconych należy przewidzieć na odległość 8-10 m od zarysu budowli i narzędzi służących do poboru wody od terenów ochrony pośredniej,
- na terenach ochrony bezpośredniej zabronione jest użytkowanie gruntów do celów nie związanych z eksploatacją wody.

19 Odprowadzenie ścieków – kierunki – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- Budowa gminnego systemu kanalizacji sanitarnej,
- budowa ekologicznych oczyszczalni ścieków dla zabudowy osadniczej, dla której budowa systemu ściekowego byłaby ekonomicznie nieopłacalna,
- monitoring systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków,
- monitoring istniejących i projektowanych zbiorników na ścieki (szamb),
- wokół oczyszczalni ścieków należy wyznaczyć strefę uciążliwości sanitarnej, stosownie do przyjętej technologii danej oczyszczalni.

20 Kierunki rozwoju ciepłownictwa – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Kierunki rozwoju ciepłownictwa w gminie to:

- sukcesywne zwiększanie udziału proekologicznych nośników energetycznych, dla zmniejszenia zanieczyszczeń środowiska,
- likwidacja niskosprawnych kotłowni węglowych,
- modernizacja istniejących kotłowni, wymagających poprawy sprawności, zmniejszania emisji zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego,
- zagospodarowanie nadwyżek mocy cieplnej poprzez podłączenie odbiorców zasilanych z niskosprawnych indywidualnych kotłowni węglowych,
- zabezpieczenie potrzeb budownictwa jednorodzinnego poprzez indywidualne kotłownie przystosowane do pracy na paliwach ekologicznych,
- zmniejszanie strat ciepłych w konstrukcjach nowych budynków i poprzez modernizację starych o złych warunkach termoizolacyjnych,
- wprowadzenie nowych rozwiązań technicznych i technologicznych w urządzeniach ciepłowniczych, zwiększających efektywność

ich wykorzystania i ułatwiających obsługę oraz zmniejszających w efekcie koszty eksploatacji,

- propagowanie proekologicznych rozwiązań ciepłowniczych niekonwencjonalnych (baterie słoneczne),
- kontrola i restrykcje w stosunku emiterów największych ponadnormatywnych zanieczyszczeń energetycznych.

21 Kierunki rozwoju gazownictwa – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Gazyfikację gminy należy realizować w oparciu o przewidywany program gazyfikacji powiatu parczewskiego.

22 Kierunki rozwoju telekomunikacji – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Kierunki rozwoju telekomunikacji to:

- dostosowanie systemu do potrzeb wynikających z rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy przy zachowaniu odpowiedniego standardu pod względem jakości i ilości świadczonych usług. Wymagać to będzie:
- utrzymania w należytej sprawności technicznej istniejących urządzeń telekomunikacyjnych,
- pełnego wykorzystania możliwości istniejących urządzeń telekomunikacyjnych,
- rozbudowy wg potrzeb sieci rozdzielczych, w szczególności na nowych terenach rozwojowych,
- rozbudowy adekwatnej do możliwości linii rozdzielczych – linii abonenckich.
- tworzenie warunków do prawidłowego rozwoju systemu telekomunikacyjnego poprzez rezerwę terenu w opracowywanych planach zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych obszarów osadniczych;
- zmniejszenia uciążliwości urządzeń systemu dla otoczenia poprzez budowę ich w sposób niekolizyjny z rozwojem osadnictwa (np. wykorzystania ist. linii elektroenergetycznych WN i SN do podwieszania przewodów telekomunikacyjnych;

- utrzymania w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego pasów radiokomunikacji i teletransmisji – wolnych od zabudowy mogącej kolidować z funkcjonowaniem urządzeń radiokomunikacji i teletransmisji.

23 Obrona cywilna i przeciwpożarowa.

Proponuje się lokalizację terenów specjalnych związanych z obroną cywilną przy drodze wojewódzkiej 820 na pograniczu sołectw: Nowy Orzechów, Orzechów Stary. Wprowadza się możliwość zmiany funkcji podstawowej tego terenu na funkcję usługowo – produkcyjną.

Część obszaru gminy zaliczona została do I kategorii zagrożenia pożarowego lasów. W celu wzmożenia ochrony przeciwpożarowej uznaje się za konieczne:

- prowadzenie prawidłowej gospodarki leśnej,
- prowadzenie stałego monitoringu pożarowego,
- zagęszczenie jednostek ratownictwa gaśniczego,
- rozbudowę systemu łączności,
- stałą poprawę organizacji i wyposażenia służb odpowiedzialnych za sytuacje kryzysowe.

23.1 Obrona cywilna – wytyczne do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- a) w budynkach przemysłowych, usługowych, użyteczności publicznej, mieszkalno – usługowych i mieszkalnych – należy na etapie sporządzania planów realizacyjnych przewidzieć schrony i ukrycia w uzgodnieniu z Wydziałem ZKOLiSO,
- b) w rejonach budownictwa jednorodzinnego należy przewidywać ukrycia typu II wykonane przez mieszkańców we własnym zakresie w okresie podwyższonej gotowości obronnej Państwa,
- c) bez względu na typ zabudowy zarezerwować należy tereny pod budowę awaryjnych studni wody pitnej (7,5 l na osobę/dobę). Odległość studni od budynków mieszkalnych lub zgrupowań ludności powinna wynosić najwyżej 800 m,

- d) istniejące studnie powinny być zabezpieczone przed likwidacją i przystosowane do sprawnego uruchomienia i eksploatacji w sytuacjach kryzysowych,
- e) oświetlenie zewnętrzne (ulice, zakłady pracy) należy przystosować do zaciemniania i wygaszania,
- f) należy uwzględnić system alarmowania i powiadamiania mieszkańców w wypadkach zagrożeń poprzez syreny alarmowe przyjmując promień słyszalności syreny do 300 m,
- g) układ projektowanych i modernizowanych dróg i ulic powinien spełniać następujące warunki:
 - szerokość ulicy powinna uniemożliwić ewentualne zagruzowanie,
 - powinny być połączenia z traktami przelotowymi – zapewniające sprawną ewakuację ludności w okresie zagrożenia,
 - należy wyznaczyć trasy przejazdu dla pojazdów z toksycznymi środkami przemysłowymi,
- h) przy opracowaniu miejscowych planów osiedli w skali 1:1000 należy na przedsięwzięcia obrony cywilnej wykonać aneks do planu,
- i) należy zachować istniejące lub projektowane obiekty obrony cywilnej nie dopuszczając do ich likwidacji,
- j) wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego należy przed ich uchwaleniem przez Radę Gminy uzgadniać w Wydziale Zarządzania Kryzysowego, Ochrony Ludności i Spraw Obrony Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego.

23.2 Ochrona przeciwpożarowa.

- a) należy zachować istniejące w gminie obiekty straży pożarnej,
- b) przy realizacji sieci wodociągowej należy przewidywać na terenach zabudowanych odpowiednią ilość hydrantów dla celów przeciwpożarowych w odległości około 100 m od siebie,
- c) przy projektowaniu i modernizacji obiektów przemysłowych i usługowych należy przewidywać drogi pożarowe – dostępne do obiektów,
- d) dla nowoprojektowanych i modernizowanych budynków mieszkalnych i innych należy przewidywać niepalne pokrycia dachów,

- e) należy dążyć do eliminacji łatwopalnych pokryć dachów na istniejących budynkach,
- f) budynki mieszkalne i niemieszkalne powinny posiadać instalacje odgromowe.

Przedsięwzięcia wymienione pod literami a, b, c, d powinny być uzgadniane w Powiatową Komendą Straży Pożarnej.

24 Kierunki działań i zadania władz samorządowych w celu realizacji polityki.

Rozwój lokalny powinien być rozumiany jako kompleks pozytywnych przeobrażeń jakościowych dotyczących obszaru gminy w zakresie ludności zamieszkałej.

Szeroko pojęty rozwój gminy jest procesem złożonym, ukierunkowanym na wykorzystanie zasobów ludzkich, potencjału produkcyjnego i usługowego oraz struktur instytucjonalnych.

W celu realizacji założonej polityki przestrzennej gminy władze samorządowe powinny:

- a) być rzeczywistym gospodarzem obszaru gminy i zajmować się wszystkimi jej składnikami, niezależnie od charakteru własności i rozwiązań instytucjonalnych,
- b) odpowiadać za rozwój gminy, nie ograniczając się jedynie do działań doraźnych, lecz zajmować się również tworzeniem i realizacją strategii rozwoju,
- c) realizować zadania, do których jest powołana (zaspokojenie potrzeb wspólnoty gminnej) nie tylko swoimi bezpośrednimi przedsięwzięciami, lecz także za pośrednictwem działań podmiotów innych, a więc ogółu podmiotów gospodarujących na terenie gminy. Władza gminna ma za zadanie kształtować zachowania podmiotów gospodarczych pod kątem osiągnięcia założonych celów strategii rozwoju gminy.

Zadaniem gminy służącym osiągnięciu celu jest przede wszystkim ożywienie (poprawa) gospodarki i tworzenie klimatu do lokalizacji i dobrego funkcjonowania podmiotów gospodarczych w gminie.

Realizacja zadań władz lokalnych może odbywać się poprzez:

- działania własne zmierzające do lokalizacji przedsięwzięć inwestycyjnych kapitału zewnętrznego na terenie gminy (w tych działaniach niezbędny jest

miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, by móc oferować tereny lub obiekty pod zainwestowanie),

- stwarzanie ułatwień dla istniejących i nowo powstających firm – zwłaszcza w początkowym okresie działania podmiotów gospodarczych.

Narzędziami w realizacji polityki przestrzennej gminy są:

- polityka finansowa realizowana w budżecie gminy (świadome stwarzanie ulg w podatkach, zróżnicowanie opłaty za korzystanie ze środowiska),
- współpraca z władzami regionalnymi,
- skuteczne funkcjonowanie instytucji wspierających biznes,
- programy rozwoju, w tym miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- kontrakt zawarty między gminą a organami Państwa (może być zawarta umowa między gminą a Wojewodą z udziałem podmiotów gospodarczych w sprawie pomocy gminie w rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, budowie urządzeń kulturalnych, budowie sieci transportowych itp.).

25 Inne ustalenia

25.1 Obszary na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym.

- oczyszczalnie ścieków i ujęcia wód wymienione w uwarunkowaniach,
- gminne drogi publiczne wraz z infrastrukturą techniczną,
- lokalizacje obiektów oświaty, ochrony zdrowia i opieki zdrowotnej, obiekty kultury i kultu, administracji szczebla gminnego oraz place i skwery publiczne,
- modernizacja dróg i realizacja liniowych i punktowych obiektów infrastruktury technicznej,

25.2 Obszary, na których będą rozmieszczone inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, krajowym, wojewódzkim i powiatowym.

- drogi wojewódzkie i powiatowe,
- linie energetyczne 110 kV,
- budowa systemu gazownictwa.

25.3 Obszary dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, na podstawie przepisów odrębnych w

tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziałów nieruchomości, a także obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2 000 m² oraz obszary przestrzeni publicznej.

Obszary takie nie występują w Gminie Sosnowica.

25.4 Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

W „Studium...” wyznaczono głównie tereny pod lokalizację budownictwa letniskowego oznaczono symbolem ML w: Sosnowicy, Zienkach, Lejnie, Nowym Orzechowie i Zamłyńcu dla których wskazane jest opracowanie planu miejscowego.

Ponadto należy opracować plan miejscowy dla obszaru projektowanego Sosnowickiego Parku Kulturowego.

25.5 Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi i obsuwanie się mas ziemi.

W Studium wyznaczono tereny zalewowe.

Na obszarach bezpośredniego zagrożenia powodzią zabrania się wykonywania robót oraz czynności, które mogą utrudnić ochronę przed powodzią w szczególności:

- wykonywania urządzeń wodnych oraz wznoszenia innych obiektów budowlanych,
- sadzenia drzew lub krzewów z wyjątkiem plantacji wiklinowych na potrzeby regulacji wód oraz roślinności stanowiących element zabudowy biologicznej dolin rzecznych lub służącej do wzmacniania brzegów, obwałowań lub obsypisk ,
- zmiany ukształtowania terenów, składowania materiałów oraz wykonywania innych robót z wyjątkiem robót związanych z regulacją lub utrzymaniem wód a także utrzymaniem lub odbudową, rozbudową lub przebudową wałów przebudową wałów przeciwpowodziowych wraz z infrastrukturą.

25.6 Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny.

Obszary takie nie występują w Gminie Sosnowica.

25.7 Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujących na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej.

Obszary takie nie występują w Gminie Sosnowica.

25.8 Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji.

Na terenie Gminy Sosnowica rekultywacją należy objąć tereny po wysypisku śmieci w Sosnowicy.

25.9 Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych.

Na terenie gminy Sosnowica nie ma terenów zamkniętych ustanowionych na mocy właściwej decyzji administracyjnej.

25.10 Inne obszary problemowe.

- Przyszłość inwestycji po PGR-ach i GS-ach,
- problem wykorzystania złoża węgla kamiennego w obszarach prawnie chronionego środowiska naturalnego,
- ostatecznie rozwiązanie lokalizacji gminnego wysypiska śmieci (poza granicami gminy),
- gazyfikacja gminy,
- likwidacja istniejących inwestycji w strefie ochronnych wód otwartych.

26 Synteza.

Ustalenia niniejszego „Studium...” zostały oparte głównie na analizie oceny uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych oraz istniejącego zainwestowania kubaturowego wraz z infrastrukturą techniczną i siecią komunikacyjną.

45,1% powierzchni gminy zajmują tereny leśne i jeżeli uwzględnimy 6,3% powierzchni wód otwartych to otrzymamy jednoznaczny sygnał że gmina Sosnowica posiada duży potencjał dóbr przyrody, które winne być wykorzystane w sposób zrównoważony bez uszczerbku tegoż środowiska. W tym celu zakłada się możliwość rozwoju turystyki w różnych jej formach.

Podstawowy problem postawiono jako cel budowę bazy turystycznej – głównie przez wyznaczenie terenów pod budownictwo letniskowe w miejscowościach Sosnowica, Olchówka, Pieszowola, Komarówka, Zienki, Nowy i Stary Orzechów, Zamłyniec i Lejno.

Aby zapobiec nadmiernej koncentracji budownictwa letniskowego proponuje się aby min. powierzchnia działki letniskowej wynosiła 1500m² – zaś lokalizacja od lustra wody w każdym przypadku wynosiła min. 50 m – przy zachowaniu ostrych reżimów w zakresie gospodarki ściekowo- odpadowych.

Z uwagi na ograniczenia prawne typu Natura 2000, Poleskiego Parku Narodowego i jego otuliny, Poleskiego Parku Krajobrazowego wraz z otuliną oraz dość licznych rezerwatów przyrody i terenów rolnych o najlepszej bonitacji glebowej – tereny te otrzymały lokalizację w obszarze minimalnym i w miarę możliwości w sąsiedztwie obszarów już zainwestowanych – co pozwoli na ekonomizację budowy infrastruktury technicznej. Obszary te winny być zdefiniowane ustaleniami planów miejscowych. Wyznaczono też znaczne tereny pod usługi – działalność gospodarczą w: Sosnowicy, Zienkach, Zamłyniu i Nowym Orzechowie – które umożliwiają mieszkańcom zaspokojenie podstawowych potrzeb i uzyskanie nowych miejsc pracy. Istniejące bazy PGR i GS oraz budownictwo wielorodzinne przeznaczono do adaptacji na inne możliwości inwestycyjne z sugestią rewitalizacji. Szczególną uwagę poświęcono Sosnowicy – gdzie na bazie wartości kulturowych proponuje się organizację Sosnowickiego Parku Kulturowego. Istniejące zabytki architektury, stanowiska i strefy archeologiczne zostały zdefiniowane i określono formę ich prawnego zabezpieczenia.

40,1% powierzchni gminy stanowią użytki rolne. Tradycyjnie forma ich wykorzystania winna być zastąpiona formą wg wymogów Unii Europejskiej. W tym celu adaptowano istniejącą zabudowę dając możliwość jej ekspansji na nowe tereny zgodnie z definicją zasady ustroju rolnego.

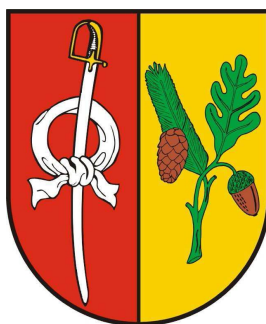
Proponuje się możliwość realizacji budownictwa mieszkaniowego w formie wymieszanej z zabudową zagrodową – co podniesie atrakcyjność istniejącej sieci osadniczej i umożliwi koabitację rodzinną.

Wyznaczono tereny produkcji rolnej o najlepszych glebach jako tereny rolne prawnie chronione. Na uwagę zasługuje obszar produkcji rolnej między miejscowościami: Górki, Janówka, Zbójno i Pieszowola gdzie proponuje się max. ograniczenie inwestycji kubaturowej na niezainwestowanych terenach.

Ochrona środowiska naturalnego została zdefiniowana w pkt 6.1. niniejszego opracowania zaś jego uzupełnienie w formie wytycznych do PSG w kolejnym pkt 6.2. Zasady te zostały wpisane w sposób umożliwiający prowadzenie działalności przestrzenno- inwestycyjnej gminy w wymienionych wyżej branżach gospodarki.

Studium adaptuje istniejący układ komunikacyjny postulując doprowadzenie stanu dróg do normatywnych parametrów technicznych. W zakresie infrastruktury technicznej zakłada się jej rozwój o wymogi norm technicznych i ochrony środowiska: zabezpieczenie ujęć wody, właściwe zabezpieczenie oczyszczalni ścieków w formie stref ochronnych, energia cieplna wyłącznie z ekologicznych form celem max. ograniczenia emisji zanieczyszczeń.

Ustalenia niniejszego „Studium...” zapewnią racjonalny i zrównoważony rozwój gminy we wszystkich aspektach życia społecznego.

**WÓJT GMINY
SOSNOWICA**

**ZMIANA STUDIUM
UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY SOSNOWICA**

U W A R U N K O W A N I A

21 - 500 Biała Podlaska
Plac Szkolny Dwór 28

tel. [0-83] 342-00-36, fax 342-00-38

BIAŁA PODLASKA, 2011 r.

WÓJT GMINY SOSNOWICA

**BIURO PROJEKTOWE
„arch – dom”
W BIAŁEJ PODLASKIEJ**

**ZMIANA STUDIUM
UWARUNKOWAŃ
I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
GMINY SOSNOWICA**

U W A R U N K O W A N I A

**ZAŁĄCZNIK NR 1
Do Uchwały Nr V/28/11
Rady Gminy Sosnowica
z dnia 16 marca 2011 r.**

SPIS TREŚCI

Część „A”	7
1. Informacje ogólne	7
2. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy Sosnowica	8
3. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju gminy Sosnowica	9
4. Ogólna analiza SWOT	12
A) Mocne strony:	12
B) Słabe strony:	14
C) Szanse:	15
D) Zagrożenia:	15
5. Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju	16
5.1 Położenie fizjograficzne gminy	16
5.2 Struktura przyrodnicza gminy	16
5.3 Zasoby i walory środowiska przyrodniczego	17
A) Budowa geologiczna	17
B) Rzeźba terenu	17
C) Warunki wodne	20
Wody powierzchniowe	20
Wody podziemne	29
Tereny zalewowe	30
D) Warunki glebowe	31
E) Surowce mineralne	34
F) Tereny leśne	34
5.4 Biosfera	35
A) Flora	35
B) Fauna	36
C) Warunki klimatyczne	37
Temperatura powietrza	38
Wilgotność względna	38
Mgły	39

Opad atmosferyczny.....	39
Wiatry.....	39
5.5 Ochrona prawna środowiska.....	39
A) Obszary objęte ochroną prawną.....	39
B) Poleski Park Narodowy.....	40
C) Poleski Park Krajobrazowy.....	41
D) Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu.....	43
E) Park Krajobrazowy „Pojezierze Łęczyńskie”.....	44
F) Rezerваты przyrody.....	44
G) Pomniki przyrody.....	45
H) Parki Podworskie.....	46
I) Natura 2000.....	47
Lasy Parczewskie.....	49
Ostoja Poleska.....	53
Polesie.....	66
Wrzosowiska w Orzechowie.....	69
6. Zagrożenia środowiska.....	71
6.1 Zagrożenia naturalne.....	71
6.2 Zagrożenia antropogeniczne.....	71
7. Zanieczyszczenie poszczególnych elementów środowiska.....	72
7.1 Zanieczyszczenie powietrza	72
7.2 Zanieczyszczenie wód	75
A) Zanieczyszczenie wód powierzchniowych.....	75
B) Zanieczyszczenie wód podziemnych.....	77
8. Elementy rozwojowe gminy – uwarunkowania.....	78
8.1 Baza ekonomiczna.....	78
8.2 Warunki życia.....	79
A) Mieszkalnictwo.....	79
B) Usługi.....	79
Administracja.....	79
Kultura.....	79
Infrastruktura społeczna.....	80
Usługi i handel.....	80
Turystyka.....	81
Edukacja.....	81
8.3 Demografia.....	82
A) Stan istniejący.....	83
B) Przyrost naturalny.....	84
C) Zatrudnienie.....	85
8.4 Rolnictwo.....	86
A) Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju rolnictwa.....	86
B) Struktura użytkowania gruntów.	86
8.5 Infrastruktura techniczna.....	87
A) Komunikacja.....	87
Komunikacja drogowa.....	87
Komunikacja kolejowa.....	90
B) Gospodarka wodno-ściekowa.....	91
Zaopatrzenie w wodę.....	91
Odprowadzenie ścieków.....	91
Usuwanie nieczystości stałych.....	92
C) Elektroenergetyka.	94
D) Gazyfikacja.....	94
E) Telekomunikacja i internet.....	94
F) Ciepłownictwo.....	95

9. Uwarunkowania kulturowe.....	95
9.1 Obiekty ujęte w ewidencji dóbr kultury woj. lubelskiego.....	96
9.2 Obiekty posiadające wartość kulturową na terenie gminy	
Sosnowica.	99
9.3 Obiekty wpisane do rejestru zabytków	103
9.4 Stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie gminy	
Sosnowica.	105
9.5 Cmentarze.....	114
Część „B” - S U P L E M E N T.....	117
1. Rozwój osadnictwa gminy na tle historycznym.....	117
1.1. Gmina Sosnowica i osada Sosnowica.....	117
1.2. Charakterystyczne miejscowości w gminie Sosnowica.	119
2. Polityka wyznaniowa.....	138
3. Bibliografia.....	140

**Zgodnie z art. 9 ust. 2 ustawy z dn. 27 marca 2003r.
o planowaniu i zagospodarowaniu
przestrzennym
Dz. U. Nr 80, poz. 717 z 2003 r.
sporządzającym „Studium” jest Wójt Gminy.**

Wójt Gminy Sosnowica:

KRYSTYNA JAŚKIEWICZ

Zmiana studium zostało opracowane przez:

BIURO PROJEKTOWE „arch – dom” Sp.j.

PLAC SZKOLNY DWÓR 28

21 – 500 BIAŁA PODLASKA

tel. (083) – 342 – 00 – 36, fax. (083) 342 – 00 – 38

w składzie:

- **generalny projektant:**
- **mgr inż. arch. Henryk Dołęgowski - upr. urb. 812/89**
- **zespół generalnego projektanta:**
- **mgr inż. Łukasz Kozłowski**
- **mgr inż. arch. Agnieszka Cajgner-Olędzka**
- **mgr inż. Katarzyna Sokołowska**

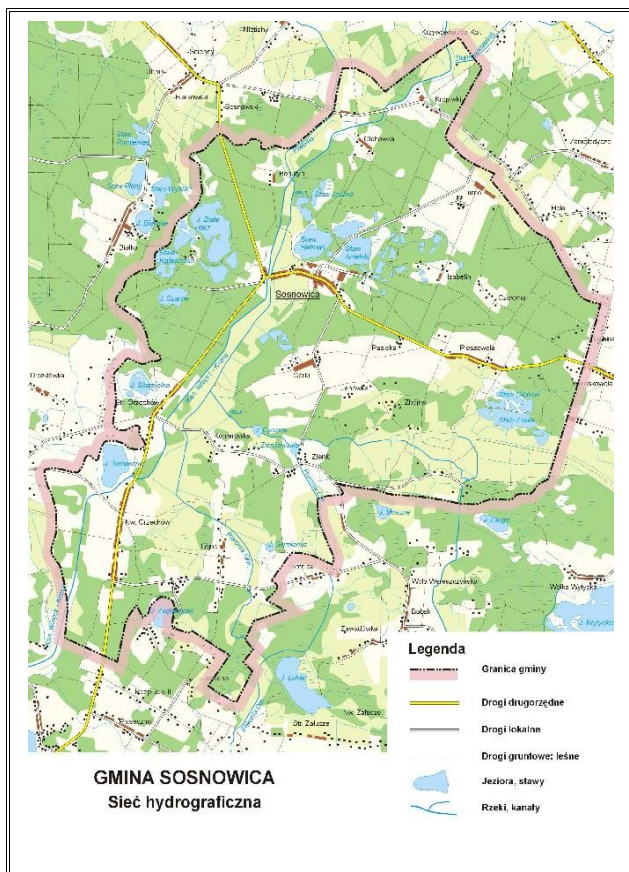
Część „A”

1. Informacje ogólne.

Gmina Sosnowica położona jest w województwie Lubelskim, w południowej części powiatu parczewskiego i zajmuje powierzchnię 17 230 ha. Od wschodu i północnego wschodu graniczy ona z gminami Urszulin i Stary Brus należącymi do powiatu włodawskiego, od południa z gminą Ludwin – powiatu łęczyńskiego, od zachodu z gminą Uścimów należącą do powiatu lubartowskiego, natomiast od północy graniczy z gminą Dębowa Kłoda wchodzącego w skład powiatu parczewskiego. Ośrodkiem administracyjno-usługowym a zarazem siedzibą władz administracyjnych gminy jest wieś Sosnowica, usytuowana 59 km od Lublina, 21 km od Parczewa, 61 km od Chełma i 40 km od Włodawy.

Gmina Sosnowica charakteryzuje się wyjątkowo wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi. Wpływa na to mozaikowy układ terenów bagiennych, wodnych, torfowiskowych i leśnych, a także niezwykle bogactwo flory i fauny.

Sieć hydrograficzna w gminie Sosnowica.

2. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy Sosnowica.

Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju wynikają z warunków otoczenia gminy. Tworzą one zestaw szans i zagrożeń gminy rozpatrywanych w sferze gospodarczej i społecznej, a także w uwarunkowaniach geograficzno – przyrodniczych wraz z istniejącym zagospodarowaniem i infrastrukturą techniczną.

Zestawienie obrazuje poniższa tabela:

Czynnik rozwojowy	
Szanse	Zagrożenia
Położenie	
- przy drodze wojewódzkiej Parczew-Łęczna	
Rolnictwo	
- przystąpienie do UE	- brak polityki rolnej Państwa - ograniczona możliwość sprzedaży produktów rolnych - brak rynku pracy na obszarach wiejskich (instytucji i usług około rolnych)
Przedsiębiorczość	
- dobre tempo wzrostu gospodarczego - dynamiczny rozwój małych i średnich przedsiębiorstw - wzrastające zainteresowanie inwestorów krajowych i zagranicznych obszarami atrakcyjnymi pod względem jakości środowiska i turystyki - opracowanie planu zagospodarowania przestrzennego z wyodrębnieniem terenów o funkcji turystycznej, mieszkaniowej i produkcyjnej,	- realne zagrożenie obniżenia dochodów ludności i ich siły nabywczej - słabo rozwinięte otoczenie instytucji pracujących na rzecz przedsiębiorców - brak preferencji oraz ulg dla nowo powstających podmiotów gospodarczych na terenie gminy, - brak wspólnej polityki w zakresie ochrony środowiska i rozwoju turystyki,
Infrastruktura techniczna	
- dostęp do funduszy strukturalnych - rozwój i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej na terenach wiejskich,	- niedobór środków finansowych na modernizację dróg -skomplikowana procedura pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych
Potencjał ludzki	
- znaczne zasoby siły roboczej - wykorzystanie potencjału dobrze wykształconej młodzieży, -aktywność i przedsiębiorczość znacznej liczby społeczeństwa - doskonalenie samorządności lokalnej, - stworzenie nowych miejsc pracy	- ujemne saldo migracyjne - brak powiązania systemu edukacji z rynkiem pracy - proces starzenia się ludności - patologie społeczne (np. alkoholizm), - utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia sprzyjający ubożeniu społeczeństwa oraz migracji ludności,
Finanse	
- możliwość korzystania z funduszy z UE	- zbyt dużo zadań nałożonych na samorząd

	w stosunku przekazywanych środków finansowych - skomplikowane procedury pozyskania środków z funduszy celowych (strukturalnych) - niski udział gminy w dochodach budżetu państwa
--	---

3. Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju gminy Sosnowica.

Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju wynikają z zasobów, zjawisk, zdarzeń i procesów tkwiących w samej gminie. Tworzą one zestaw mocnych i słabych stron gminy rozpatrywanych w sferze gospodarczej, ekologicznej, technicznej i społecznej.

Zestawienie obrazuje poniższa tabela.

Czynnik rozwojowy	
Mocne strony	Słabe strony
• dobre warunki do produkcji zdrowej żywności • dobre warunki do hodowli bydła mlecznego • duża produkcja żywności • aktywność rolników i ich następców w poszukiwaniu pozarolniczych źródeł dochodów • możliwość przekazywania gospodarstw następcom • kreatywność i pracowitość rolników • stałe powiększanie gospodarstw rolnych • ponad przeciętne walory przyrodnicze objęte różnymi formami ochrony prawnej (68 % powierzchni gminy) • gospodarstwo rybackie „Polesie” Sp. z o. o. prowadzące sprzedaż ryb na rynek krajowy • małe natężenie ruchu drogowego na drogach wojewódzkich, które nie powoduje pogorszenia stanu powietrza atmosferycznego oraz klimatu akustycznego gminy • gmina wchodzi w skład obszarów przyrodniczych o znaczeniu międzynarodowym • teren siedliskowy przedstawicieli flory i	• ukryte bezrobocie na wsi • dekapitalizacja sprzętu rolniczego • brak możliwości zbytu wyprodukowanych produktów rolnych • niskie dochody rolników • rozdrobnienie gospodarstw rolnych • niewystarczająca infrastruktura techniczna w sołectwach • niewystarczająca ilość instytucji wspierających rolnictwo • budżet gminy oparty w większości na dotacjach i subwencjach państwowych, natomiast poniżej 30 % dochodu pochodzi z dochodów własnych • brak aktualnego planu zagospodarowania przestrzennego • gleby silnie zakwaszone, słabej jakości, w większości wymagające nawożenia • brak możliwości eksploatacji surowców mineralnych (węglu kamiennego) z uwagi na sąsiedztwo obszarów chronionych • obszar zagrożony suszą z uwagi na bardzo niskie roczne sumy opadów

fauny będący przedmiotem badań specjalistów	
Turystyka i rekreacja	
• korzystne warunki środowiska przyrodniczego i kulturowego (Poleski Park Narodowy, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu, rezerwat- „Torfowisko przy Jez. Czarnym Sosnowickim” • działalność proturystyczna Nadleśnictwa Parczew • liczne szlaki turystyczne i ścieżki edukacyjne prowadzące przez najbardziej atrakcyjne tereny gminy • trasy dla turystyki wykwalifikowanej – szlak rowerowy oraz Poleski Szlak Konny • atrakcyjne miejsca noclegowe np. dworek „Rybakówka” w Libiszowie oraz „Dworek Kościuszki” w Sosnowicy, kwatery agroturystyczne • liczne jeziora o różnej genezie oraz stawy wykorzystywane rekreacyjnie • dogodne połączenie komunikacyjne gminy • coraz częstsza dbałość o ładne i estetyczne zagospodarowanie siedlisk • liczne zabytki architektoniczne świeckie oraz sakralne • kultywowanie tradycji i pamięć o osobach zasłużonych w historii gminy	• brak zagospodarowania pod względem rekreacyjnym • niewystarczająca promocja turystyki gminy • niska świadomość ekologiczna mieszkańców • brak jednostek gastronomicznych • nieestetyczne zagospodarowanie siedlisk i ogródków przydomowych • brak gminnego punktu Informacji Turystycznej • słaba jakość wód w rzekach, kanale oraz jeziorach, które tylko okresowo są dopuszczone do kąpieli, utrudniony dostęp dla turystów do zabytków architektonicznych, np. cerkwi • słaba promocja historii oraz zabytków gminy w regionie i województwie • słaby stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych • mała ilość gospodarstw agroturystycznych wykorzystujących potencjał przyrodniczy gminy
Zabudowa mieszkaniowa	
• jednolity charakter istniejącej zabudowy	• brak środków na modernizację istniejącej starej regionalnej zabudowy drewnianej • znikomy rozwój zasobów mieszkaniowych w gminie
Infrastruktura techniczna	
• wysoki stopień zwodociągowania gminy • wysoki stopień telefonizacji gminy	• niewystarczająca sieć kanalizacyjna (oczyszczalnie przyzagrodowe) • brak zabezpieczeń składowiska odpadów przed negatywnym wpływem na środowisko • brak systemu monitoringu stanu wód podziemnych • brak kanalizacji na terenach rekreacyjnych • brak selektywnej zbiórki odpadów stałych • nieprawidłowa gospodarka ściekowa na terenach wiejskich (nieszczelne szamba)

	• niewystarczająca liczba kotłowni olejowych i brak gazyfikacji • niedostateczne wyposażenie oddziałów Ochotniczej Straży Pożarnej w stosunku do potrzeb całej gminy
Komunikacja	
• układ gminy wzdłuż drogi wojewódzkiej Parczew- Łęczna • wystarczająca sieć dróg publicznych • działalność linii podmiejskiej PKS • dobra dostępność komunikacyjna ośrodka gminnego za sprawą dróg wojewódzkich oraz powiatowych	• niski poziom bezpieczeństwa ruchu (brak chodników, ścieżek rowerowych, słaba widoczność, niewystarczające oznakowanie dróg) • zła nawierzchnia istniejących dróg utwardzonych • brak sieci kolejowej w gminie, najbliższa stacja znajduje się w Parczewie
Infrastruktura społeczna	
• dobrze zarządzony dowóz dzieci do szkół • wystarczająca opieka przedszkolna • wystarczająca sieć szkół • wykwalifikowana kadra nauczycielska • dobry techniczny stan szkół • duża aktywność organów gminy w poszukiwaniu źródeł finansowania inwestycji infrastrukturalnych • liczne organizacje społeczne, kulturalne i sportowe zrzeszające mieszkańców gminy oraz przeciwdziałające patologiom społecznym • prężnie działająca Biblioteka oraz Gminny Ośrodek Kultury • duże wydatki na szkolnictwo zapewniające odpowiedni poziom kształcenia na równi z ośrodkami miejskimi • duże wydatki na pomoc społeczną umożliwiające poprawę sytuacji materialnej w najbiedniejszych rodzinach • zespół szkół z nowoczesnym boiskiem i halą sportową umożliwiającą uprawianie różnych dyscyplin sportowych	• bardzo mała gęstość zaludnienia – 16 os/km² • stały proces starzenia się społeczeństwa • ograniczona możliwość aktywności zawodowej na terenie gminy • brak miejsc pracy dla bezrobotnych • znaczne zubożenie społeczeństwa • niewystarczające przystosowanie obiektów użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych (bariery architektoniczne) • niewystarczające dostosowanie kierunków kształcenia dla potrzeb lokalnego rynku pracy • niewystarczająca świadomość ekologiczna wśród dzieci i młodzieży • niewystarczające działania profilaktyczne w zwalczaniu patologii społecznych (głównie alkoholizmu) • brak środków finansowych na prowadzenie działalności kulturalnej GOK

4. Ogólna analiza SWOT.

Analiza SWOT składa się z dwóch części: analizy wnętrza, czyli analizy obszaru pod kątem mocnych i słabych stron oraz analizy otoczenia zewnętrznego, czyli wszelkich czynników, które mają/mogą mieć wpływ na rozwój turystyki w obszarze, a na które obszar nie ma żadnego wpływu.

SWOT stanowi swoistego rodzaju podsumowanie analizy obszaru i jest punktem wyjścia do podjęcia strategicznych decyzji. Jest podstawą do wyznaczenia kierunków rozwoju i działań oraz opracowania koncepcji rozwoju gminy i zagospodarowania przestrzennego.

A) Mocne strony:

- obszar gminy charakteryzuje się wyjątkowo wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi (tereny leśne wodne, bagienne, torfowiskowe, oraz bogata fauna i flora).
- stan czystości powietrza w gminie jest dobry ze względu na brak przemysłu i większych źródeł emitujących zanieczyszczenia. 44.7% obszaru gminy zajmują lasy i grunty leśne stanowiące własność Skarbu Państwa i administrowane przez Nadleśnictwo Parczew z siedzibą w Sosnowicy.
- malownicze o złożonej genezie jeziora, które stanowią główną atrakcję turystyczną gminy. Jest ich w sumie 8, przy czym 3 z nich (Zagłębocze, Białe Sosnowickie i Skomielno) mają II klasę czystości. Łącznie zajmują obszar 430,1 ha, co stanowi 2,5% powierzchni gminy. Objętość zmagazynowanej w nich wody wynosi około 12 mln m³, co stanowi około 11% objętości wód jeziornych Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego.
- stawy rybne zgrupowane w trzech kompleksach koło Sosnowicy, Pieszowoli i Libiszowa. Występuje w nich ponad 30 gatunków ryb, a także bobry i wydry oraz 157 gatunków ptaków, w tym 135 lęgowych. Największe kompleksy stawowe występują w rejonie Libiszowa (około 250 ha) i Sosnowicy (około 185 ha) – łącznie zajmują obszar około 440 ha, co stanowi prawie 2,5% powierzchni gminy.
- teren całej gminy objęty Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery „Polesie Zachodnie” Ten transgraniczny obszar chroniony powstał dla zachowania

unikatowych wartości przyrodniczych ekosystemów wodnych i torfowiskowych oraz niepowtarzalnej mozaiki kulturowej Polesia Zachodniego.

- 68% obszaru gminy jest prawnie chroniona w granicach Poleskiego Parku Narodowego, Poleskiego Parku Krajobrazowego i Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu o wyjątkowo wysokich walorach przyrodniczych.
- istnieją szlaki piesze i rowerowe: Szlak Centralny Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego i szlak historyczno przyrodniczy „Nałęcz” oraz ścieżka przyrodnicza Poleskiego Parku Narodowego „Perehod”, edukacyjno-przyrodnicza „Borek” i trasa rowerowe Parczew-Sosnowica.
- atrakcyjne miejsca noclegowe: Dworek w Libiszowie oraz 4 gospodarstwa agroturystyczne, Ośrodek Wczasowy Spółdzielni Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Lublinie nad Jeziorem Zagłębcze oraz pola namiotowe.
- znajduje się wiele obiektów o wartościach kulturalnych:

Zespół Kościelny (obejmuje kościół rzymsko-katolicki p.w. Św. Trójcy oraz dzwonnice i ogrodzenia cmentarza) pochodzący z lat 1797-1804; cerkiew prawosławna p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła budowana w latach 1891-1893; Zespół rezydencyjny w Sosnowicy (obejmuje dworską oficynę i pozostałości murowanego alkierza dawnego dworu oraz park z połowy XVIII wieku), a także dawne budownictwa, będące wyrazem krajobrazu kulturowego na tym terenie i liczne historyczne cmentarze i miejsca pamięci.
- atrakcyjne miejsca pod zabudowę letniskową

B) Słabe strony:

- Mała gęstość zaludnienia - 15 osób na 1km²., tj. 2,5-krotnie mniej niż w powiecie parczewskim (38) i około 6-krotnie mniej niż w województwie lubelskim (87). Gmina Sosnowica zajmuje obszar 172,4 km², co stanowi 18 % powierzchni powiatu parczewskiego (952,6). Zamieszkuje go 2619 osób, około 7% ludności powiatu (36 633). Wśród sześciu gmin wiejskich powiatu parczewskiego (ryc. 2) gmina Sosnowica zajmuje drugie miejsce pod względem powierzchni (po gminie Dębowa Kłoda) i piąte miejsce – przedostatnie (przed gminą Podedwórze) pod względem zaludnienia.

- Przyrost naturalny ludności w gminie od kilku lat utrzymuje tendencję ujemną (około 2,16 na 1000 urodzeń żywych).
W latach 2000-2006 w ciągu roku rodziło się od 25 do 28 dzieci (w 2006 roku – 26 dzieci).
- Wysoka stopa bezrobocia, najwyższy odsetek (45%) długotrwale bezrobotnych wśród ogółu rejestrowanych powyżej 24 miesięcy, szczególnie wśród ludzi młodych i kobiet.
Odsetek pracujących w stosunku do liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 2000- 2006 wahał się od 12,8 do 16,3 (w 2006 roku było to 14,5).
- Emigracja ludzi młodych i przedsiębiorczych z powodu braku miejsc pracy.
Saldo migracji w kolejnych latach okresu 2000-2006 było ujemne osiągając w skrajnym przypadku (rok 2001) wielkość minus 38 (w 2006 roku wskaźnik ten wynosił minus 19).
- Aktywność gospodarcza mieszkańców gminy Sosnowica jest niewielka.
Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON wynosi 126, co daje średnio 48,1 jednostki gospodarcze na 1000 mieszkańców.
- Brak lokali gastronomicznych i mała ilość punktów obsługi turystycznej.
- Gmina ze względu na swoje walory przyrodniczo-krajobrazowe posiada zbyt małą ilość gospodarstw agroturystycznych.
- Brak strategii promocji gminy.
- Częściowy aktualny planu zagospodarowania przestrzennego.

C) Szanse:

- Przyciągnięcie kapitału wewnętrznego i zewnętrznego.
- Możliwość z korzystania ze środków i dotacji z Unii Europejskiej.
- Tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczenie bezrobocia.
- Wykorzystanie potencjału wykształconej młodzieży.
- Stworzenie planu zagospodarowania przestrzennego z wyodrębnieniem terenów przeznaczonych pod zabudowę produkcyjną, usługową, turystyczną i jednorodzinną.
- Rozwój agroturystyki.

- Wzrost popytu zewnętrznego na ofertę turystyczno-wypoczynkowego gminy w ciągu roku.
- Promocja gminy i jej walorów przyrodniczo-krajobrazowych.
- Dynamika przyrostu turystów.

D) Zagrożenia:

- Utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia powodujący ubożeniem społeczności i emigrację ludności.
- Spadek przyrostu naturalnego (starzenie się społeczeństwa gminy).
- Brak miejsc pracy dla ludności wiejskiej.
- Patologie społeczne (m.in. alkoholizm).
- Brak preferencji oraz ekonomiczno-finansowych dla turystyki.
- Brak skutecznej promocji walorów przyrodniczo-krajobrazowych i turystycznych gminy.
- Niekontrolowany rozwój turystyki.
- Brak wspólnej polityki w zakresie ochrony środowiska (gospodarka odpadami).
- Dewastacja środowiska naturalnego gminy.

Jak widać powyżej, analiza mocnych i słabych stron wskazuje na stosunkowo dużą przewagę tych pierwszych. Jeśli chodzi o szanse i zagrożenia, przewaga szans jest dość wyraźna, co wskazuje na możliwość rozwoju społeczno gospodarczego gminy.

5. Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju.

5.1 Położenie fizjograficzne gminy.

Gmina Sosnowica, wg Kondrackiego (1978) położona jest na Niżu Wschodnioeuropejskim, w prowincji Polesie w makroregionie Polesie Podlaskie i mezoregionach Pojezierze Łęczyńsko - Włodawskie i Garb Włodawski.

Przez gminę przepływa rzeka Piwonia (dopływ Tyśmienicy) i Kanał Wieprz-Krzna. Gmina położona jest na wysokości ok. 165m n.p.m., a tylko od wschodu i południa w rejonie Pieszowoli, Turna i Górek sięga tu wysoki na 40m Garb Włodawski.

Najwyższym punktem w gminie jest wzgórze o wysokości 202,8m w pobliżu Kol. Hołodyska, najniższym – teren w pobliżu Kropiwek nad Kanałem Wieprz- Krzna o wysokości 159,6 m npm.

5.2 Struktura przyrodnicza gminy.

Strukturę przyrodniczą gminy przedstawia poniższa tabela

Lp.	Wyszczególnienie	Użytkowanie gruntów wg granic administracyjnych	
		Ogółem w ha	Zestawienie procentowe w stosunku do ogółu pow. gminy
1.	Grunty orne	3 679	21,3%
2.	Łąki	2 685	15,6%
3.	Pastwiska	818	4,8%
4.	Sady	18	0,1%
5.	Razem użytki rolne	11 211	41,8%
6.	Lasy i zadrzewienia	7 487	43,5%
7.	Wody	799	4,6%
8.	Inne	1 749	10,1%
9.	Powierzchnia ogółem	17 235	100%

5.3 Zasoby i walory środowiska przyrodniczego.

A) Budowa geologiczna.

Gmina położona jest w obszarze zrębowego wyniesienia podlasko-lubelskiego. Cały teren gminy pokrywają utwory czwartorzędowe, które zalegają w północnej i wschodniej części na utworach trzeciorzędowych(Turno, Pasieka, Pieszowola) a na pozostałym obszarze na skałach wieku kredowego. Skały kredowe wykształcone są w postaci margli, opok i kredy piszącej. Strop utworów trzeciorzędowych ujmują wiercenia archiwalne w Turnie na głębokości 19,0 m i w Pasiece na głębokości 27,3 m. Są to twardestwoplastyczne iły pylaste oraz pyły. Utwory czwartorzędowe cechuje duże zróżnicowanie litologiczne. Składają się one z serii plejstocenu i holocenu. Wśród utworów plejstoceniowych występują osady lodowcowe, wodnolodowcowe i rozlewiskowo– jeziorne. Są to gliny piaszczyste i pylaste z przewarstwieniami lub domieszką piasków grubszych i żwirów, piaski gliniaste drobne i różnoziarniste oraz żwiry i iły.

Utwory holoceny budują dna dolin i obniżenia terenu. Można tu wyróżnić:

- utwory aluwialno- deluwialne, piaski drobne i średnioziarniste, piaski gliniaste
- utwory bagienne i aluwialne: torfy, namuły organiczne, piaski średnioziarniste oraz gliny pylaste i piaszczyste.

Mięszość osadów czwartorzędowych jest zróżnicowana, przeważnie od 15- 39 m, wyjątkowo w Górkach – 8 m a w PGR Libiszów – 13 m.

Budowa geologiczna strefy przypowierzchniowej jest b. monotonna i mało skomplikowana, co ma swoje odbicie w morfologii terenu.

B) Rzeźba terenu.

Jest w przeważającej części monotonna o deniwelacjach rzędu kilku metrów. Wysokości bezwzględne wahają się od około 157 m w dolinach Piwonii i Konotopy do ponad 200 m na Garbie Włodawskim. Maksymalna deniwelacja, wyznaczona skrajnymi punktami: 204,4 m n.p.m. (punkt na północ od Pieszowoli) i 156,9 m n.p.m. (punkt na północnym krańcu gminy w dolinie Piwonii) osiąga 47m.

Charakterystyczną cechą rzeźby na obszarze gminy jest mała ilość wyraźnych form dolinnych, co świadczy o niewielkiej erozji wodnej. Duże powierzchnie obejmują rozległe równiny torfowe z akumulacją bagienną połączone systemami obniżenia i zagłębienia terenu.

Na analizowanym obszarze można wydzielić zespoły form różnych pod względem wielkości, typologii, genezy i wieku, występujących obok siebie i kształtujących specyfikę krajobrazu poleskiego. Powierzchniowo przeważają formy akumulacji organogenicznej, ale występują także formy akumulacji lodowcowej i wodno-lodowcowej, pochodzenia rzeczno i jeziornego, denudacyjne i antropogeniczne.

Formy pochodzenia lodowcowego spotykamy w środkowo-wschodniej części gminy. Jest to przede wszystkim wysoczyzna morenowa płaska w obrębie Garbu Włodawskiego (okolice: Pieszowoli i Górek) wzniesiona na wysokość 190-195 m n.p.m. Od południa wyraźnie ograniczona długimi stokami o nachyleniu dochodzącym miejscami do 5°. Powierzchnię wysoczyzny urozmaicają niewielkich rozmiarów pagórki morenowe. Na terenie gminy znajdują się liczne formy rzeźby terenu pochodzenia antropogenicznego. Należą tu: Kanał Wieprz -Krzna z obwałowaniami, nadbudowujące kulminacje wzniesień. Ich wysokości względne

oscylują w granicach 5-10 m, a wysokości bezwzględne maksymalnie osiągają 204,4 m n.p.m. (wzniesienie na N od Pieszowoli).

Zespół form pochodzenia wodno-lodowcowego. Największe rozprzestrzenienie mają równiny sandrowe. Wznoszą się 2-5 m ponad poziom współczesnych równin torfowych. Występują w wyraźnych płatach o nieregularnych zarysach. Spotykamy je w północnowschodniej części gminy w rejonie miejscowości: Kropiwki, Olchówka, Izabelin oraz w południowo-wschodniej – Zbójno, Zienki, Lejno. Inną formą akumulacji wodno-lodowcowej są wały kemowe i terasy kemowe. Wyrównane, na ogół płaskie ich powierzchnie o wysokości 183-186 m n.p.m. (kemy w rejonie miejscowości Turno i Zacisze) wznoszą się 5-10 m ponad powierzchnię równin jeziornych i sandrowych. Spośród form wodno-lodowcowych miejscami wyraźnie wyodrębniają się w krajobrazie wały ozów. Wysokość ich zazwyczaj nie przekracza 5 m, a średnio wynosi 2-3 m.

Zespół form pochodzenia rzeczno- Ze względu na wododzielne położenie obszaru zespół form fluwialnych jest nietypowy i nie wyróżnia się w rzeźbie terenu. Można do niego zaliczyć terasy akumulacyjne reprezentujące powierzchnie rzeczno-peryglacialnego zasypania z okresu zlodowacenia warty. Zajmują one dość znaczny obszar w zachodniej części Gminy, w rejonie Nowego Orzechowa, Starego Orzechowa, Sosnowicy, Libiszowa i Bohutyna. Wznoszą się na wysokości 165-170 m n.p.m.

Do tego zespołu można też zaliczyć obniżenia w formie płytkich dolin rzecznych o zmiennej szerokości (50-600 m), wycięte w powierzchni równin sandrowych (obniżenie na wschód od Zienek). Ich dna wypełnione są holocenijskimi torfami i namułami mineralnoorganicznymi.

Formy pochodzenia eolicznego. Występują sporadycznie w okolicach Górek i Starego Orzechowa (największy kompleks na zachód od Jeziora Czarnego). Są niewielkich rozmiarów, o wysokości względnej nie przekraczającej 3 m.

Formy organogenicznej akumulacji torfowej. Są to równiny torfowe tworzące się od późnego glacialu do czasów współczesnych, wypełniające dna licznych zagłębień o różnej genezie i wielkości. Występują na wysokości około 157-165 m n.p.m. Formy te obejmują najbardziej rozległe naturalne powierzchnie na badanym terenie, zajmujące pozycje hipsometryczne praktycznie równorzędne z formami organogenicznej akumulacji jeziornej.

Zespół form antropogenicznych. Powstały w ostatnim stuleciu. Można tu wyróżnić formy związane z odprowadzaniem, doprowadzaniem bądź zatrzymywaniem wody, formy drogowe oraz wyrobiska poeksploatacyjne. Wymiary pionowe tych form nie są duże (od kilkudziesięciu centymetrów do paru metrów), natomiast wymiary poziome są często znaczne; szczególnie wały, kanały i rowy melioracyjne osiągają długość kilku kilometrów, a nawet więcej. Najgęstsza sieć rowów istnieje w północnej i zachodniej części Poleskiego Parku Narodowego i jego otuliny.

Rowy melioracyjne oraz Kanał Wieprz-Krzna stanowią trwały element tutejszego krajobrazu. Kanał biegnie z południowego-zachodu na północny-wschód przez całą długość gminy (31,6 km) i zasila zbiorniki retencyjne Tomasznie i Skomiello, a także jeziora Czarne i Białe Sosnowickie oraz stawy w Libiszowie i Sosnowicy.

Formy drogowe, czyli wykopy i nasypy, zlokalizowane są głównie na obrzeżach otuliny Parku, której granica biegnie najczęściej wzdłuż dróg bitych. Równinny charakter terenu sprawia, że nie osiągają one dużych rozmiarów.

C) Warunki wodne

Stosunki wodne decydują nie tylko o wartości i atrakcyjności naukowej obszaru, ale także wartości i atrakcyjności przyrodniczej i krajobrazowej. Obszar gminy Sosnowica charakteryzuje się bardzo płytkim występowaniem wód podziemnych, licznymi jeziorami stawami oraz gęstą siecią rowów melioracyjnych.

Wody powierzchniowe.

Obszar gminy Sosnowica położony jest w dorzeczu, rzeki Wieprz i Bug. Dział wód powierzchniowych pomiędzy zlewnią Wieprza i Bugu wyznaczają wzgórza morenowe w rejonie Pieszowoli, przy czym na południe od tej miejscowości jego przebieg zaciera system rowów melioracyjnych.

Główną rzeką na terenie gminy jest rzeka Piwonia (zlewnia rzeki Wieprz), do której siecią rowów odprowadzany jest nadmiar wód powierzchniowych z południowej i zachodniej części gminy. Krańce południowo-wschodnie gminy (rejon Czerniejewa) odwadniane są głównie przez rowy mające powiązania z rzeką Włodawką (zlewnią rzeki Bug).

Tereny Gminy pozostają w zasięgu Piwonii Dolnej i Piwonii Górnej (Bobryk). W związku z niżej położoną bazą drenażu dorzecza Wieprza spadek wód Piwonii jest nieco większy niż Włodawki. Piwonia bierze początek na terenach bagiennych w rejonie jezior: Bikcze, Uściwierz, Rotcze i Nadrybie (gmina Urszulin).

Aktualny stan rzek i małych cieków jest wynikiem wykonanych w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku melioracji związanych z realizacją systemu kanału Wieprz-Krzna. W wyniku prowadzonych zabiegów melioracyjnych naturalny układ sieci rzecznej ulegał znacznemu przekształceniu (wieloetapowe pogłębienie koryt, prostowanie biegu i powtórne dziczenie rzeki). Niemożliwe jest obecnie pełne odróżnienie cieków naturalnych od sztucznych.

Na analizowanym obszarze zwarte obszary, gęsto pocięte rowami związane są z melioracją dolin: Piwonii Dolnej (Zienki-Stary Orzechów-Sosnowica), Piwonii Górnej (rejon Lejna) oraz obniżeń położonych w zlewni Włodawki (strefą łąk na południe od Zbójna).

Duże zmiany w gospodarce wodnej analizowanego obszaru przyniosło oddanie do użytku kanału Wieprz-Krzna. Kanał wraz z systemem doprowadzalników, zbiorników retencyjnych, pompowni itp. ma istotny wpływ na gospodarkę wodną Polesia. Budowano go w latach 1954-1961, łączy Wieprz w Borowicy pod Krasnystawem z Krzną pod Międzyrzecem Podlaskim, ma długość 139,9 km (w granicach gminy – 31,6 km). Trasa kanału przebiega po wododziale, z południowego zachodu na północny wschód przez całą długość gminy i zasila zbiorniki retencyjne Tomasznie i Skomielno, a także jeziora Czarne i Białe Sosnowickie oraz stawy w Sosnowicy i Libiszowie. Rola Kanału na analizowanym obszarze polega na doprowadzeniu wody do stawów rybnych i uzupełnieniu strat na parowanie i przesiąkanie oraz na regulację stosunków wodnych na łąkach. Dla potrzeb gospodarki stawowej wybudowany został jaz (64 km biegu kanału) piętrzący wodę na wysokość 3,5 m. Charakterystyczne przepływy w tym przekroju wynoszą: woda normalna 3,84 m³/s, woda brzegowa 6,23 m³/s, woda wielka 18,2 m³/s. Zasila swoimi wodami jeziora i stawy rybne położone w zachodniej części gminy (Jez. Tomaszne, Skomielno, Czarne i Białe Sosnowickie oraz stawy ok. Sosnowicy) W system KWK włączone zostały również Piwonia Górna i ciek Bobryk.

Działalność antropogeniczna miała także istotny wpływ na stan stawów. W gminie Sosnowica koncentrują się one w czterech kompleksach. Są to:

- stawy na północ i północny-wschód od wsi Sosnowica; do największych należą; Hetman, Anielski, Kłoda, Jedlina,
- stawy w Libiszowie: Morskie Oko, Kościuszko, Raławice, Stawy Giewont,
- stawy na południe od wsi Sosnowica: Nowy, Stary, Zbiornik, Podkowa,
- stawy na południe od wsi Pieszowola: Głęboki, Horodyszcze i inne. Od 1994 roku zostały włączone do Poleskiego Parku Narodowego, który podjął na szeroką skalę działania polegające na renowacji zaniedbanych stawów. Zespół nie pełni funkcji stawów hodowlanych (taką funkcję pełnią trzy pierwsze kompleksy), a jedynie ornitologiczną jako siedliska lęgowe. Znajduje się tam ornitologiczna ścieżka „Perehod”.

Początki gospodarki stawowej na analizowanym obszarze sięgają okresu międzywojennego. Odtworzenie historii powstania stawów w aspekcie geograficznym można wnioskować na podstawie map. Na *Mapie Kwatermistrzostwa Polskiego z 1839 r.* oraz na mapie niemieckiej 1:100 000 dla obszarów rosyjskich (*zur Karte des westlichen Russland* 1915 r.) w miejscu stawów zaznaczone są tereny podmokłe, przeważnie zakrzaczone, z rzadka porośnięte grupami drzew. Widoczne są też ciekł świadczące o gospodarce wodą w jeziorach (np. ciek będący prawym dopływem Piwonii). W oparciu o wody tego cieku poprzez przegrodzenie doliny powstały największe *stawy sosnowickie*. Rzeka przepływała przez obecny staw Angielski, Kłodę i Hetmana i wpadała do Piwonii. Stawy wysunięte najbardziej na wschód (górne) związane z tą samą doliną, leżą wyżej na jej płaskim zboczu. Utworzono je w zagłębieniach terenu, poprzez usypanie szeregu grobli uniemożliwiających odpływ wody w kierunku ogólnego-zachodniego spadku terenu. Stawy położone najdalej na północ (Renta, Jedlina, Bażantarnia) powstały poprzez ogroblowanie doliny Piwonii od strony zachodniej i północnej i skierowanie do nich wody rowem ze stawu Hetman.

Kompleks *stawów libiszowskich* utworzono na obszarze rozległych obniżeń, których geneza jest podobna do stawów sosnowickich. Większość tych stawów znajduje się w obrębie pierwotnych zasięgów jezior. Zasilane były z piętrzenia na jazie rzeki Piwonii.

Intensyfikacja gospodarki stawowej nastąpiła po I wojnie światowej (istnienie stawów chroniło majątek przed parcelacją).

Po II wojnie światowej w związku z reformą rolną stawy rybne wraz z przyległymi gruntami zostały przejęte przez Państwowe Gospodarstwo Rybackie z regionalnym zarządem w Sosnowicy. Ogólny stan obiektów w tym czasie można określić jako bardzo zły. Składało się na to wiele czynników, z których najważniejsze to zaniedbania w eksploatacji oraz niesprawność budowli i urządzeń hydrotechnicznych. Pogorszyły się także warunki hydrologiczne, coraz bardziej doskwierał brak wody. W wyniku tego na stawy wkroczyła roślinność, za sprawą której część stawów do chwili obecnej wyłączona jest z produkcji.

W kwietniu 1994 roku zmieniono statut Państwowego Gospodarstwa Rybackiego na Gospodarstwo Stawowe Skarbu Państwa, a w maju 2001 roku przekształciły się one w spółkę pracowniczą „Polesie” z o.o. Posiada ona stawy w Sosnowicy, Libiszowie i Izabelinie. Prowadzi się tu głównie hodowla karpia. Baza gospodarstwa mieści się w Sosnowicy.

Duże zmiany w gospodarce stawowej w rejonie Sosnowicy nastąpiły w związku z wybudowaniem kanału Wieprz-Krzna, gdzie w latach 60-tych zmodernizowano prawie wszystkie stawy. Zmieniono źródło poboru wody i system gospodarki wodą z paciorkowego – gdzie jeden staw napełniany był z drugiego, na system niezależnych doprowadzalników, które pobierając wodę z piętrzenia na jazie Kanału Wieprz-Krzna zasilają bezpośrednio i niezależnie poszczególne obiekty stawowe.

Niektóre stawy podzielono na mniejsze – np. Giewont na cztery mniejsze, Płone Bagno – na trzy mniejsze. Natomiast inne łączono w większe kompleksy – np. Grunwald, Górny, Raclawice był podstawą utworzenia stawów Raclawickich; Nosal, Karaska i Jan połączono tworząc stawy Nosal, a Olszynkę Górną utworzono z połączenia stawów:

Kazimierz Duży, Kazimierz Mały i Batory. Poza tym odcięto południową część Jeziora Białego tworząc tzw. stawy magazyny.

Rzekę Konotopę przedłużono do Jeziora Białego i wybudowano na niej przepompownię przekształcając to jezioro na staw hodowlany spuszczaany co dwa lata.

Kompleks Sosnowica położony jest na wschód od Piwonii, składa się z 11 obiektów o łącznej powierzchni 199 ha. Dla porównania według danych z początku lat 70-tych powierzchnia kompleksu Sosnowica wynosiła około 442,88 ha. W związku z procesem zarastania powierzchnia ta znacznie się zmniejszyła i obecnie wynosi

380,3 ha. Jest to wynikiem zarastania stawów i stopniowego wyłączania ich z produkcji. Łączna długość grobli wynosi 5168 m, a ich wysokość waha się od 1,4 do 1,6 m. Podłoże stawów stanowią torfy niskie w różnym stopniu przemieszane z namułami organicznymi. W części stawów bardziej pogłębionych są mniej miększe lub prawie w ogóle ich nie stwierdzono.

Dla potrzeb nazewnictwa kompleks ten dzieli się na dwa mniejsze: dolny i górny o różnym sposobie zasilania i wysokości n.p.m. Powierzchnia zlewni stawów sosnowickich wynosi 27,8 km², w tym na część dolną przypada 13,2 km², a na górną – 14,6 km².

Stawy sosnowickie tzw. dolne położone są niżej i wykorzystują wodę przede wszystkim z Kanału Wieprz-Krzna. Na kompleks składa się 7 obiektów stawowych o łącznej powierzchni prawie 185 ha (tab. 2). Obiekty mają powierzchnię od około 3,5 do 54,5 ha, głębokość ich waha się od 0,5 do 1,2 m, a rzędna piętrzenia mieści się w zakresie 161,5-163,5 m n.p.m. Dawniej do tego kompleksu należały także stawy: Wenecja, Brzezina, Kocioł hetmański, Fantazyjny, a łączna powierzchnia tego kompleksu była 2-krotnie większa niż obecnie (*Dokumentacja Gospodarstwa Rybackiego w Sosnowicy*).

Stawy dolne zasilane są doprowadzalnikiem o długości 2,1 km z Kanału Wieprz- Krzna. Bezpośrednio z doprowadzalnika nawadniane są stawy Hetman, Anielski i Strategiczny. Z Hetmana nawadniane są Renta, Jedlina i Bażantarnia, a z Anielskiego –Kłoda.

Tabela Kompleks Sosnowicki – dolny.

Nazwa stawu	rodzaj stawu	Powierzchnia (w ha)		Średnia głębokość (m)	Dł. grobli (m)	wys. piętrz. eksp. (m n.p.m.)
		ogroblowana	użytkowa			
Hetman	handlowy	54,53	53,0	1,0	1096	163,50
Anielski	handlowy	44,72	44,0	1,0	570	162,40
Kłoda	handlowy	31,56	31,0	0,8		163,00
Jedlina	kroczkowy	30,38	30,0	1.2	890	161.90
Renta	kroczkowy	13,27	13,0	0,9	860	161.50
Bażantarnia	kroczkowy	6,00	6,0	0,9	492	161.90
Strategiczny	przesadki	3,26	2,0	0,5	260	163,50

Stawy sosnowickie kompleksu górnego (na wschód i południe od Anielskiego) położone są wyżej (rzędna piętrzenia od 164 do 171 m n.p.m.). Według ewidencji z 1994 r. stawów tych było 15, a ich łączna powierzchnia wynosiła 43,16 ha. Obecnie ze względu na proces zarastania, większość z nich została wyłączona z produkcji, a w całym kompleksie użytkowane są tylko 4 stawy (Dubie, Czworakowy I, Chrobry, Paszenka) o łącznej powierzchni użytkowej około 15 ha.

Stawy górne kompleksu sosnowickiego (Dubie, Czworakowy, Chrobry, Paszenka) zasilane są wodami z własnej zlewni (powierzchnia zlewni 13,2 km²), spływającymi rowami z górnej jej części. Stawy te połączone są siecią rowów ze sobą oraz ze stawem Anielskim.

Zrzut wody ze stawów Sosnowickich (kompleks dolny i górny) odbywa się do rzeki Piwonii w sposób następujący: stawy górne Anielski – Kłoda – Hetman ze Strategicznym dalej rowem wzdłuż Renty zbierającym wody z pozostałych stawów.

Staw Jedlina odwadniany jest częściowo innym rowem biegnącym bardziej na północ również do Piwonii.

Kompleks Libiszów położony jest na zachód od Piwonii. Obejmuje on stawy w rejonie Libiszowa (tab. 3) oraz jeziora (m.in. Białe i Czarne Sosnowickie). Łączna powierzchnia kompleksu wynosi około 493,42 ha. Poziom piętrzenia w stawach waha się od około 158,5 do 162 m n.p.m.

Tabela Stawy w kompleksie Libiszów.

Nazwa stawu	rodzaj stawu	Powierzchnia (w ha)		Średnia głębokość (m)	Dł. grobli (m)	wys. piętrz. eksp. (m n.p.m.)
		ogroblowana	użytkowa			
Wyklik	kroczkowy (handlowy)	37,4	37,0	1,5		160,5
Rumieniec Duży	kroczkowy (handlowy)	27,2	27,0	1,6		159,0
Kościuszk	kroczkowy (handlowy)	26,5	26,5	1,1	1860	161,5
Raławickie	kroczkowy	21,5	21,5	1,1	1990	161,7
Morskie Oko	kroczkowy	18,0	18,0	1,5	2290	160,5
Giewont II	kroczkowy (handlowy)	16,5	16,2	1,6	645	162,0
Płone Bagno II	kroczkowy	16,5	16,3	1,5		160,5

Giewont I	kroczkowy (handlowy)	11,3	11,0	1,8	1375	162,0
Płone Bagno III	kroczkowy	10,2	10,0	1,5		160,5
Nosal	kroczkowy	9,7	9,5	1,5	855	162,0
Płone Bagno I	kroczkowy	9,1	9,0	1,5		160,5
Rumieniec Mały	kroczkowy	7,91	7,5	1,6		158,5
Helena	przesadki	6,5	6,3	1,4	705	161,0
Kniazie I, II	przesadki	6,5	6,1	1,3		160,5
Olszynka Górna	kroczkowy	5,8	5,5	1,5	1045	161,9
Olszynka Dolna	przesadki	5,6	5,4	1,0	770	161,5
Syrena	przesadki	3,1	3,0	1,4	575	160,9
Poduhninek	przesadki	3,0	3,0	1,4		158,5
Książę Józef	kroczkowy	3,0	2,7	1,5	370	158,5
Nowy	zimochowy	1,7	1,7	1,5	160	158,5
Czarny	zimochowy	1,3	1,3	1,5		158,5
Stare Magazyny	zimochowy	1,0	1,0	1,1		161,0
Magazyny Rybne	magazyny	4,0	4,0	2,0		161,2

Stawy libiszowskie utworzono na obszarze rozległych obniżeń, których geneza jest podobna do genezy jezior sosnowickich posiadających w przeszłości znacznie większą powierzchnię, a ulegających procesowi zarastania. Dla utworzenia tych stawów ważnym czynnikiem była bliskość rzeki Piwonii i możliwość wykorzystania wody tej rzeki. Powierzchnia zlewni kompleksu Libiszowskiego wynosi 28,5 km². Większość stawów Libiszowskich odwadniana jest do Konotopy.

Stawy kompleksu Libiszowskiego zasilane są również z piętrzenia na Kanale Wieprz-Krzna. Doprowadzalnik główny o długości 9,95 km ma następujący przebieg: Kanał W-K –Giewont, Nosal (od południa) – Raclawickie (od wschodu)– Kościuszko (od wschodu i północy) – Morskie Oko (od południa i zachodu) – Wyklik – J.Białskie (od południa i wschodu) – Płone Bagno (od wschodu i północy) – Rumieniec Duży (ujście). Z doprowadzalników bocznych zasilane są: Olszynka Górna i Dolna, J. Białe, J. Czarne oraz stawy położone na północ od stawu Kościuszko.

Stawy kompleksu Libiszowskiego odwadniane są przez tzw. rów I – Giewont II i Stare Magazyny. Pozostałe stawy zlokalizowane w okolicach Jeziora Białego

odwadniane są przez tzw. rów 17 uchodzący do Konotopy poniżej stacji pomp, rów ten pełni rolę rowu opaskowego dla Jeziora Białego.

Staw Wyklik odwadniany jest do rowu „M” uchodzącego do Konotopy nieco poniżej rowu 17. pozostałe stawy odwadniane są do rowów melioracyjnych kierujących się na północ, uchodzących również do Konotopy, przy czym wody stawów Płone Bagno zasilają wspomniane rowy melioracyjne pośrednio przez rów opaskowy ograniczający omawiany kompleks od zachodu.

Na obszarze gminy Sosnowica w system gospodarki wodą włączono jeziora pełniące funkcje zbiorników retencyjnych. Dla potrzeb magazynowania wody ogroblowano m.in. Jezioro Białe w związku z czym zmienił się obieg wody w jego zlewni – naturalny spływ został częściowo zmieniony na sztuczny poprzez rowy.

Z faktem magazynowania wody związane są okresowe zmiany jej poziomu w jeziorach (w Jeziorze Czarnym około 1m), a tym samym powierzchni jezior. Gospodarowanie wodą na stawach warunkuje rozkład odpływu w ciągu roku ze zlewni, a tym samym wpływa na kształtowanie przepływów Piwonii i Konotopy. Wyrażna sezonowość odpływu występuje w zlewni stawów sosnowickich, gdzie jest on zdecydowanie największy w okresie jesiennym (od końca września do początków listopada), kiedy to spuszcza się wodę ze wszystkich stawów tego kompleksu. Do okresu ponownego zalewu (marzec) woda ze zlewni odpływa systemem rowów dennych i opaskowych.

Odpływ ze zlewni stawów Libiszowskich jest znacznie bardziej ustabilizowany w ciągu roku. Związane jest to m. in. z położeniem stawów w zlewni (gdzie nie ma możliwości sterowania odpływem na taką skalę jak w Sosnowicy), wykorzystaniem w okresie wegetacyjnym wód z Kanału Wieprz-Krzna dla potrzeb melioracji w dolinie Konotopy (przerzut przez Jezioro Białe).

W południowo-wschodniej części gminy na terenie Poleskiego Parku Narodowego znajduje się końcowy odcinek doprowadzalnika „Kanał Bogdanka-Wola Wereszczyńska, zrealizowany do zasilania – wodami Wieprza – jezior, stawów, użytków zielonych. Doprowadzalnik bierze swój początek w okolicach Puchaczowa, jego długość wynosi 28 km. W wyniku eksploatacji węgla przez Kopalnię Węgla Kamiennego „Bogdanka” nastąpiło osiadanie doprowadzalnika. W latach 1994-1995 został przebudowany w ramach „szkód górniczych”, ale ze względu na lokalizację w obrębie Poleskiego Parku Narodowego, od 1994 roku nie jest eksploatowany.

Tabela Podstawowe parametry jezior w gminie.

Lp.	Jezioro	Powierzchnia [ha]	Głębokość [m]		Długość linii brzegowej [m]
			max	średnia	
1.	Białe Sosnowickie	144,8	2,7	1,3	5426
2.	Cycowe	11,3	4,1	2,6	1235
3.	Czarne Sosnowickie	33,8	15,6	5,1	2519
4.	Gumienko	4,5	4,4	-	775
5.	Skomielno	74,0	6,5	6,0	3650
6.	Tomasznie	95,0	3,1	2,4	3650
7.	Zienkowskie	7,6	4,9	2,7	1113

Naturalny charakter posiadają jedynie jeziora: Cycowe, Gumienko oraz Zienkowskie, natomiast jeziora Skomielno i Tomasznie zostały sztucznie ogroblowane i włączone do systemu Kanału Wieprz – Krzna jako zbiorniki retencyjne. Jeziora Białe Sosnowickie i Czarne Sosnowickie wykorzystywane są do produkcji rybackiej, a ich wody uzupełniane są z KWK.

Największym jeziorem jest Białe Sosnowickie o powierzchni 144,8 ha, ale jednocześnie naj płytszym – maksymalna głębokość wynosi 2,7 m. Z powodu tak niewielkiej głębokości jezioro to jest narażone na szybką degradację i zarastanie. Zasilane jest wodami z kanału Wieprz – Krzna. Na początku XX wieku przeprowadzono prace melioracyjne umożliwiające wykorzystanie jeziora dla celów hodowlanych i włączono je w skład zespołu stawów hodowlanych „Libiszów”. Jezioro ma niedostępne brzegi, otoczone pasem trzciny i pływającym „kożuchem roślinnym”. Z tego powodu jest mało przydatne dla celów rekreacyjnych, natomiast stanowi ostoję dla wielu gatunków ptactwa. Rośnie tutaj także wiele rzadkich gatunków roślin borealnych oraz największe w Polsce stanowisko wierzby borówkolistej. Poza tym stanowi atrakcyjne łowisko wędkarskie Gospodarstwa Rybackiego „Polesie”. W pobliżu można obejrzeć piękne okazy jeleni oraz dzików w prywatnej hodowli.

Innym zbiornikiem włączonym w system kanału Wieprz – Krzna jest jezioro Skomielno (Skomelno) położone w pobliżu wsi Stary Orzechów. Początkowo miało powierzchnię około 30 ha i głębokość tylko 1,6 m. Pod koniec lat 60-tych XX w. jezioro obwałowano groblą tworząc zbiornik retencyjny o powierzchni 74 ha i z 17 wyspami. Obecnie zorganizowano tam łowisko specjalne dzierżawione przez firmę DODO Spółka z o.o. w Lublinie.

Również jezioro Tomasznie (Domaszne, Orechov) zostało przekształcone w ramach budowy systemu melioracyjnego. Otoczono je wówczas groblą tworząc

zbiornik o powierzchni 95,0 ha i maksymalnej głębokości 3,1 m. Jednak planowanej inwestycji nie dokończono i obecnie jezioro jest wykorzystywane jedynie jako rezerwuár wody dla kompleksu stawów w Jedlance i gospodarki rybackiej. Ponadto jezioro posiada dostępne, piaszczyste brzegi i jest wykorzystywane do celów rekreacyjnych.

Bardzo głębokim jeziorem jest Czarne Sosnowickie o powierzchni 38,8 ha i maksymalnej głębokości 15,6 m. Położone jest wśród lasów i posiada piękną piaszczystą plażę. Dodatkową atrakcję stanowi pobliski rezerwat przyrody „Torfowisko nad Jez. Czarnym”. Jezioro jest wykorzystywane rekreacyjnie, Nadleśnictwo urządziło nad jego brzegiem pole namiotowe oraz liczne pomosty udostępniane wędkarzom. Latem jest to miejsce wypoczynku i azylu dla całych rodzin poszukujących ciszy i spokoju. Ponadto jezioro jest stanowiskiem lęgowym ptactwa.

Pozostałe trzy jeziora w gminie Sosnowica posiadają stosunkowo małą powierzchnię tj. jezioro Cycowe – 11,3 ha i głębokość 4,1 m, jezioro Gumienko (Gumienek) – 4,5 ha i głębokości 4,4 m oraz jezioro Zienkowskie – 7,6 ha i głębokości 4,9 m. Jeziora te położone są wśród łąk, posiadają muliste dno i trudno dostępne brzegi. Dlatego też nie są one wykorzystywane do celów rekreacyjnych.

Na uwagę zasługuje także jezioro Zagłębcze należące do Gminy Ludwin, wzdłuż którego brzegów przebiega granica gminy Sosnowica. Zajmuje powierzchnię 59 ha, a jego maksymalna głębokość wynosi 23,3 m. Jezioro położone jest na zachodnim krańcu Garbu Włodawskiego w zlewni rzeki Piwonii Południowej. Jest to typowe jezioro pochodzenia krasowego z piaszczystym dnem i lejkowatym kształtem misy ze stromo nachylonymi zboczami. Otoczone jest piaszczystą plażą. Pomimo prób włączenia w system kanału, jezioro nadal jest zasilane z wód gruntowych i opadowych. Jezioro jest centrum turystycznym na terenie gminy z uwagi na piękne położenie jeziora oraz jego czystą wodę. Urząd Gminy zorganizował w jego pobliżu pole namiotowe, ponadto jezioro otoczone jest zabudową letniskową i rekreacyjną.

Zasoby wód powierzchniowych uzupełniają duże kompleksy stawów: w rejonie Sosnowicy (33ha) i Pieszowola (77ha) oraz Libiszowa (267ha) Stawy leżące na południe od Pieszowoli (teren Poleskiego Parku Narodowego) są zdegradowane i praktycznie nie są użytkowane jako stawy hodowlane.

Wody powierzchniowe na terenie gminy Sosnowica zajmują około 800 ha, stanowi to 4,6 % ogólnej powierzchni gminy.

Lp.	Nazwa cieku (ciek, rzeka, potok)	Długość (km)	Docelowa klasa czystości
1.	Kanał Wieprz- Krzna	31,7	II
2.	Piwonia	21,02	II

Wody podziemne.

Część obszaru gminy znajduje się w obrębie Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP nr 407 (Chełm – Zamość).

Głębokość występowania wody pierwszego poziomu nawiązuje do rzeźby terenu.

W związku z powyższym przeważająca część gminy Sosnowica charakteryzuje się bardzo płytkim zaleganiem pierwszego poziomu wody, płytszym niż 2,0 m p.p.t. Tereny położone najniżej związane z rozległymi torfowiskami i mokradłami, mają wody płytkie (do 1m p.p.t) i zasilane są w okresie niskich stanów wodami naporowymi piętra kredowego. W sąsiedztwie wszystkich podmokłych obniżen oraz w obrębie płaskich obszarów pojezierzyskowych występują wody gruntowe głębsze (1- 2m p.p.t.) Są to obszary położone głównie z zachodniej, południowej i północnej części gminy. Obszary bardziej wyniesione (wysoczyzna oraz część poziomu akumulacji jeziorzyskowej) charakteryzują się głębszym zaleganiem wód podziemnych (2 -3,0 m p.p..t. i głębiej). W rejonie pagórków morenowych (ok. Pieszowoli i Turna) woda występuje na większych głębokościach (ok. 10 m p.p.t.).

Płytkie występowanie wody w zdecydowanie przeważającej części gminy związane jest głównie z istnieniem na małej głębokości warstw trudnoprzepuszczalnych. W rejonie płytkiego zalegania glin (rejon Pieszowoli i Izabelina) oraz ilów i mułków (obszar pojezierzyskowy) mogą występować wody wierzchowinowe. Wody podziemne użytkowych pięter wodonośnych występują w osadach czwartorzędowych i trzeciorzędowych oraz w szczelinowo-warstwowych utworach górnej kredy. Między tymi poziomami istnieje więź hydrauliczna.

Czwartorzędowy poziom wodonośny, eksploatowany po przez większość studni kopanych, występuje na głębokości do kilkunastu metrów i stanowi główne źródło zaopatrzenia w wodę ludności tego terenu. Są to wody gruntowe o zwierciadle

swobodnym, miejscami napiętym strefa utworów trudoprzepuszczalnych o zróżnicowanej wydajności jednostkowej tych ujęć (okresowy niedobór wody w części studni w rej. Bohutyna, Pieszowoli, Orzechowa, Lejna). Wody tego poziomu są najbardziej narażone na zanieczyszczenia od powierzchni terenu.

Trzeciorzędowy poziom wodonośny występuje w utworach piaszczystych, zapylonych na głęb. 29-59,0 m p.p.t., Wody tego poziomu ujmuje studnie głębinowe (w rej. PGR Tumo) oraz studnie (abisyńskie) do głębokości 10 m p.p.t. Kredowy poziom wodonośny związany jest z osadami górnej kredy wykształconych jako margle i kreda pisząca, stanowi podstawowy poziom wodonośny na terenie gminy. Zwierciadło wody występuje na głębokości 20-50 m, lokalnie głębiej i ma charakter naporowy. Jest ono napięte, stabilizuje się zwykle na głębokości kilku metrów p.p.t. Ujmowany jest przez kilkanaście studni o zróżnicowanych wydajnościach jednostkowych (5,5 - 70,0 m³(h)). Zaopatrują one głównie gospodarstwa rolno-hodowlane (Zienki, Górki, Pasieka, i Lejno).

Tereny zalewowe.

Analiza ukształtowania terenu i elementów hydrologicznych gminy Sosnowica oraz gmin sąsiednich wykazuje możliwość wystąpienia „wielkiej wody” również na jej obszarze. W dolinie rzeki Piwonia wyznaczono tereny zalewowe o prawdopodobieństwie zasięgu wielkiej wody 5%, 1%, 0,5%.

D) Warunki glebowe

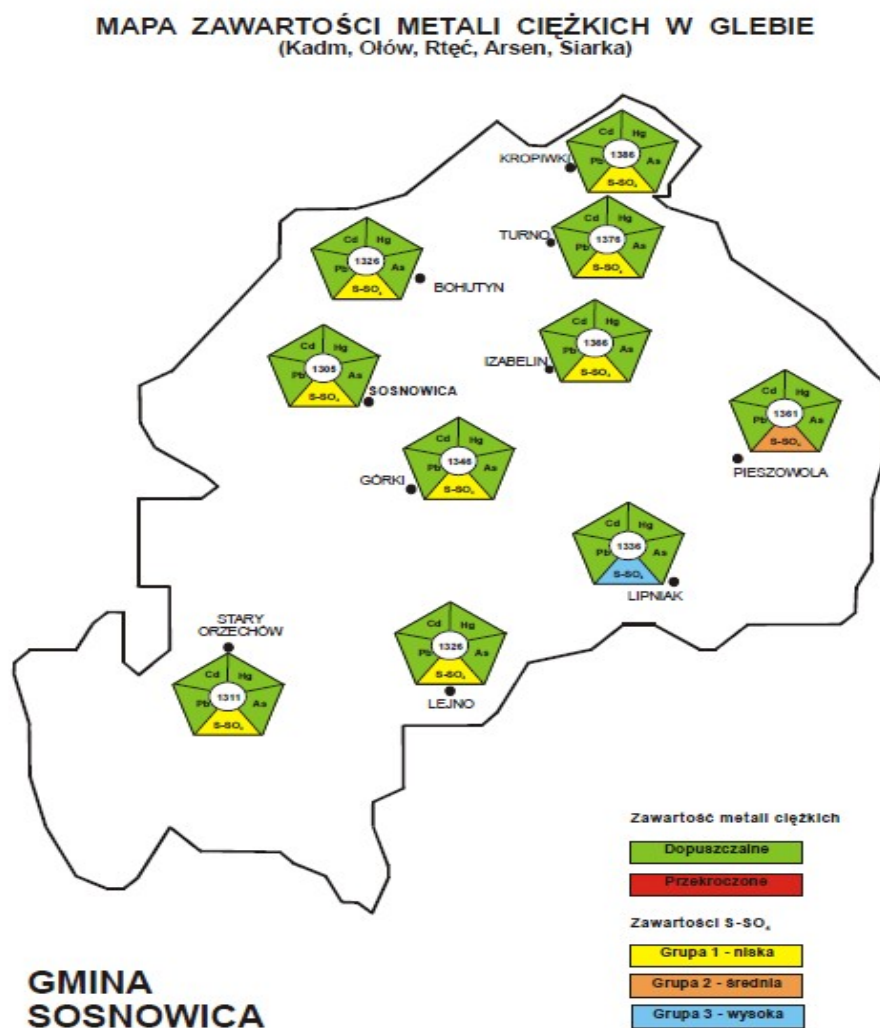
Gleby w gminie Sosnowica należą do najsłabszych klas bonitacyjnych (V i VI). Są to głównie bielice wytworzone z piasków. Wiele z nich jest zakwaszonych, z przewagą bardzo kwaśnych i kwaśnych. Analiza odczynu i zasobności gleby wykazała duże zróżnicowanie zakwaszenia gleby z przewagą gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych zarówno w roku 2007 jak i w latach 2004-2007. Degradacja kwasowa jest powszechną formą degradacji środowiska glebowego.

W przyszłości może stać się to przyczyną spadku aktywności biologicznej, wyjąłowania i zaburzenia równowagi jonowej. Zakwaszenie sprzyja uwalnianiu toksycznych dla roślin jonów glinu, manganu i żelaza. Gleby utworzone na piaskach łatwo ulegają też erozji wodnej. Skutkiem sztucznego nawożenia i chemizacji jest degradacja chemiczna i biologiczna gleb, która prowadzi do niszczenia organizmów glebowych i innych ekosystemów. Zmianę właściwości chemicznych gleb powodują

również emisje pyłowe i gazowe, ruch pojazdów, wylwanie nieoczyszczonych ścieków oraz gminne składowisko i dzikie wysypiska odpadów.

Procesy zakwaszenia gleb poza czynnikami przyrodniczymi są nasilane działalnością człowieka poprzez emisje tlenków azotu i siarki oraz stosowanie mineralnych nawozów azotowych. Zakwaszenie gleb ogranicza wielkość produkcji roślinnej, sprzyja uaktywnianiu substancji toksycznych w glebie i zmniejsza przyswajalność składników pokarmowych roślin.

Ogólna powierzchnia użytków rolnych gminy wynosi 4396 hektarów. W latach 2004-2007 wykonano badania 166 próbek na powierzchni 220,56 hektarów a w 2007 roku 100 próbek z powierzchni 143,55 hektarów. Uzyskane wyniki zawartości metali ciężkich mieszczą się w granicach wartości dopuszczalnej jak pokazuje załączony diagram.

Struktura użytkowania ziemi w gminie Sosnowica wg WUS – Chełm przedstawiona została w tabeli:

Powierzchnia gminy		Użytki rolne				Lasy i zadrzewienia	Wody	Inne
		Grunt orne	Sady	Łąki	Pastwiska			
17234	ha	3679	18	2685	818	7487	799	1749
100,0	%	21,3	0,1	15,6	4,8	43,5	4,6	10,1

Użytki rolne stanowią 41,8% powierzchni gminy. Gmina wyróżnia się dużym udziałem łąk i pastwisk. Grunty orne zajmują 21,4% powierzchni gminy a użytki zielone – 20.4%.

Gleby w gminie zostały wykształcone z utworów 4 rzędowych plejstocénskich i holocénskich. Są to głównie gleby bielcowe i brunatne. Dominują gleby słabe, I i II klasa bonitacyjna na obszarze gminy nie występuje klasa III zajmuje zaledwie 2.3% gruntów ornych. Grunty orne klasa IIIa i IIIb znajdują się w centralnej części gminy na terenie wsi Górki i Pasieka oraz w północno-wschodniej części gminy na terenie wsi Turno. Są to zwykle gleby bielcowe lub brunatne o składzie mechanicznym piasków gliniastych mocnych na glinach lub pyłach. Gleby te posiadają korzystne warunki do produkcji rolnej i podlegają bezwzględnej ochronie przed zmianą użytkowania na nierolnicze. Gleby klasy VI zajmują 36,7% powierzchni gruntów ornych. Mają one nieco gorsze warunki wodno powietrzne, okresowo nadmiernie uwilgotnione. Są to głównie piaski gliniaste lekkie na glinie, sporadycznie piaski gliniaste całkowite. Gleby te mają jednak dawać wysokie plony po podwyższeniu stopnia kultury rolnej. Występują one na terenie wsi: Górki, Turno, Pasieka, Komarówka, Orzechów Nowy.

Przeważają w gminie gleby słabe, klasa V zajmuje 38,2% powierzchni gruntów ornych, a VI i VIz – 22.8%. Gleby klasy V bielcowe lub brunatne o składzie mechanicznym piasków gliniastych lekkich lub słabo gliniastych na piasku. Są one mało korzystne dla produkcji rolnej. Największe obszary gleb klasy VI występują na terenie wsi Orzechów Stary, Orzechów Nowy, Lenjno, Komarówka. Najsłabsze gleby klasy VI i VIz występują w południowej części gminy, na terenie wsi Nowy Orzechów,

Orzechów Stary. Gorki Sosnowica. Są to gleby żytne bardzo słabe, suche, przepuszczalne, bardzo ubogie w składniki pokarmowe.

Gleby te nie nadają się do intensyfikacji produkcji rolnej i podniesienie ich bonitacji jest bardzo trudne gleby te w pierwszej kolejności powinny być wykorzystane na cele nie rolnicze.

Użytki zielone przeważnie złej jakości występują głównie wzdłuż Kanału Wieprz–Krzna oraz na południowym–wschodzie gminy. Są to obszary odpowiednie do wykorzystania jako baza pasowa dla gospodarki hodowlanej i powinny pozostać w użytkowaniu rolniczym.

E) Surowce mineralne.

Surowce mineralne występują w postaci złoża węgla kamiennego o znaczeniu krajowym i regionalnym oraz złoża piasku. Jednak z uwagi na konieczność ochrony niepowtarzalnych walorów przyrodniczych na terenie gminy Sosnowica nie prowadzi się wydobywania surowców mineralnych.

Najważniejszym surowcem mineralnym w gminie jest węgiel kamienny którego złoża należy do Lubelskiego Zagłębia Węglowego. Na obszarze gminy znajduje się złoża węgla kamiennego Orzechów i niewielki fragment na zachodzie złoża Kolechowice.

Objęcie ochroną cennych ekosystemów i utworzenie Poleskiego Parku Narodowego przesądziło o rezygnacji z eksploatacji węgla kamiennego w gminie Sosnowica.

Na terenie gminy brak jest udokumentowanych złóż surowców mineralnych tzw. pospolitych. W gminie prowadzona jest eksploatacja piasków i żwirów na wielką skalę dla budownictwa w sąsiedztwie wysypiska odpadów w Sosnowicy i Jeziora Tomasznie.

F) Tereny leśne.

Powierzchnia lasów i gruntów leśnych na terenie gminy wynosi 7553ha w tym lasy należące do Skarbu Państwa o powierzchni 6225 ha, lasy prywatne stanowiące pow. 1318 ha oraz lasy publiczne 10 ha. Lasy i grunty leśne stanowiące własność Skarbu Państwa i administrowane przez Nadleśnictwo Parczew z siedzibą w Sosnowicy. Powierzchnia gruntów w zarządzie nadleśnictwa na dzień 01.01.2010r. wynosi 17050 ha (w tym lasy 16157 ha).Nadleśnictwo to obejmuje zasięgiem swego

działania lasy o powierzchni 16157 ha ponadto grunty nadleśnictwa znajdują się na obszarze powiatów parczewskiego, włodawskiego, lubartowskiego i łęczyńskiego.

Sosnowica jest jednym z 3 obrębów Nadleśnictwa - w jego granicach są leśnictwa: Sosnowica, Pieszowola, Orzechów, Borek i Karolina. Charakterystyczną cechą lasów w gminie są liczne jeziora oraz gęsta sieć kanałów i rowów. Rośnie tu przede wszystkim sosna (73%), brzoza (12%), olsza (7%) i dąb (6%).

Lasy Parczewskie to najcenniejsza w woj. lubelskim ostoja fauny leśnej, zwłaszcza awifauny drapieżnej. Gniazduje tu orzeł bielik i puchacz, bocian czarny i jastrząb, bogato reprezentowana jest zwierzyna łowna - łosie, jelenie, sarny, wilki, dziki. Są tu bobry i wydry, łabędzie i kormorany.

Potężne lasy sosnowickie mają wartość nie tylko przyrodniczą, ale i historyczną. W latach 1863-64 dawały schronienie oddziałom powstańców styczniowych (m.in. Krysińskiego, Ejtminowicza, Lewandowskiego, Wróblewskiego). We wrześniu 1939 r. w lasach k. Sosnowicy utworzono punkty zborne dla cofających się znad Narwi i Bugu rozbitych oddziałów armii „Modlin”, a później służyły pomocą żołnierzom dywizji kawalerii „Zaza” i SGO „Polesie” gen. Fr. Kleeberga. W czasie okupacji hitlerowskiej udzielały schronienia partyzantom polskim i sowieckim, a po wojnie - żołnierzom podziemia antykomunistycznego. Aż do początku lat 70-tych XX w. las przy drodze z Parczewa do Sosnowicy był także pustelnią niezwykłego mieszkańca gminy - A. Czarnackiego, który wybrał świadomie pustelniczy tryb życia. Żył w lesie i z lasu - leczył ludzi ziołami, zebrane runo leśne sprzedawał w aptecce w Sosnowicy.

5.4 Biosfera.

A) Flora.

Gmina wykazuje wysoki wskaźnik zalesienia. Lasy i zadrzewienia na terenie gminy Sosnowica zajmują 7,487 ha. Tworzą one zwarte kompleksy leśne zajmujące głównie północną część gminy. W obrębie tych kompleksów dominują dwa typy siedliskowe lasu: bór świeży i bór mieszany świeży. Znacznie mniejsze powierzchnie zajmują bór: wilgotny, mieszany wilgotny oraz las mieszany świeży i wilgotny. Drzewostany buduje głównie sosna z domieszką brzozy lub innych gatunków liściastych. W rejonie Pieszowoli i Sosnowica- Lasek występują drzewostany dębowo - brzozowo - sosnowe. W obniżeniach terenu, w pobliżu stawów i jezior występują

siedliska wilgotne i podmokłe, są to siedliska boru bagiennego i olsu (rejon na południe od jez. Czarnego, oraz ok. wsi Kropiwki i Czołomy) Lasy na siedliskach wilgotnych posiadają ogromną wartość przyrodniczą (występuje tu wiele cennych gatunków flory i fauny).

Południowa część gminy (włączona w Poleski Park Narodowy) obejmuje niewielkie kompleksy leśne: okolice stawów w Pieszowoli oraz Zbójna - charakteryzują się one ogromnym zróżnicowaniem siedlisk świeżych i wilgotnych. Rosną tu wiekowe dęby (kompleks Pieszowola)

Najcenniejsze pod względem florystycznym obszary na terenie gminy objęte są ochroną –rezerwatową (torfowiska nad Jez. Czarnym) lub proponowane do ochrony (rezerwat Lejno- Kahiża) Występują tu głównie unikalne zbiorowiska roślinności bagienne – torfowiskowej. Na szczególną uwagę zasługuje stanowisko zimoziołu północnego lokalizowane w lesie w pobliżu rezerwatu nad Jez. Czarnym - jest to drugie znane stanowisko w woj. chełmskim i jedno z nielicznych na Lubelszczyźnie.

B) Fauna.

Gmina Sosnowica posiadająca dużo lasów, torfowisk, jezior i stawów ma bardzo bogaty i interesujący świat zwierzęcy. Występuje w niej około 30 gatunków ryb, prawie wszystkie gatunki pospolite w kraju (Piotrowska, Wójciak 1993) Z płazów występuje licznie traszka zwyczajna, kilka gatunków żab: rzekotka drzewna, żaba trawna, ropucha szara, grzebiuszka ziemna i kumak nizinny (Piotrowska, Wójciak 1993). W lasach i nad zbiornikami wodnymi występuje kilka gatunków gadów między innymi: zaskroniec, jaszczurka zwinka i żmija zygzakowata. Z rzadkich chronionych gatunków gadów spotykana jest ropucha paskówka. Niezwykle bogata i interesująca jest awifauna. W gminie znajduje się 157 gatunków ptaków, w tym 146 lęgowych i prawdopodobnie lęgowych (Piotrowska, Wójciak 1993), Gnieźdzą się tu osobliwości takie jak: wodniczka, gęś gęgawa, bąk, kulik wielki, sowa błotna, cietrzew, żuraw, bocian czarny (Chmielewski, Sołtys 1987). Spotyka się także czaplę białą i purpurową, orła bielika, gadożera, kormorana i wiele innych. Wyjątkowe walory faunistyczne posiadają stawy w Sosnowicy oraz Jez. Skomielno (projektowany rezerwat przyrody). Stawy w Sosnowicy są siedliskiem gęsi gęgawy, czapli, bąka, łabędzia niemego, wielu gatunków kaczek między innymi gągołów. Znajduje się tu pierwsze na Lubelszczyźnie stanowisko lęgowe kormorana (Piotrowska, Wójciak 1993). Nad Jez. Skomielno gnieźdzą się ptaki: bąk, łabędź niemy, błotniak stawowy,

trzciniak, perkoz dwuczuby, perkoz rdzawoszyi i perkozek oraz wiele gatunków kaczek. W lasach żyją puchacze, orlik krzykliwy, bocian czarny, dzięcioł biało-grzbiety. Na terenie projektowanego rezerwatu Lejno spotyka się lęgowisko żurawia, błotniaka popielatego, kszyska, dziwonii.

W gminie występuje około 30 gatunków ssaków, są to gatunki pospolite w całej Polsce, takie jak: kret, mysz domowa, zając, drobne gryzonie, owadożerne (Piotrowska, Wójciak 1993). W lasach żyją: wiewiórka, lis, jeź, jenot, borsuk, sarna, kuna leśna, łось, łasica i gronostaj. W stawach można spotkać karczownika ziemnowodnego i wydrę. W gminie występuje kilka gatunków nietoperzy.

C) Warunki klimatyczne.

Według regionalizacji klimatycznej Polski A. Wosia (1999) gmina Sosnowica leży w Regionie Podlasko-Poleskim, w którym częściej niż w innych regionach występuje pogoda dość mroźna, słoneczna i bez opadów. Region ten charakteryzuje klimat przejściowy pomiędzy morskim klimatem Europy Zachodniej i kontynentalnym klimatem Europy Wschodniej. Przeważają tu masy powietrza polarno-morskiego, a wiosną zwiększa się udział powietrza polarno-kontynentalnego i arktycznego. W bilansie rocznym dominują wiatry z kierunku zachodniego. Klimat jest nieco chłodniejszy od klimatu obszarów sąsiadujących od zachodu, ma cechy kontynentalizmu i odznacza się większymi kontrastami. Lata są wczesne i długie, a pory przejściowe, zwłaszcza przedwiośnie i przedzimie należą do najkrótszych w kraju.

Analizowany obszar wyróżnia się pod względem warunków insolacyjnych. Usłonecznienie rzeczywiste, czyli liczba godzin z odkrytą tarczą słoneczną, osiąga na terenie Polesia wartości najwyższe w Polsce (B.M. Kaszewski 2005). Rzeczywiste sumy usłonecznienia przekraczają 1650 godzin w roku, czyli średnio około 4,5 godz. dziennie. Najwięcej godzin z odkrytą tarczą słoneczną notuje się w okresie lata – średnio powyżej 650 godz.

Na wielkość usłonecznienia wpływa przede wszystkim zachmurzenie nieba. Położenie w obszarze o małym zachmurzeniu stwarza korzystne warunki insolacyjne, zwłaszcza latem. W świetle danych pomiarowych w Sosnowicy (stacja meteorologiczna Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych) średnie roczne ogólne zachmurzenie wynosi około 68%. W ciągu roku najmniejsze średnie miesięczne

zachmurzenie nieba występuje od maja do października z minimum w sierpniu, największe w listopadzie i grudniu.

Warunki klimatyczne na obszarze gminy kształtują głównie pod wpływem sytuacji antycyklonalnych (41 przypadków w ciągu roku). Sytuacje cyklonalne stanowią 33%, a przejściowe - 26%. Pogoda antycyklonalna występuje najczęściej w okresie lata i jesieni, a najrzadziej w okresie zimy. Sytuacje cyklonalne najczęściej obserwuje się w zimie i wiosną a najrzadziej latem.

Roczna amplituda temperatury wynosi, więc około 23°C, co świadczy o dużym kontynentalizmie klimatu. Średnia suma opadów wynosi około 547 mm. Największe opady występują w lecie (ok. - 40 % rocznej sumy opadów) a najniższe w zimie.

Na obszarze gminy przeważają wiatry zachodnie. Często występują wiatry południowo-zachodnie i północno-zachodnie. Średnia roczna prędkość wiatru wynosi około 3 m/s.

Temperatura powietrza.

Z hydrologicznego punktu widzenia temperatura powietrza jest bardzo ważnym elementem klimatycznym, gdyż limituje w głównej mierze wartość wskaźnika parowania terenowego. Ogólnie region ten charakteryzuje się średnią roczną temperaturą stycznia – 4,1°C, średnią temperaturą lipca 18,2°C.

Okres bez przymrozków wynosi 160 dni. Jedynie czerwiec, lipiec i sierpień są wolne od przymrozków. Ostatnie przymrozki występują w kwietniu, bardzo rzadko w maju. Pierwsze pojawiają się w październiku, rzadko we wrześniu. Omówiona wyżej sytuacja termiczna ma charakter ogólny, gdyż ulega ona pewnym modyfikacjom w zależności od warunków lokalnych jak: rzeźba terenu, głębokość zalegania wód gruntowych, rodzaj podłoża, szaty roślinnej.

Najkorzystniejsze warunki termiczne i wietrzne posiadają obszary wysoczyzny. Obszary te pokryte są głównie utworami piaszczystymi charakteryzującymi się małą pojemnością cieplną, znacznymi dobowymi amplitudami temperatur w warstwie przygruntowej. Takie skoki temperatur są niekorzystne dla niektórych odmian roślin, nie mają natomiast znaczenia dla budownictwa mieszkaniowego. Najmniej korzystnymi warunkami termicznymi i wietrznymi charakteryzują się doliny rzek i obniżenia terenu. Narażone są one na występowanie wysokich dobowych amplitud temperatury w okresie lata oraz znacznych spadków temperatury zimą. Na terenach tych obserwowane są przymrozki i mgły.

Kompleksy leśne posiadają specyficzne warunki klimatyczne, wpływają także w znacznym stopniu korzystnie na warunki klimatyczne terenów bezpośrednio do nich przyległych.

Wilgotność względna.

Wilgotność względna powietrza jest elementem meteorologicznym, który z jednej strony wykazuje dużą zależność od temperatury powietrza z drugiej zaś warunkuje odczuwalność temperatury przez organizmy żywe. Z bioklimatycznego punktu widzenia nie są korzystne zbyt duże wartości wilgotności względnej zarówno przy temperaturach wysokich jak i przy niskich (uczucie duszności).

Wilgotność względna ma charakter zbliżony do optymalnej w naszych szerokościach geograficznych i wynosi ok. 80 %. Wahania wynoszą ok. 20 %. Największe wilgotności przypadają na okres zimy (XII – II) najniższe na okres lata (IV – VIII).

Mgły.

Mgły są zjawiskiem ściśle związanym z temperaturą i wilgotnością powietrza. Są zjawiskiem wybitnie niekorzystnym ze zdrowotno – wypoczynkowego punktu widzenia. Sprzyjają utrzymywaniu się w powietrzu ewentualnych zanieczyszczeń mechanicznych i chemicznych. Z analizy danych meteorologicznych wynika, że największa liczba mgieł występuje w chłodnej połowie roku w okresie od września do marca.

Opad atmosferyczny.

Średnia roczna suma opadów wynosi ok. 547 mm. Największe miesięczne sumy opadu występują latem z maksimum w lipcu (80 mm), zaś najmniejsze w miesiącach od stycznia do kwietnia (średnio miesięcznie 30 mm). Można zauważyć bardzo duże zróżnicowanie między opadami letnimi a zimowymi (zdecydowana przewaga opadów letnich). Opady letnie charakteryzują się dużym natężeniem. Szczególnie duże natężenie opadów następuje w czasie przejścia frontu chłodnego. Opady zimowe są krótkotrwałe i charakteryzują się niewielkim natężeniem.

Wiatry.

Ogólnie w roku przeważa zachodnia cyrkulacja powietrza. Najczęściej notuje się wiatry z kierunku NW (13 %) i NE (12 %). Wiatry wschodnie stanowią 6 % notowań a SE -9 %. Charakterystyczny jest duży udział ciszy atmosferycznej -15 % .

5.5 Ochrona prawna środowiska

A) Obszary objęte ochroną prawną.

Najbardziej wartościowe przyrodniczo tereny gminy objęto ochroną w formie Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych dawnego woj. chełmskiego utworzonego Uchwałą XVI 11/89/63 WRN z dnia 28 marca 1933r System ten obejmuje - różnorodne ekosystemy i większe ponadekosystemalne jednostki funkcjonalne przyrody o różnym stopniu ochrony o określonych zasadach działalności gospodarczej. Stanowi, zatem podstawowy element programu ekorozwoju gminy i planu zagospodarowania przestrzennego gminy. Na terenie gminy Sosnowica ESOCH tworzą: Poleski Park Narodowy, Poleski Park Krajobrazowy, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu. Uzupełniają go istniejące i projektowane rezerваты przyrody, pomniki przyrody i parki podworskie. Obszar gminy należy również do Krajowej Sieci Ekologicznej ECONET-PL Poleski Obszar Węzłowy 27M rangi międzynarodowej.

W gminie Sosnowica obszary podlegające ochronie prawnej zajmują łącznie ok. 68,8 % powierzchni gminy.

B) Poleski Park Narodowy.

Najcenniejsze przyrodniczo obszary gminy znalazły się w granicach Poleskiego Parku Narodowego, utworzonego w 1990 r. w celu ochrony ekosystemów wodno-torfowiskowych (jednego z trzech w Polsce o takim charakterze). Park zajmuje powierzchnię 4813,35 ha. Położony jest w województwie lubelskim. W całości leży w obrębie Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego, stanowiącą południową część Polesia Lubelskiego. Park ma także otulinę o powierzchni 14042 ha. Aż 68% powierzchni gminy Sosnowica to obszary prawem chronione (w granicach Poleskiego Parku Narodowego. Poleskiego Parku Krajobrazowego i Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu).

Na terenach Poleskiego Parku Narodowego objęto szczególną ochroną unikalny w skali europejskiej teren, stanowiący namiastkę tundry lub lasotundry. Obszar ten, swą wielkością i stanem zachowania, ustępuje w Polsce tylko Bagnom Biebrzańskim. Jednakże duże nagromadzenie północnych gatunków roślin (140 gatunków) nie jest w tej skali nigdzie w Polsce spotykane. Dodatkowo obecność wielu gatunków strefy atlantyckiej (25 gatunków) i południowej (30 gatunków), stwarza jedyną w swoim rodzaju osobliwość na skalę europejską. Łącznie na terenie parku stwierdzono 257 gatunków glonów, 154 gatunków porostów oraz 928 gatunków roślin naczyniowych. Wśród nich jest 170 gatunków rzadkich, z których 43 podlegają ochronie całkowitej, a 15 częściowej. Ponadto stwierdzono 6 gatunków chronionych grzybów.

Równie bogaty jest świat zwierząt. Awifauna w PPN reprezentowana jest przez 198 gatunków ptaków, w tym 146 gatunków lęgowych. Jednym z nich jest żuraw - ptak umieszczony w herbie parku. Świat ssaków reprezentuje zwierzyna łowna, wilki, wydry, bobry i osobliwość - jadowity rzęsorek rzeczek. Doskonale warunki rozwoju ma w PPN także żółw błotny.

Obszar Parku został wyznaczony w sposób bardzo oszczędny, mający na względzie jak najmniejszą kolizyjność w stosunku do gospodarki prowadzonej w jego najbliższym sąsiedztwie. Park przez to jest terenem o dużym skupieniu torfowisk, wód i bagien o charakterze naturalnym. Powstałym na bazie rezerwatów przyrody, stanowiących około 36% jego powierzchni.

Na terenie gminy Sosnowica Poleski Park Narodowy można zwiedzać korzystając ze ścieżki przyrodniczej „Perehod”, szlaku turystycznego historyczno-przyrodniczego Sosnowica-Jamniki noszącego nazwę „Nałęcz”.

Warto dodać, że utworzenie Poleskiego Parku Narodowego dało gminie Sosnowica wymierne efekty gospodarcze. W celu stworzenia dogodnych warunków do regulacji stosunków wodnych w PPN włączono w obszar Parku rozległy kompleks „Łąk Zienkowskich” (1994 r.) Były to niskie torfowiska, całkowicie zmeliorowane w latach 60-tych i 70-tych XX wieku, i zamienione na użytki zielone PGR Zienki. Łąki te, wykorzystywane do wypasu pegeerowskiego bydła, zaniedbane, uległy z czasem wysuszeniu. W 1992 r. podczas wypalania traw (zabronionego!) na łąkach zapaliły się pokłady torfu. Wypaliło się wówczas kilkadziesiąt hektarów tych łąk, nawet na głębokości 1.5 m. W 1995 r. Park spiętrzył wody rzeczki Mietiułka i skierował ją na wypalone łąki, doprowadzając do ich odtworzenia.

Łąki Zienkowskie są jednym z dwu dużych kompleksów łąkowych w granicach Poleskiego Parku Narodowego. Mają kształt równoleżnikowej niecki o szerokości 1 km i długości 9.5km, rozciągającej się ze wschodu na zachód. Leżą w południowej Krawędzi Garbu Włodawskiego.

W latach 1995-96 Park przeprowadził też renowację kompleksu Stawów Pieszowskich.

C) Poleski Park Krajobrazowy.

Poleski Park Krajobrazowy został utworzony w 1983 roku. W 1990 roku ponad 60% jego powierzchni zostało włączone do Poleskiego Parku Narodowego. Obecnie PPK zajmuje powierzchnię 5 113 ha. Tworzą go cztery enklawy rozmieszczone wokół parku narodowego. Położony jest na terenie gmin Urszulin i Stary Brus w powiecie włodawskim oraz gminy Sosnowica w powiecie parczewskim.

Celem ochrony w parku jest zachowanie krajobrazu części Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej, nazywanej również Pojezierzem Łęczyńsko-Włodawskim. Krajobraz parku to mozaika pól, łąk, torfowisk, wód i lasów. Teren jest na ogół równinny z łagodnymi zagłębieniami zajętyymi przez torfowiska lub trudno dostępne jeziora. Walory przyrodnicze Polskiego PK wpłynęły na wpisanie go na listę ostoi ptaków o randze krajowej oraz za ostoję przyrody o znaczeniu międzynarodowym w systemie CORINE Polesie Lubelskie, które jest częścią dużej ostoi pod nazwą Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Jest to również obszar węzłowy rangi międzynarodowej w systemie ECONET-POLSKA (27M) oraz węzeł ekologiczny w projektowanym Międzynarodowym Rezerwacie Biosfery „Polesie Zachodnie”.

Fauna Poleskiego Parku Krajobrazowego

Najlepiej poznaną grupą zwierząt na terenie Poleskiego Parku Krajobrazowego są ptaki. Obserwować można tu gatunki związane ze środowiskiem wodnym. Do najciekawszych z nich należą żuraw, gęgawa, perkoz rdzawoszyi, zausznik, łabędź niemy. Park położony jest na terenie ostoi ptaków o znaczeniu krajowym „Polesie Lubelskie”. Gniazdują tu również perkozy, perkoz dwuczuby, błotniak stawowy i łąkowy, wodnik, derkacz, rycyk, samotnik, brzęczka, wąsatka, dziwonia, remiz, pustułka.

Charakterystycznym gatunkiem Poleskiego Parku Krajobrazowego jest żuraw. Regularnie gniazduje m.in. w projektowanym rezerwacie „Kahiza”.

Flora Poleskiego Parku Krajobrazowego

Najbardziej charakterystycznymi formacjami roślinnymi parku są torfowiska. Kształtowały się one przez tysiące lat w zagłębieniach terenu oraz wokół jezior doprowadzając z czasem do ich zarastania. Przykładem tego jest projektowany rezerwat Kahiza. Obejmuje on zarastające jezioro wraz z otaczającym je torfowiskiem niskim. Powierzchnia jeziora dzięki naturalnej sukcesji systematycznie ulega zmniejszeniu. Zmiany te są bardzo widoczne, około 30 lat temu jego powierzchnia wynosiła około 1 ha, natomiast obecnie zmniejszyła się stukrotnie.

Na terenie parku występują rzadkie torfowiskowe gatunki roślin, do najciekawszych z nich należą brzoza niska, rosiczka okrągłolistna, widłak torfowy. Na terenie parku znajduje się jeden pomnik przyrody, jest nim dąb szypułkowy w Załuczu Starym o obwodzie 460 cm.

D) Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu rozciąga się w północnej części byłego województwa chełmskiego, od granicy z woj. lubelskim do granicy państwa, obejmując w zachodniej części Poleski Park Narodowy i Poleski Park Krajobrazowy, a w części wschodniej Sobiborski Park Krajobrazowy i dolinę Bugu.

Na terenie gminy Sosnowica Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu będący jednocześnie otuliną Poleskiego Parku Krajobrazowego i zajmuje prawie całą gminę. Poza ochroną znajduje się niewielki fragment w północno- wschodniej części gminy - rejon PGR Turno i kompleks leśny ok. Czołomy.

Najcenniejsze przyrodniczo tereny to: rejon Jeziora Czarnego z rezerwatem przyrody, jez. Skomielno (projektowany rezerwat przyrody), kompleks stawów sosnowickich oraz okolice jeziora Zagłębcze.

Obszar chronionego krajobrazu na terenie gminy zajmuje powierzchnię ok. 8.390 ha. Wokół parku znajduje się otulina o powierzchni 16 113 ha, która stanowi jednocześnie zachodnią część Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Celem ochrony w parku jest zachowanie krajobrazu części Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej, nazywanej również Pojezierzem Łęczyńsko-Włodawskim. Krajobraz parku to mozaika pól, łąk, torfowisk, wód i lasów.

E) Park Krajobrazowy „Pojezierze Łęczyńskie”.

Został utworzony Uchwałą Nr XI/56/90 WRN w Lublinie z dnia 26.02.1990r. Aktualnie obowiązującym aktem prawnym jest Rozporządzenie Nr 7 Wojewody Lubelskiego z dnia 23 marca 2005r. W sprawie Parku Krajobrazowego „Pojezierze Łęczyńskie”. Park obejmuje powierzchnię 11816ha i położony jest w województwie lubelskim, powiecie łęczyńskim na terenie gmin Ludwin i Puchaczów, w powiecie lubartowskim położony na terenie gmin Uścimów, miasta i gminy Ostrów Lubelski oraz w powiecie parczewskim na terenie gminy Sosnowica. Na terenie gminy Sosnowica niewielki fragment parku znajduje się w okolicach jeziora Skomielno.

Szczególnym celem ochrony Parku jest zachowanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych i turystycznych tego terenu ze szczególnym uwzględnieniem ekosystemów jeziornych i torfowiskowych. Jest to kraina jezior, stawów, torfowisk i mokradeł. W parku na uwagę zasługują formy pochodzenia krasowego i utwory pochodzenia polodowcowego. Urozmaicheniem krajobrazu są też pagórki wydmore, niejednokrotnie tworzące całe pola wydym. Północną część Parku obejmuje część Lasów Parczewskich które przedstawiają dużą wartość przyrodniczą. Szczególnie cenne są zakątki gdzie zachowały się fragmenty starodrzewu sosnowego i dębowego. Na terenie Parku występuje wiele rzadkich i chronionych gatunków roślin m.in.: widłak torfowy, kruszczyk błotny, rosiczki – okrągłolistna, długolistna, pośrednia, aldrowanda, pęcherzykowata, wąkrota zwyczajna, przygielka biała, gnidosz królewski. Bogata i interesująca jest też fauna Parku, wśród płazów na uwagę zasługują traszka grzebieniasta i ropucha paskówka, a jeśli chodzi o gady – żółw błotny i żmija zygzakowata. Cenne gatunki ptaków to: bielik, orlik krzykliwy, puchacz, jarząbek, bocian czarny, żuraw. Ssaki - łos, bóbr, gronostaj i wilk.

F) Rezerwaty przyrody.

„Torfowisko przy Jeziorze Czarnym Sosnowickim” - utworzony w 1959 r. ścisły rezerwat florystyczny o powierzchni 46,17 ha (Nadleśnictwo Parczew z siedzibą w Sosnowicy). Rezerwat chroni okazałe torfowisko wysokie typu kontynentalnego (bardzo rzadko występujące w Polsce), wykształcone przy południowym brzegu Jez. Czarnego, w płytkiej niecce o głębokości do 5 m. Rosną tu karłowate sosny i brzozy

oraz rzadkie rośliny bagienne, niektóre dochodzące do 2 m wysokości. W rezerwacie stwierdzono 21 zespołów roślinnych; interesująca i bogata w rzadkie gatunki flora naczyniowa liczy ok. 320 gatunków. Wśród rzadkich gatunków występuje widłak torfowy, 3 gatunki rosiczki owadożerne, wywłócznik skrętoległy. Do gatunków objętych całkowitą ochroną należą: rosiczka okrągłolistna, zimozioł północny, bagno zwyczajne, widłak goździsty i jałowcowaty, grązel żółty. Występują tu również: kocanki piaskowe, kruszyna pospolita, kalina koralowa, grzybienie północne. Bogata jest fauna rezerwatu, spotkać tu można żurawia, bociana czarnego, trzmiełojadę, perkoza dwuczubego. Ekolodzy proponują objęcie ścisłą ochroną całego jeziora i przybrzeżny pas lądu szerokości 100-450 m (gmina Urszulin).

Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie” - obejmuje teren całej gminy, nie jest on jednak formą ochrony przyrody. Nie jest on traktowany na równi z rezerwatami przyrody i innymi formami ochrony przyrody określonymi w ustawie o ochronie przyrody.

Jez. Skomielno - projektowany rezerwat w pobliżu wsi Stary Orzechów ma objąć jezioro o powierzchni 30 ha i otaczające je torfowisko. Rośnie tu duże skupienie grzybienia białego i wywłócznika skrętoległego. Nad brzegami jeziora rosną też północne gatunki wierzb: lapońska, borówkolistna i czarniawa. W szuwarach i zaroślach występują brzezka, dziwiana i strumieniówka.

Jez. Gumienko - projektowany rezerwat przyrody koło wsi Lejno.

G) Pomniki przyrody.

Na obszarze gminy występuje kilka drzew uznanych za pomniki przyrody. Są to:

SOSNOWICA

- dąb szypułkowy o obwodzie pnia na wysokości 1,3m – 475cm, wysokości 20m, rosnący w pobliżu budynku administracyjnego Gospodarstwa Rybackiego w Sosnowicy,
- klon zwyczajny o obwodzie pnia na wysokości 1,3m - 365 cm i wysokości ok 20m rosnący na terenie Gospodarstwa Rybackiego w Sosnowicy,
- stanowisko zimoziołu północnego o powierzchni 0.01 ha w Leśnictwie Sosnowica.

PIESZOWOLA

- trzy dęby szypułkowe o obwodzie 470, 410, 360 cm rosnące w parku podworskim,

Tego rodzaju pomniki przyrody wzbogacają walory naturalne gminy Sosnowica. Pełnią funkcję wspomagającą dla budowy produktu turystycznego w gminie. Mogą stanowić ponadto atrakcję dla wycieczek szkolnych, wnosząc do tradycyjnego programu nauczania (np. w ramach lekcji biologii) dodatkowy aspekt edukacyjno-poznawczy.

H) Parki Podworskie.

Atrakcją turystyczną gminy Sosnowica są również *parki podworskie*:

LIBISZÓW

- założenie parkowe z początku XX wieku wokół dawnego folwarku rybackiego. Po II wojnie park został zdewastowany. Zachował się odcinek alei dojazdowej długości ok. 200 m, oraz rozproszone skupiska drzew w wieku ok. 100 lat (świerk pospolity, buk pospolity, brzoza gruczołkowata, klon srebrzysty i robinia akacjowa. Zachował się też dwór z początku XX wieku.

PIESZOWOLA

- park podworski z II połowy XIX wieku, w dużym stopniu zdewastowany. Rosną tu dominujące: lipa drobnolistna, grab pospolity, topola osika, dąb szypułkowy.

SOSNOWICA

- dawny ogród dworski miał powierzchnię 25 ha (łącznie ze stawem Hetmańskim). Po dewastacji w okresie I i II wojny światowej oraz przekształceniach w okresie PRL, park jest w znacznym stopniu zniszczony. Dawny układ kompozycyjny łączący park ze stawem Hetmańskim i zabytkowymi budowlami (pałac, oficyny) został zatarty. Jedynie fragmenty alei lipowych i szpalerów grabowych z II połowy XVIII w. świadczą o dawnym klasycznym, regularnym założeniu ogrodowym, towarzyszącym barokowej architekturze dworu hetmana Sosnowskiego. Rośnie tu ok. 1300 drzew, w tym ok. 300 drzew o średnicy pnia powyżej 30 cm: głównie klon pospolity, lipa drobnolistna, olsza czarna, grab pospolity i potężne dęby szypułkowe o obwodzie 3,4 m; 5,0 m; 5,1 m i 5,4 m.

SOSNOWICA LASEK

- park dworski utworzony na bazie lasu naturalnego, o powierzchni 46 ha (w tym 6,5 ha stawów), mający dwóch użytkowników - Nadleśnictwo Parczew oraz Gospodarstwo Rybackie „Polesie”. Rosną tu głównie dęby, olsza czarna, jesion brzoza, w tym drzewa o charakterze pomnikowym: dąb szypułkowy o obwodzie 254 cm i choinę kanadyjską o obwodzie 63 cm. Między stawami usypano w okresie kształtowania kopiec widokowy, z kapliczką u podnóża.

I) Natura 2000.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jest systemem ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego, wdrażanym od 1992 r. w sposób spójny pod względem metodycznym i organizacyjnym na terytorium wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej.

Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie zarówno zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w skali Europy, ale też typowych, wciąż jeszcze powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych, charakterystycznych dla 9 regionów biogeograficznych (tj. alpejskiego, atlantyckiego, borealnego, kontynentalnego, panońskiego, makaronezyjskiego, śródziemnomorskiego, stepowego i czarnomorskiego). W Polsce występują 2 regiony: kontynentalny (96 % powierzchni kraju) i alpejski (4 % powierzchni kraju). Dla każdego kraju określa się listę referencyjną siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których należy utworzyć obszary Natura 2000 w podziale na regiony biogeograficzne.

Podstawą prawną tworzenia sieci Natura 2000 jest dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków i dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, które zostały transponowane do polskiego prawa, głównie do ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów:

- obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO),
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO).

Podstawą wyznaczania obszarów Natura 2000 są jedynie kryteria naukowe. Dla każdego obszaru Natura 2000 opracowana jest dokumentacja, która składa się z:

- Standardowego Formularza Danych (SFD), w którym są zawarte najważniejsze informacje o położeniu i powierzchni obszaru, występujących typach siedlisk przyrodniczych i gatunkach „naturowych”, o ich liczebności lub reprezentatywności w skali kraju, wartości przyrodniczej i zagrożeniach;
- wektorowej i GIS w skali 1:100 000.

SDF i mapy będą aktualizowane w miarę postępu wiedzy o występowaniu zasobów przyrodniczych w obszarze Natura 2000 (inwentaryzacja, monitoring przyrodniczy) zgodnie z procedurą określoną przez KE.

Dyrektywa Siedliskowa nie określa sposobów ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, ale nakazuje zachowanie tzw. właściwego stanu ich ochrony. W odniesieniu do siedliska przyrodniczego oznacza to, że:

- naturalny jego zasięg nie zmniejsza się;
- zachowuje ono specyficzną strukturę i swoje funkcje ekologiczne;
- stan zachowania typowych dla niego gatunków jest właściwy.

W odniesieniu do gatunków właściwy stan ochrony oznacza natomiast, że:

- zachowana zostaje liczebność populacji, gwarantująca jej utrzymanie się w biocenozie przez dłuższy czas;
- naturalny zasięg gatunku nie zmniejsza się;
- pozostaje zachowana wystarczająco duża powierzchnia siedliska gatunku.

Najważniejszymi instrumentami realizacji celów sieci Natura 2000 są oceny oddziaływania na środowisko oraz plany ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których utworzono obszar Natura 2000. Działania ochronne winny uwzględniać wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz cechy regionalne i lokalne danego obszaru Natura 2000.

Do chwili obecnej Rząd Polski ustanowił w drodze rozporządzenia 124 obszary specjalnej ochrony ptaków oraz wysłał do Komisji Europejskiej, celem akceptacji, 364 propozycje specjalnych obszarów ochrony siedlisk.

Dnia 13 listopada 2007 r. Komisja Europejska wydała decyzję zatwierdzającą listę 172 obszarów Natura 2000 regionu kontynentalnego. Dla 17 obszarów Natura 2000 regionu alpejskiego, podobna decyzja została wydana dnia 25 stycznia 2008 r.

Na terenie Gminy Sosnowica występują trzy obszary Natura 2000 które stanowią formy ochrony przyrody prawnie obowiązujące w granicach tej gminy. Opis tych obszarów i ich charakterystyka została przedstawiona poniżej.

Lasy Parczewskie

IDENTYFIKACJA OBSZARU

KOD OBSZARU - D PLB060006

NAZWA OBSZARU

Lasy Parczewskie

POŁOŻENIE OBSZARU

POŁOŻENIE CENTRALNEGO PUNKTU OBSZARU

DŁUGOŚĆ GEOGRAFICZNA E 22 59 5

SZEROKOŚĆ GEOGRAFICZNA N 51 33 24

POWIERZCHNIA (ha) 2.3

DŁUGOŚĆ OBSZARU (km) 14024,3

WYSOKOŚĆ (m n.p.m) MINIMALNA 143

MAKSYMALNA 170

REGION ADMINISTRACYJNY (NUTS)

KOD	NAZWA REGIONU	%
-----	---------------	---

PL031	Białkopodlaski	84
-------	----------------	----

PL033	Lubelski	16
-------	----------	----

REGION BIOGEOGRAFICZNY

Kontynentalny

OPIS OBSZARU

Obszar obejmuje kompleks leśny Lasy Parczewskie, usytuowany pomiędzy Kanalem Wieprz-Krzna a rzeką Tyśmienicą, wraz z przecinającymi je łąkami "Ochoża". Od zachodu lasy przylegają do doliny Tyśmienicy, od wschodu, północy, a także częściowo od południa sąsiadują z polami uprawnymi. Cały kompleks leśny położony jest w zlewni rzeki Tyśmienicy, a odwadniają go jej dopływy Ochoża i Piwonia-Bobrówka oraz Konotopa. Bezpośrednio w sąsiedztwie lub w niewielkiej odległości od Lasów Parczewskich położonych jest kilka kompleksów stawów rybnych i jezior (Jez. Czarne Gościńskie,

Jez. Kleszczów i Jez. Miejskie). Przeważają bory sosnowe i bory mieszane, lokalnie występują olsy, grądy, łągi jesionowo-olchowe oraz zanikające obecnie bory bagienne i torfowiska przejściowe.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Klasy siedlisk	% pokrycia
bagna	2,00 %
grunty orne	5,00 %
las iglaste	46,00 %
las liściaste	8,00 %
las mieszane	19,00 %
las w stanie zmian	0,00 %
łąki i pastwiska	11,00 %
tereny luźno zabudowane	0,00 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	2,00 %
zbiorniki wodne	5,00 %
złożone systemy upraw i działek	2,00 %
Suma pokrycia siedlisk	100,00 %

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE

Ostoja ptasia o randze europejskiej E 65.

Występują co najmniej 23 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 5 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Jedno z nielicznych stanowisk lęgowych podgorzałki. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C6) następujących gatunków ptaków: bielik (PCK), podgorzałka (PCK), puchacz (PCK), trzmielojad; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu (C7) występuje bocian czarny i dzięcioł białogrzbiety (PCK).

ZAGROŻENIA

Zagrożeniem jest obniżenie poziomu wód gruntowych, zanieczyszczenie wód, w kompleksach stawowych zarówno zaniechanie gospodarki stawowej, jak i jej intensyfikacja, zaniechanie gospodarki pastwiskowo-łąkarskiej w siedliskach otwartych.

STATUS OCHRONY

Występują następujące formy ochrony:

Rezerwat Przyrody:

Jezioro Obradowskie (81,8 ha)

Królowa Droga (38,8 ha)

Lasy Parczewskie (157,3 ha)

Park Krajobrazowy:

Pojezierze Łęczyńskie (11816,0 ha)

Obszar Chronionego Krajobrazu:

Poleski

STRUKTURA WŁASNOŚCI

W przewadze własność Skarbu Państwa.

Klasy siedlisk	% pokrycia
lasy iglaste	46 %
lasy mieszane	19 %
łąki i pastwiska	11 %
lasy liściaste	8 %
grunty orne	5 %
zbiorniki wodne	5 %
złożone systemy upraw i działek	2 %
bagna	2 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	2 %
tereny luźno zabudowane	0 %
lasy w stanie zmian	0 %

INFORMACJA PRZYRODNICZA

Gatunki, których dotyczy Artykuł 4 Dyrektywy Rady 79/409/EWG i gatunki wymienione w

Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG oraz ocena znaczenia obszaru dla tych gatunków.

a) Ptaki wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG

KOD	NAZWA	OS.	POPULACJA			OCENA ZNACZENIA OBSZARU			
			MIGRUJĄCA			Populacja	St. zach.	Izolacja	Ogólnie
			Rozrodcza	Zimująca	Przelotna				
A030	Ciconia nigra (bocian czarny)		5p			C	B	C	C
A031	Ciconia ciconia (bocian biały)		25p			D			
A060	Aythya nyroca (podgorzałka)		2p			C	C	B	C
A072	Pernis apivorus (trzmiełojad)		7-10p			C	B	C	C
A075	Haliaeetus albicilla (bielik)		4p			C	B	C	C
A081	Circus aeruginosus (błotniak stawowy)	CC	11-15p			C	B	C	C
A084	Circus pygargus (błotniak łąkowy)		3p			C	C	C	C
A089	Aquila pomarina (orlik krzykliwy)		3-7p			C	B	C	C
A104	Bonasa bonasia (jarząbek)		11-15p			C	B	C	C
A122	Crex crex (derkacz)		P			D			
A127	Grus grus (żuraw)		2p			C	B	C	C
A215	Bubo bubo (puchacz)		5-8p			B	B	C	B
A224	Caprimulgus europaeus (lelek)		P			D			
A229	Alcedo atthis (zimorodek)		4-5p			C	B	C	C
A234	Picus canus (dzięcioł zielonosiwy)		1p			D			

A238	Dendrocopos medius (dzięcioł średni)		P			D			
A239	Dendrocopos leucotos (dzięcioł białogrzbiety)		1-3p			C	B	C	C
A246	Lullula arborea (lerka)		P			D			
A307	Sylvia nisoria (jarzębatka)		P			D			
A320	Ficedula parva (mucholówka mała)		P			D			
A321	Ficedula albicollis (mucholówka białoszyja)		P			D			
A338	Lanius collurio (gąsiorek)		P			D			
A379	Emberiza hortulana (ortolan)		P			D			

Ostoja Poleska

IDENTYFIKACJA OBSZARU

KOD OBSZARU - D PLH060013

NAZWA OBSZARU

Ostoja Poleska

POŁOŻENIE OBSZARU

POŁOŻENIE CENTRALNEGO PUNKTU OBSZARU

DŁUGOŚĆ GEOGRAFICZNA E 23 13 55

SZEROKOŚĆ GEOGRAFICZNA N 51 26 45

POWIERZCHNIA (ha) 2.3

DŁUGOŚĆ OBSZARU (km) 10159,15

WYSOKOŚĆ (m n.p.m)	MINIMALNA	168
	MAKSYMALNA	184

REGION ADMINISTRACYJNY (NUTS)

KOD	NAZWA REGIONU	%
PL031	Białkopodlaski	87

PL032	Chelmsko-zamojski	10
PL033	Lubelski	3

REGION BIOGEOGRAFICZNY

Kontynentalny

OPIS OBSZARU

Obszar stanowią dwa, izolowane fragmenty terenu: Główny Kompleks Poleskiego Parku Narodowego oraz Kompleks Bagno Bubnów - Bagno Staw. W skład Głównego Kompleksu Poleskiego Parku Narodowego, o powierzchni ok. 9000 ha, wchodzi jeziora: Łukie, Karaśne, Moszne, Długie, wraz z otaczającymi je torfowiskami oraz z uroczyskami: Torfowisko Orłowskie, Durne Bagno, Las Tafle, Łąki Zienkowskie, Łąki Ochoża, jak również ze stawami w Pieszowoli oraz z południową częścią kompleksu stawów w Starym Brusie. W granice ostoi zaliczono także kilka uroczysk przewidywanych do włączenia do Poleskiego Parku Narodowego, w tym: jezioro Płotycze, Bagno Karaśne (pozostałość po zanikłym jeziorze), łąki koło wsi Jamniki oraz uroczysko Jelino. Kompleks Główny Poleskiego Parku Narodowego to obszar o dominującym udziale ekosystemów wodno-torfowiskowo-leśnych. W północnej części ostoi znajduje się także rozległy kompleks łąk wraz z dwoma zespołami stawów. Na łąkach, przejętych przez Poleski Park Narodowy w 1994 r. prowadzone są sukcesywnie prace renaturalizacyjne. Jezioro Łukie to jezioro eutroficzne, z dobrze rozwiniętą strefą litoralową (litoral małojeziorny i litoral bagienny). Otaczają je torfowiska niskie, częściowo porośnięte lasem. Lokalnie występuje rzadki zespół brzeziny bagiennnej. Jeziora Moszne i Długie to jeziora polihumusowe, makrofitowofitoplanktonowe, zaliczane dawniej do jezior dystroficznych. Otoczone są szerokimi pierścieniami torfowisk przejściowych, z lokalnymi płatami torfowiska wysokiego typu kontynentalnego. Jezioro Karaśne to zanikające jeziorko eutroficzne, otoczone pierścieniami torfowiska przejściowego, o zaawansowanych procesach sukcesji drzew i krzewów. Durne Bagno to torfowisko wysokie, z zaawansowanymi procesami sukcesji leśnej (wskutek obniżenia poziomu wody jeszcze przed powstaniem Poleskiego Parku Narodowego). Od 1994 r. prowadzone są tu prace ochronne zmierzające do poprawy stosunków wodnych, wyeliminowania części drzew i krzewów i odsłonięcia zbiorowisk mszarnych. Druga część ostoi: Bagno Bubnów - Bagno Staw, obejmuje zespół 2 rozległych kompleksów bagienno-torfowiskowych o łącznej powierzchni ponad 1400 ha, położonych w

górnym brzegu rzeki Włodawki. Łagodne zakłębienia terenu pokrywają torfowiska niskie, w miejscach płytkiego występowania podłoża kredowego mają one charakter torfowisk węglanowych. Wśród nich występuje kilka naturalnych zalewisk i oczek wodnych oraz ponad 20 niewielkich zbiorników wykopanych przez ludzi - torfianek. Wśród płaskich powierzchni torfowiskowych występują także niewielkie, łagodne wzniesienia o podłożu kredowym, pokryte zbiorowiskami kserotermicznymi, lub wzniesienia utworzone z piasków, z których niższe porośnięte są wielogatunkowymi zbiorowiskami wilgotnych łąk z klasy Molinietalia, wyższe zaś - pokryte są wrzosowiskami. Na torfowiskach dominują zbiorowiska ze związku Magnocaricion. Z tej grupy turzycowisk największy udział ma zbiorowisko z dominującą turzycą darniową (*Carex caespitosa*). Jest to największy szuwar turzycowy, o bardzo słabo zaznaczonej strukturze kępkowej. Zbiorowisko to zajmuje ok. 70% powierzchni Bagna Bubnów i ok. 40% powierzchni Bagna Staw. Ok. 15% powierzchni Bagna Bubnów pokrywa zespół turzycy Buxbauma *Carex buxbaumii*. Płaty tego zespołu występują w mozaice z innymi zbiorowiskami torfowiskowymi, często obok zespołów ze związku Caricion davallianae. Dość często spotyka się także zbiorowisko z dominującą marzycą rudą *Schoenus ferrugineus*. Zbiorowiskiem, które również związane jest z torfowiskami węglanowymi jest zespół kłoci wiechowatej *Cladietum marisci*. Szuwar kłociowy buduje prawie wyłącznie ten jeden gatunek. Tutejsze szuvary kłoci wiechowatej znajdują się w pobliżu południowej granicy zasięgu tego zbiorowiska. Ok. 30% powierzchni Bagna Staw zajmuje szuwar trzcinowy, w którym poza trzciną występuje jednak wiele cennych gatunków turzyc i roślin dwuliściennych. W oczkach wodnych o torfiankach wykształciły się bardzo cenne zbiorowiska ramienic z *Chara fragilis* oraz bogate zbiorowiska z *Nymphaea candida*. Lokalnie, zwłaszcza na obrzeżach obu kompleksów bagiennych, występują niewielkie płaty olsu, boru bagiennego, boru mieszanego świeżego oraz świetlistej dąbrowy.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Klasy siedlisk	%
pokrycia	
bagna	6,00 %
grunty orne	2,00 %
lasy iglaste	10,00 %

laliściaste	24,00 %
lasymieszane	18,00 %
łąki i pastwiska	16,00 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	12,00 %
zbiorniki wodne	2,00 %
złożone systemy upraw i działek	0,00 %
Suma pokrycia siedlisk 100,00 %	

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE

Obszar jedyne w Polsce pojezierza, nie objętego ostatnim zlodowaceniem. Znajdują się tutaj unikalne obszary torfowisk wysokich, przejściowych i niskich typu węglanowego. Łącznie, na terenie ostoi zidentyfikowano 15 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Jest to jedna z największych w Polsce ostoi żółwia błotnego oraz innych rzadkich gatunków zwierząt, w tym zwłaszcza strzebli błotnej *Phoxinus phoxinus*, dla której obszar Ostoi Poleskiej jest jednym z najważniejszych obszarów występowania na terenie kraju. Bagno Bubnów i Bagno Staw to obiekty o wyjątkowym bogactwie florystycznym. Oba kompleksy bagienne to także wyjątkowo cenna ostoja fauny, zwłaszcza owadów, płazów i ptaków. Stwierdzono tu m.in. występowanie ponad 340 gatunków motyli, co stanowi ponad 10% fauny krajowej, z tej liczby 3 gatunki odnalezione jako jedyne ich miejsca występowania w Polsce. Wśród płazów na uwagę zasługują m.in. bogate populacje ropuch: zielonej i paskówki. Generalnie flora i fauna tego terenu są bardzo bogate; stwierdzono tu występowanie ponad 1400 gatunków roślin i ponad 200 gatunków kręgowców; 20 gatunków roślin i zwierząt wymienionych jest w Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Obszar ma również duże znaczenie dla ochrony ptaków.

ZAGROŻENIA

Najważniejsze zagrożenia stwarzają: silne osuszenie terenów otaczających w okresie przed powstaniem parku narodowego, eutrofizacja wód powierzchniowych, sukcesja zbiorowisk zaroślowych i leśnych na torfowiska.

STATUS OCHRONY

Obszar w większości położony na terenie Poleskiego Parku Narodowego (9 761,9 ha; 1990). Obszar położony jest w granicach Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie (139 917 ha; 2002).

STRUKTURA WŁASNOŚCI

Ok. 95% terenu stanowią grunty Skarbu Państwa, ok. 5% to grunty prywatne.

DZIAŁALNOŚĆ CZŁOWIEKA NA TERENIE OBSZARU I W JEGO OTOCZENIU I INNE CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA TEN OBSZAR

Główne czynniki i rodzaje działalności człowieka oraz procent powierzchni obszaru im podlegający.

Wpływy i działalność na terenie obszaru

kod	Nazwa	intensywność	% obszaru	wpływ
101	Zmiana sposobu uprawy	C		-
220	Wędkarstwo	C		-
403	Zabudowa rozproszona	C		0
501	Ścieżki, szlaki piesze, szlaki rowerowe	C		0
502	Drogi, autostrady	C		0
511	Linie elektryczne	C		-
600	Infrastruktura sportowa i rekreacyjna	A		0
700	Zanieczyszczenia	C		-
800	Zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie	B		-
	- ogólnie			
810	Odwadnianie	C		-
840	Zalewanie	B		+
850	Modyfikowanie funkcjonowania wód -	B		+
	ogólnie			
853	Kształtowanie poziomu wód	B		+
952	Eutrofizacja	B		-

Wpływy i działalność wokół obszaru

kod	Nazwa	intensywność	%	wpływ
-----	-------	--------------	---	-------

		ść	obszaru
502	Drogi, autostrady	C	0
600	Infrastruktura sportowa i rekreacyjna	A	0
700	Zanieczyszczenia	C	-
810	Odwadnianie	B	-
850	Modyfikowanie funkcjonowania wód	- A	-
	ogólnie		

INFORMACJA PRZYRODNICZA

• Siedliska

Lp	Kod	Nazwa siedliska	Znaczenie obszaru dla siedliska					
			Pokrycie [%]	Reprezentacja	Obszar względny	Stan zachowania	Ocena ogólna	Kryterium
1	6510	Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris)	15%	A	C	A	B	K8
2	91D0	Bory i lasy bagienne (Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Pino mugo-Sphagnetum, Sphagno girgensohnii-Piceetum i brzoźowo-sosnowe bagienne lasy borealne)	10%	A	C	A	A	K1
3	7210	Torfowiska nakredowe (Cladietum marisci, Caricetum buxbaumii, Schoenetum nigricantis)	7%	A	A	A	A	K1
4	7230	Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i	7%	A	C	A	A	K3

		mechowisk						
5	641 0	Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion)	7%	A	C	A	A	K8
6	711 0	Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe)	2.5%	A	C	A	B	K1
7	316 0	Naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne	2%	A	C	A	A	K8
8	714 0	Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea)	1%	A	C	A	A	K8
9	712 0	Torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji	1%	B	C	B	C	K8
10	315 0	Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion	0.7%	A	C	A	B	K8
11	715 0	Obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku Rhynchosporion	0.2%	A	C	A	B	K8
12	314 0	Twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic Charetea	0.2%	A	C	A	B	K8
13	612 0	Cieptolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (Koelerion glaucae)	0.1%	A	C	B	C	K1
14	643 0	Ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium)	0.1%	A	C	A	B	K8

15	6230	Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie)	0.03%	D			
----	------	---	-------	---	--	--	--

• **Ssaki**

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Znaczenie obszaru dla gatunku			
			Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	1337	bóbr europejski	C	B	C	B
2	1352	wilk	C	B	C	B
3	1355	wydra	C	B	C	B

• **Ssaki inne**

Lp	Nazwa gatunku
1	gacek brunatny
2	karlik malutki
3	karlik większy
4	nocek Natterera
5	smużka

• **Ptaki**

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Znaczenie obszaru dla gatunku			
			Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	A294	Acrocephalus paludicola	D			
2	A223	Aegolius funereus	C	B	C	C
3	A229	Alcedo atthis	D			
4	A255	Anthus campestris	D			
5	A089	Aquila pomarina	D			
6	A222	Asio flammeus	D			
7	A060	Aythya nyroca	D			
8	A021	Botaurus stellaris	D			

9	A215	Bubo bubo	D			
10	A224	Caprimulgus europaeus	D			
11	A196	Chlidonias hybridus	D			
12	A197	Chlidonias niger	D			
13	A031	Ciconia ciconia	D			
14	A030	Ciconia nigra	D			
15	A081	Circus aeruginosus	D			
16	A082	Circus cyaneus	D			
17	A084	Circus pygargus	D			
18	A122	Crex crex	D			
19	A238	Dendrocopos medius	D			
20	A236	Dryocopus martius	D			
21	A027	Egretta alba (Ardea alba)	D			
22	A379	Emberiza hortulana	D			
23	A321	Ficedula albicollis	C	B	C	C
24	A320	Ficedula parva	D			
25	A154	Gallinago media	D			
26	A127	Grus grus	D			
27	A075	Haliaeetus albicilla	D			
28	A022	Ixobrychus minutus	D			
29	A338	Lanius collurio	D			
30	A246	Lullula arborea	D			
31	A272	Luscinia svecica	D			
32	A073	Milvus migrans	C	B	C	C
33	A074	Milvus milvus	C	B	C	C
34	A094	Pandion haliaetus	D			
35	A072	Pernis apivorus	D			
36	A234	Picus canus	C	C	C	C
37	A120	Porzana parva	D			
38	A119	Porzana porzana	D			

39	A307	Sylvia nisoria	D			
----	------	----------------	---	--	--	--

- Gady i Płazy**

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Znaczenie obszaru dla gatunku			
			Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	1188	kumak nizinny	C	B	C	B
2	1166	traszka grzebieniasta	C	B	C	B
3	1220	żółw błotny	A	A	C	A

- Gady i Płazy inne**

Lp
Nazwa gatunku
1
ropucha paskówka

- Ryby**

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Znaczenie obszaru dla gatunku			
			Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	1149	koza	C	B	C	B
2	1145	piskorz	C	B	C	B
3	1134	różanka	C	B	C	B
4	4009	strzebla błotna	B	B	C	A

- Bezkręgowce**

			Znaczenie obszaru dla gatunku
--	--	--	-------------------------------

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	1060	czerwończyk nieparek	C	B	C	B
2	1061	modraszek nausitous	C	B	C	B
3	1059	modraszek telejus	C	B	C	B
4	1081	pływak szerokobrzegi	C	B	C	B
5	1065	przeplatka aurinia	C	A	C	A

- Bezkręgowce inne**

Lp	Nazwa gatunku
1	Boloria eunomia
2	Chariaspilates formosaria
3	Colias palaeno
4	modraszek bagniczek
5	Pericallia matronula
6	Proserpinus proserpina

- Rośliny**

Lp	Kod	Nazwa gatunku	Znaczenie obszaru dla gatunku			
			Liczebność	Stan zachowania	Izolacja	Ocena ogólna
1	4068	dzwoniecznik wonny	C	B	C	C
2	1903	lipiennik Loesela	C	B	C	B
3	1902	obuwik pospolity	D			

- Rośliny inne**

Lp	Nazwa gatunku
----	---------------

1	<i>Aquilegia vulgaris</i>
2	<i>Asarum europaeum</i>
3	<i>Betula humilis</i>
4	<i>Carex chordorrhiza</i>
5	<i>Carex davalliana</i>
6	<i>Carex heleonastes</i>
7	<i>Carex limosa</i>
8	<i>Carex umbrosa</i>
9	<i>Cephalanthera damasonium</i>
10	<i>Cephalanthera longifolia</i>
11	<i>Cephalanthera rubra</i>
12	<i>Chimaphila umbellata</i>
13	<i>Cnidium dubium</i>
14	<i>Dactylorhiza incarnata</i>
15	<i>Dactylorhiza maculata</i>
16	<i>Dactylorhiza majalis</i>
17	<i>Daphne mezereum</i>
18	<i>Dianthus arenarius</i>
19	<i>Dianthus superbus</i>
20	<i>Digitalis grandiflora</i>
21	<i>Diphasiastrum complanatum</i>
22	<i>Drosera anglica</i>
23	<i>Drosera intermedia</i>
24	<i>Drosera rotundifolia</i>
25	<i>Dryopteris cristata</i>
26	<i>Epipactis helleborine</i>
27	<i>Epipactis palustris</i>
28	<i>Galium odoratum</i>
29	<i>Gentiana pneumonanthe</i>
30	<i>Gentianella amarella</i>
31	<i>Gentianella uliginosa</i>
32	<i>Gladiolus imbricatus</i>
33	<i>Gymnadenia conopsea</i>

34	<i>Hedera helix</i>
35	<i>Helichrysum arenarium</i>
36	<i>Hierochloe australis</i>
37	<i>Iris sibirica</i>
38	<i>Jovibarba sobolifera</i>
39	<i>Juncus atratus</i>
40	<i>Lathyrus palustris</i>
41	<i>Ledum palustre</i>
42	<i>Lilium martagon</i>
43	<i>Listera ovata</i>
44	<i>Lycopodiella inundata</i>
45	<i>Lycopodium annotinum</i>
46	<i>Lycopodium clavatum</i>
47	<i>Myriophyllum alterniflorum</i>
48	<i>Neottia nidus-avis</i>
49	<i>Nuphar lutea</i>
50	<i>Nymphaea candida</i>
51	<i>Orchis militaris</i>
52	Parzydło leśne
53	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>
54	<i>Pinguicula vulgaris</i> ssp. <i>bicolor</i>
55	<i>Platanthera bifolia</i>
56	<i>Platanthera chlorantha</i>
57	<i>Polypodium vulgare</i>
58	<i>Primula veris</i>
59	<i>Salix lapponum</i>
60	<i>Salix myrtilloides</i>
61	<i>Schoenus ferrugineus</i>
62	<i>Tofieldia calyculata</i>
63	<i>Trollius europaeus</i>
64	<i>Veratrum lobelianum</i>

Klasy siedlisk	% pokrycia
lasy liściaste	24 %
lasy mieszane	18 %
łąki i pastwiska	16 %
bagna	16 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	12 %
lasy iglaste	10 %
grunty orne	2 %
zbiorniki wodne	2 %
złożone systemy upraw i działek	0 %

Polesie

IDENTYFIKACJA OBSZARU

KOD OBSZARU - D PLB060019

NAZWA OBSZARU

Polesie

POŁOŻENIE OBSZARU

POŁOŻENIE CENTRALNEGO PUNKTU OBSZARU

DŁUGOŚĆ GEOGRAFICZNA E 23 11 15

SZEROKOŚĆ GEOGRAFICZNA N 51 25 14

POWIERZCHNIA (ha) 18030,91

WYSOKOŚĆ (m n.p.m) MINIMALNA 191

MAKSYMALNA 170

REGION ADMINISTRACYJNY (NUTS)

KOD	NAZWA REGIONU	%
-----	---------------	---

PL031	Białkopodlaski	87
-------	----------------	----

PL033	Lubelski	13
-------	----------	----

REGION BIOGEOGRAFICZNY

Kontynentalny

OPIS OBSZARU

Obszar obejmuje fragment Polesia Lubelskiego, na którym dominują równiny torfowe, wśród których położone są zarastające jeziora i obszary bagienne, rozdzielone niewielkimi wzniesieniami. Wiele terenów jest stale podtopionych, o

charakterze naturalnym. Krajobraz jest wybitnie równinny. Torfowiska reprezentują wszelkie typy tego siedliska, od torfowisk wysokich, poprzez przejściowe do niskich.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Klasy siedlisk	%
pokrycia	
bagna	6,00 %
grunty orne	12,00 %
las iglaste	7,00 %
las liściaste	16,00 %
las mieszane	11,00 %
łąki i pastwiska	24,00 %
tereny luźno zabudowane	0,00 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	11,00 %
zbiorniki wodne	7,00 %
złożone systemy upraw i działek	6,00 %
Suma pokrycia siedlisk	100,00 %

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE

W ostoi występuje co najmniej 30 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasie, 7 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Jedno z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych podgorzałki; ważna ostoja bąka i dubelta. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C6) następujących gatunków ptaków: bąk (PCK), błotniak łąkowy, błotniak stawowy, dubelt (PCK), podgorzałka (PCK), puchacz (PCK), rybitwa białowąsa (PCK), rybitwa czarna i sowa błotna (PCK); w stosunkowo wysokim zagęszczeniu (C7) występuje wodniczka (PCK).

ZAGROŻENIA

Podstawowym zagrożeniem jest zmiana stosunków wodnych, spowodowana zarówno przez prowadzone tu w przeszłości rozległe prace melioracyjne, jak i działający współcześnie przemysł wydobywczy; bardzo silna presja turystyczno-rekreacyjna; zanikanie rolniczego użytkowania ziemi; zanieczyszczenie wód, przede wszystkim pochodzenia rolniczego.

STATUS OCHRONY

Występują następujące formy ochrony:

Park Narodowy:

Poleski (9762,0 ha):

Park Krajobrazowy:

Pojezierze Łęczyńskie (11819,0 ha)

Poleski (5934) (5113,0 ha)

Obszar Chronionego Krajobrazu:

Poleski (43000,0 ha)

Użytek ekologiczny:

Ciesacin

Uroczysko Uściwierz

Rezerwat Biosfery:

"Polesie Zachodnie"

STRUKTURA WŁASNOŚCI

Własność Skarbu Państwa i własność prywatna.

Klasy siedlisk	% pokrycia
łąki i pastwiska	24 %
lasy liściaste	16 %
grunty orne	12 %
lasy mieszane	11 %
tereny rolnicze z dużym udziałem elementów naturalnych	11 %
zbiorniki wodne	7 %
lasy iglaste	7 %
złożone systemy upraw i działek	6 %
bagna	6 %
tereny luźno zabudowane	0 %

Wrzosowiska w Orzechowie

IDENTYFIKACJA OBSZARU

KOD OBSZARU - D PLH06-54

NAZWA OBSZARU

Wrzosowiska w Orzechowie

POŁOŻENIE OBSZARU

POŁOŻENIE CENTRALNEGO PUNKTU OBSZARU

DŁUGOŚĆ GEOGRAFICZNA E 23 1 33

SZEROKOŚĆ GEOGRAFICZNA N 51 27 34

POWIERZCHNIA (ha) 18,8

WYSOKOŚĆ (m n.p.m) MINIMALNA 162

MAKSYMALNA 166

REGION ADMINISTRACYJNY (NUTS)

KOD	NAZWA REGIONU	%
-----	---------------	---

PL311	Bialski	100
-------	---------	-----

REGION BIOGEOGRAFICZNY

Kontynentalny

OPIS OBSZARU

Wrzosowisko zajmuje dość duże pastwisko, będące własnością wspólnoty wiejskiej.

Teren nie jest rolniczo wykorzystywany już od wielu lat.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Klasy siedlisk	%
----------------	---

pokrycia

Siedliska łąkowe i zaroślowe (ogólnie)	100%
--	------

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE

Obszar ma na celu ochronę typowo wykształconego wrzosowiska. Występuje tutaj wiele gatunków charakterystycznych zbiorowiska.

ZAGROŻENIA

Głównym zagrożeniem jest zaprzestanie użytkowania pastwiska. Zagrożeniem jest również eksploatacja piasku i zaśmiecanie terenu.

STATUS OCHRONNY

Obszar ptasi sieci Natura 2000 - PLB060019 "Polesie"

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu (1983 r., 10786,0/41 000 ha).

STRUKTURA WŁASNOŚCI

własność prywatna (wspólnota) – 100%

DZIAŁALNOŚĆ CZŁOWIEKA NA TERENIE OBSZARU I W JEGO OTOCZENIU

GŁÓWNE CZYNNIKI I RODZAJE DZIAŁALNOŚCI CZŁOWIEKA ORAZ PROCENT POWIERZCHNI OBSZARU IM PODLEGAJĄCY I INNE CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA TEN OBSZAR.

Wpływy i działalność na terenie obszaru

kod	Nazwa	intensywność	% obszaru	wpływ
101	Zmiana sposobu uprawy	A	100	-
141	Zarzucenie pasterstwa	A	100	-
300	Wydobywanie piasku i żwiru	C	5	-
421	Pozbywanie się odpadów z gospodarstw domowych	B	1	-
950	Ewolucja biocenotyczna	B	10	-

Wpływy i działalność wokół obszaru

kod	Nazwa	intensywność	% obszaru	wpływ
-----	-------	--------------	-----------	-------

6. Zagrożenia środowiska.

Gmina Sosnowica jest obszarem stosunkowo mało zmienionym działalnością antropogeniczną. Nie ma w gminie zakładów przemysłowych, które stanowiłyby zagrożenie dla środowiska. W ubiegłych latach zagrożeniem dla wód były wielkotowarowe ферmy o systemie: bezściółowym w Zienkach, Pasiece, Górkach i Turnie. Obecnie ферmy dawnych PGR i RSP są w trakcie przekształceń własnościowych i nie prowadzi się w nich hodowli zwierząt. Ферmy te są potencjalnymi źródłami zagrożenia środowiska.

6.1 Zagrożenia naturalne

Zagrożenia poszczególnych elementów środowiska można podzielić na czynniki naturalne oraz związane z działalnością człowieka.

Zagrożenia naturalne związane są z wpływem czynników środowiskowych i klimatycznych na kształt poszczególnych komponentów przyrodniczych. Procesy przekształcające środowisko zachodzą często w sposób ciągły, na przestrzeni wielu lat, a ich efekty mogą wydawać się początkowo niewielkie. Jednak po pewnym czasie mogą doprowadzić do powstania poważnych zmian w środowisku.

Na terenie gminy Sosnowica do najczęstszych zagrożeń naturalnych należą: erozja brzegowa – polega na wymywaniu wyerodowanego materiału brzegowego przez wody płynące. W największym stopniu dotyczy to brzegów na wypukłych łukach zakoli rzecznych. Erozja powoduje zjawisko cofania brzegów. Największe nasilenie tego procesu ma miejsce podczas wysokich stanów wody.

6.2 Zagrożenia antropogeniczne

Do głównych zagrożeń antropogenicznych należy zaliczyć:

- rolnictwo - ponieważ gmina ma charakter rolniczy, stąd jest to jedno z ważniejszych źródeł zagrożenia dla środowiska. Źródło to ma postać obszarową. Działalność rolnicza w największym stopniu oddziałuje na glebę i krajobraz, a w dalszej kolejności na czystość wód powierzchniowych i podziemnych oraz jakość powietrza atmosferycznego. Szczegółową

charakterystykę rolnictwa i jego wpływ na stan środowiska zawiera następny rozdział niniejszego programu.

- melioracje – prowadzone na szeroką skalę miały głównie charakter odwadniający. Niestety w wielu przypadkach były one prowadzone w sposób niewłaściwy i po krótkiej zwyzce plonów nastąpiło znaczne zubożenie w produkcji biomasy.
- przemysł – z reguły produkcja przemysłowa wiąże się z dużym zagrożeniem dla środowiska. Ze względu jednak na niski stopień uprzemysłowienia gminy nie jest ona czynnikiem decydującym o zanieczyszczeniu środowiska. Badając ogólny stopień skażenia terenu na obszarze gminy stwierdza się, że stan środowiska naturalnego i jego poszczególnych elementów jest dobry. Działalność przemysłowa nie powoduje przekroczenia dopuszczalnych norm zanieczyszczenia.
- transport – uciążliwość ruchu drogowego dla środowiska wiąże się głównie z dwoma aspektami: emisją spalin i hałasem. Znaczna większość samochodów to auta na benzynę ołowiową. Powstaje więc zagrożenie akumulacji metali ciężkich (ołowiu, kadmu) w pobliżu dróg o największym natężeniu ruchu.
- eksploatacja surowców naturalnych – na obszarze gminy brak jest dużych złóż kopalin, stąd działalność wydobywcza ma charakter lokalny. Surowcami pozyskiwanymi w ten sposób są: piasek, żwir.
- turystyka i rekreacja – na terenie gminy ruch turystyczny jest niewielki, pomimo atrakcyjnych warunków przyrodniczych, negatywny wpływ może mieć nieuporządkowana zabudowa letniskowa nad Je. Zagłębcze oraz leżące na głównym ciągu ekologicznym, wieś Orzechów Stary i dawny PGR- Zienki z zespołem budynków mieszkalnych i fermowych.

7. Zanieczyszczenie poszczególnych elementów środowiska

7.1 Zanieczyszczenie powietrza

Stan czystości powietrza w gminie jest dobry ze względu na brak przemysłu i większych źródeł emitujących zanieczyszczenia. Na terenie gminy znajduje się jeden punkt pomiarowy opadu pyłu zlokalizowany w Sosnowicy. Badania prowadzi Wojewódzka Stacja sanitarno - epidemiologiczna w Chełmie. Z pomiarów wynika, że opad pyłu w 1994 r. wynosił 51 g/m²/rok a w 1995r, - 49 g/m²/rok, przy dopuszczalnej wartości dla obszarów zwykłych - 200 g/m²/rok /PIOŚ WOŚ- 1995 i 1996/.

Poziom hałasu na polach namiotowych przy Jez. Czarnym w 1995 r miał wartość 10,2 dB i 8,6 dB / wartość dopuszczalna 40 dB/ Z przedstawianych danych wynika, że w gminie nie występują przekroczenia dopuszczalnych norm opadu pyłu i hałasu.

Przeprowadzona analiza występujących źródeł emisji substancji zanieczyszczających do powietrza na terenie m. Sosnowica wykazała, że głównymi źródłami są:

- kotłownia Urzędu Gminy w Sosnowicy wyposażona w kocioł wodny typu DXN-100 firmy Schafer (moc cieplna: 100 kW, sprawność: 91,5%),
- kotłownia Nadleśnictwa Parczew, siedziba w Sosnowicy, wyposażona w kocioł typu Logano G215 firmy Buderus (max. moc cieplna: 70 kW, sprawność 90,0%),
- kotłownia Przedszkola w Sosnowicy wyposażona w kocioł wodny NTx37 Domomat firmy Schafer (max. moc cieplna: 37 kW, sprawność: 80%),
- kotłownia Szkoły w Sosnowicy, kocioł wodny Domobloe DCN215 firmy Schafer (moc cieplna: 215 kW, sprawność: 92,1%)
- kotłownia Przedsiębiorstwa Konserwacji Urządzeń Wodnych i Melioracyjnych– Gospodarstwo Pomocnicze w Sosnowicy, kotły (2 szt.) typu UKS (UKS-200 i UKS-160),
- kotłownia Wspólnoty Mieszkaniowej Leśnik w Sosnowicy (Lasek), kocioł produkcji rzemieślniczej o mocy 15 kW i kocioł o mocy 300 kW (sprawność kotłów: ok. 70%).

Oprócz w/w źródeł emisji substancji zanieczyszczających do powietrza, jak już wspomniano powyżej, na terenie Sosnowicy znajdują się liczne kotłownie indywidualne w domkach jednorodzinnych i budynkach wielorodzinnych, a także poruszające się pojazdy samochodowe po drogach przebiegających przez m. Sosnowica, w tym główne źródło liniowe, jakim jest droga wojewódzka nr 819.

Łączna emisja zanieczyszczeń z w/w źródeł w 1995 r. wyniosła

Lp.		Suma emisji (kg)
1.	Benzoapiren	2,43
2.	Dwutlenek siarki	1 985,28
3.	Dwutlenek węgla	1 952 709
4.	Pył węgl-graf. Sadza	122,82
5.	Pył ze spalania paliw	9 040,33
6.	Tlenek azotu (NO ₂)	736,11
7.	Suma gazów (kg)	1 966 740,32
8.	Suma pyłów (kg)	9 163,16
9.	Ogółem	1 975 903,47

Spośród wszystkich wymienionych emitorów tylko kotłownia spółdzielni Mieszkaniowej w Zienkach i Nadleśnictwa Parczew mają urządzenia odpylające o sprawności około 20-25 %.

Suszarnia pasz zielonki w Zienkach jest obecnie nieczynna, stanowiła ona potencjalne źródło zanieczyszczenia powietrza. Wymienione źródła emisji mają ograniczony zasięg i nie stanowią większego zagrożenia dla warunków aerosanitarnych.

Źródła liniowe, jakimi są drogi na terenie omawianej Gminy oddziałują na jakość powietrza atmosferycznego tylko lokalnie tj. w bezpośrednim sąsiedztwie dróg, a zasięg oddziaływania praktycznie zamyka się w pasie drogowym. Najistotniejszym źródłem emisji tego typu jest droga wojewódzka Nr 819 i dla niej wykonano obliczenia i przeprowadzono rozważania dotyczące wpływu na jakość powietrza atmosferycznego. Uzyskane wyniki pozwalają na stwierdzenie, że zarówno aktualnie, jak i w najbliższych latach, oddziaływanie z tego typu źródeł będzie niewielkie i przy ogólnej ocenie jakości powietrza atmosferycznego na terenie gminy może być pominięte. Również pozostałe źródła emisji są źródłami o lokalnym oddziaływaniu. Szczególnie dotyczy to kotłowni indywidualnych, przy czym ich ilość powoduje, że oddziaływanie to obejmuje duży obszar.

Jednym z rozwiązań mających na celu dalszą poprawę jakości powietrza atmosferycznego jest ograniczenie wielkości emisji ze źródeł tzw. niskiej emisji. W rozpatrywanej gminie właśnie tego typu źródła decydują o jakości powietrza atmosferycznego. Niniejszy materiał może również posłużyć jako „materiał wyjściowy” do przystąpienia całej Gminy bądź samej m. Sosnowica do realizacji programu dotyczącego ograniczenia niskiej emisji. Do realizacji tego typu programów przystępuje coraz więcej miejscowości w Polsce i cieszą się one bardzo dużym zainteresowaniem wśród użytkowników i właścicieli kotłowni, w tym głównie kotłowni na paliwo stałe.

7.2 Zanieczyszczenie wód

A) Zanieczyszczenie wód powierzchniowych

Stan czystości cieków gminy Sosnowica jest wyraźnie niekorzystny. Wody rz. Piwonii i Kanału Wieprz- Krzna) na podst. badań WIOŚ wg. kryterium fizykochemicznego odpowiadały III lub były poza klasą czystości /NON/ ze względu na podwyższone stężenia zawiesiny ogólnej i fosforu ogólnego.

Jakość wód rzeki Piwonii do roku 2002 oceniana była w dwóch punktach pomiarowo – kontrolnych: Sosnowica i Parczew. Po roku 2002 kontrolą objęty był tylko dolny odcinek Piwonii w ppk Parczew (11,2 km) oraz Siemień (0,1 km – ujście).

- w roku 2003 jakość wód kontrolowana była w punktach pomiarowo kontrolnych Parczew i Siemień stąd brak oceny w górnym biegu rzeki na terenie gminy Sosnowica. O zaliczeniu do III klasy decydował stan sanitarny oraz chlorofil „a”. Pozostałe wskaźniki były na poziomie II i I klasy.
- Punkty pomiarowo – kontrolne jak w 2003 roku wg aktualnie obowiązującej klasyfikacji (IV klasa – wody niezadowolającej jakości). O zaliczeniu do IV klasy decydowały wskaźniki fizyczne, wskaźniki tlenowe i wskaźniki mikrobiologiczne.

Analizując dane dotyczące jakości wód rzeki Piwonii w jej górnym biegu (na terenie gminy Sosnowica) można stwierdzić, że są to wody zadowolającej jakości. Jakość ta jest generalnie stała. Brak jest możliwości oceny jakości wód rzeki w górnym biegu od roku 2003.

Decydujący wpływ na jakość wód w górnym biegu rzeki ma modernizacja oczyszczalni ścieków w Zienkach, która odbierze ścieki także z miejscowości Lejno i Zamłyniec (zlewnia Bobrówki), ale także ze zlewni Piwonii.

Rzeka Bobrówka nie jest objęta monitoringiem stanu jakości wód. Brak, więc jest możliwości dokonania oceny stanu jakości wód rzeki. Można ocenić, że z uwagi na brak uporządkowanej gospodarki ściekowej oraz niewielkie przepływy nie jest ona zbyt wysoka. Zdecydowana poprawa jakości wód Bobrówki nastąpi po modernizacji oczyszczalni Zienki i skanalizowaniu miejscowości Lejno i Zamłyniec.

Jakość wód, KWK ma istotne znaczenie dla wód jezior położonych na terenie gminy Sosnowica, gdyż jak przedstawiono wyżej część z nich bądź została przekształcona na zbiorniki retencyjne (Tomasze, Skomelno) lub służy do napełniania (uzupełniania) wód w jeziorach wykorzystywanych do produkcji rybackiej oraz napełniania niektórych stawów rybnych. Wg oceny WIOŚ w Lublinie jakość KWK w punkcie pomiarowo – kontrolnym Sosnowica w 2004r. odpowiadała IV klasie czystości (wody niezadowolającej jakości). O zaliczeniu do tej klasy decydowały wskaźniki: BZT5, ChZT-Cr, ogólny węgiel organiczny oraz chlorofil „a”. Należy zauważyć, że wody te zawierały dużo tlenu rozpuszczonego (jak wody bardzo dobrej jakości – I klasa) oraz zawierały niewielkie ilości związków biogenych (jak wody dobrej jakości – II klasa). Duża zawartość tlenu pozwala na szybkie samooczyszczanie się wody, zaś niewielkie ilości związków biogenych nie powodują przyspieszenia eutrofizacji wód jeziornych.

Jakość wód jezior na terenie gminy Sosnowica przedstawia się w oparciu o monitoring prowadzony przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie. W opracowaniu przedstawiono wyniki oceny jakości wód przedstawione w Raportach o stanie środowiska województwa lubelskiego w latach 2000-2005.

Wyniki przedstawiono w poniższej tabeli.

Jeziora	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Klasa										
Białe Sosnowickie	Nb.	III	Nb.	Nb.	Nb.	II	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.
Cycowe	Nb.	Nb.	Nb.	PZK	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	III	Nb.	Nb.
Czarne Sosnowickie	Nb.	II	III	Nb.	III	Nb.	Nb.	II	Nb.	Nb.	III

Gumienko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Skomelno	II	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	II	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.
Tomasze	III	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	III	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.
Zienkowskie	Nb.	Nb.	Nb.	PZK	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	Nb.	III	Nb.

Jak wynika z tabeli jakość wód jezior na terenie gminy Sosnowica nie jest dobra. Wpływ na jakość wód w jeziorach ma zasilanie niektórych z nich wodami Kanału Wieprz – Krzna oraz nieuporządkowana gospodarka wodno – ściekowa w większości miejscowości na terenie gminy. Tylko okresowo wody jezior nadają się do kąpieli:

- Białe Sosnowickie – 2000r.
- Czarne Sosnowickie -2002r.
- Skomelno – 1995 i 2001r.

W pozostałych okresach wody odpowiadały III klasie czystości lub były poza klasyfikacją (Zienkowskie 1998r.). W przypadku jez. Zienkowskiego radykalną poprawę przyniesie modernizacja oczyszczalni ścieków w Zienkach oraz uporządkowanie gospodarki wodno – ściekowej w zlewni tego jeziora a przede wszystkim wykonanie w ramach modernizacji oczyszczalni w Zienkach zrzutu ścieków oczyszczonych poniżej jeziora (dotychczas odprowadzane były Ciekim Zienkowskim do jeziora).

Jakość jezior na terenie gminy Sosnowica pod względem trofii i typu rybackiego przedstawiono w poniższej tabeli.

Lp.	Nazwa jeziora	Typ trofii	Typ rybacki
1.	Białe Sosnowieckie	eutroficzne	linowo- szczupakowe
2.	Cycowe	eutroficzne	linowo- szczupakowe
3.	Czarne Sosnowieckie	eutroficzne	linowo- szczupakowe
4.	Gumienko	eutroficzno-dystroficzne	linowo- szczupakowe
5.	Skomelno	eutroficzne	linowo- szczupakowe
6.	Tomasze	eutroficzne	linowo- szczupakowe
7.	Zienkowskie	eutroficzne	linowo- szczupakowe

B) Zanieczyszczenie wód podziemnych

Wody podziemne na terenie gminy charakteryzują się na ogół dobrą jakością. Jedynie podwyższona zawartość związków żelaza i manganu wpływa negatywnie na

ich czystość. W tej sytuacji, aby woda była przydatna do spożycia wystarczy proste uzdatnianie

Zagrożenie zanieczyszczenia wód podziemnych jest małe, gdyż główny poziom wodonośny jest izolowany przez warstwy nieprzepuszczalne.

Głównymi zagrożeniami dla czystości wód zarówno podziemnych jak i powierzchniowych są:

- rolnictwo - spływ powierzchniowy i podziemny stosowanych nawozów sztucznych i środków ochrony roślin
- zrzut ścieków z oczyszczalni do rzeki Krzny oraz zły stan techniczny samej oczyszczalni
- brak sieci kanalizacyjnej na terenach wiejskich
- niewłaściwe gospodarowanie odpadami płynnymi, w tym nieszczelne szamba przydomowe
- niekontrolowane grzebowiska padłych zwierząt
- zagrożenie przenikania do gleby i wód związków ropopochodnych (jest ono niewielkie i wiąże się głównie z przypadkowym rozlaniem paliw).

8. Elementy rozwojowe gminy – uwarunkowania.

8.1 Baza ekonomiczna.

Gmina Sosnowica ma charakter rolniczy. Produkcja przemysłowa jest znikoma i jest funkcją uzupełniającą. Produkcja rolna dominuje jako miejsce zatrudnienia i źródło dochodów. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi- 5,8ha, w gminie jest ich 556. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych i ich wielkość(małe) – 104

Liczba gospodarstw rolnych i ich średnia wielkość: 738, średnio po ok. 5 ha

Największe gospodarstwa i ich specjalizacja:

gospodarstwa zakupione lub wydzierżawione od AWRSP OT w Lublinie:

518 ha - zagospodarowane częściowo – trzoda, zboża,

401 ha – zagospodarowane częściowo – zboża, bydło opasowe, trzoda,

360 ha – leżące odłogiem,

gospodarstwa prowadzone przez miejscowych rolników:

43,5 ha – bydło mleczne

35 ha – bydło mleczne,

27 ha – zboża

25 ha – zboża

25 ha – trzoda chlewna

Wiodące uprawy na terenie gminy (i procentowy udział w całości rolnictwa gminy):

zboża (żyto, owies) i ziemniaków - 65%

Wiodące kierunki produkcji zwierzęcej (i procentowy udział w całości rolnictwa gminy):

bydło mleczne, trzoda chlewna – 20%

Przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym: nie występują

Przedsiębiorstwa prowadzące handel ze Wschodem – 1 przedsiębiorstwo – 10 osób

Przedsiębiorstwa prowadzące handel z Unią Europejską: 1 przedsiębiorstwo

Brakuje średniej wielkości zakładów przemysłowych, powoduje to wysoki stopień bezrobocia i mały dynamizm rozwojowy. Jedną z możliwości wzrostu dochodów mieszkańców i rozwoju gminy jest rozwój agroturystyki. Sprzyjają temu walory krajobrazowe, przyrodnicze oraz kulturowe.

8.2 Warunki życia.

A) Mieszkalnictwo.

Pod koniec 2005 roku w gminie było 986 mieszkań o łącznej powierzchni 68,8 tys m². W obrębie tych mieszkań wydzielono łącznie 3406 izb (pokoi). Średnio na jedno mieszkanie przypadały około 3,4 izby o łącznej powierzchni około 70 m². Mała liczba ludności w gminie spowodowała, że na każde mieszkanie przypada około 2,7 osoby, co daje około 26 m² na osobę.

Rozwój zasobów mieszkaniowych na terenie gminy Sosnowica jest znikomy. W 2005 roku oddano do użytku dwa mieszkania w budynkach indywidualnych o łącznej powierzchni 275 m² i 11 izbach. Tak niewielka liczba nowych mieszkań związana jest z małą liczbą mieszkańców gminy oraz procesem starzenia się społeczeństwa.

B) Usługi.

Administracja.

Funkcję ośrodka administracyjno – usługowego gminy pełni Sosnowica, gdzie znajduje się:

- Urząd Gminy,
- Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Ośrodek Zdrowia,
- Komisariat Policji,
- Bank Spółdzielczy,
- Urząd Pocztowy.

Kultura.

Działalność w zakresie kultury prowadzi w gminie Sosnowica:

- Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy,
- Gminna Biblioteka Publiczna w Sosnowicy,
- Zespół „Sosna”,
- Zespół „Hetmanki”,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Sosnowicy,
- Ludowy Klub Sportowy „Grom” w Sosnowicy,
- Świetlica socjo-terapeutyczna w Pieszowoli,
- Świetlice wiejskie w Nowym Orzechowie, Turnie i Górkach,
- Koło gosp. wiejskich w Nowym Orzechowie, Starym Orzechowie, Pieszowoli, Górkach,
- Szkolny Klub Sportowy „Zodiak” w Sosnowicy,
- Ludowy Klub Sportowy „Polesie” w Zienkach,
- Centrum kształcenia na odległość w Zienkach - świetlica-klub Zienki.

Infrastruktura społeczna.

- Ochotnicza Straż Pożarna w Sosnowicy,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Starym Orzechowie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Nowym Orzechowie ,
Ochotnicza Straż Pożarna w Pieszowoli,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Lejnie,
- Społeczne Towarzystwo o Kościuszkowskie,
- Koło Łowieckie nr 70 „Sokół” z siedzibą w Sosnowicy,
- Klub Abstynenta „Rodzina II” w Sosnowicy,

- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sosnowicy,
- Stowarzyszenie Kulturalno Regionalne „Nałęcz” w Sosnowicy z siedzibą w Pieszowoli,
- Społeczne Stowarzyszenie Przyjaciół Sosnowicy i Okolic „Gościniec” w Sosnowicy.

Usługi i handel.

Ważniejsze firmy na terenie gminy:

- Gospodarstwo Rybackie „Polesie” Sp.z o. o.,
- Zakład Usług Transportowo – Leśnych,
- IR-BUD Tartak w Sosnowicy,
- P.P.H.U „SŁAWEX”,
- Gospodarstwo Ogrodniczo-Szkółkarskie „AGRONOM-PLANT”.

Turystyka.

- Pensjonat „Dworek Kościuszki”- Sosnowica Dwór,
- Dworek „Rybakowa”- Libiszów,
- Ośrodek wczasowy spółdzielni gminnych „SCh” nad jez. Zagłębocze,
- Szkolne schronisko Młodzieżowe- Sosnowica,
- Agroturystyka,
- Łowiska rybne- Jez. Białe- Libiszów,
- Pola namiotowe,
- Gastronomia – bar „Ślęzak” – Sosnowica.

Edukacja

Na początku lat dwudziestych na terenie gminy zakładano szkoły ukraińskie. Pierwszą polską szkołę Powszechną, 3 klasową, po wyzwoleniu Sosnowica otrzymała w 1919 roku, którą w 1931 roku powiększono do 5 klas i uczyło się tam już 288 uczniów. Przy szkole działała m.in. harcerskie drużyny męska i żeńska oraz koło sportowe. Po pożarze szkoły 16 VI 1932, lokalem zastępczym były 4 wynajmowane budynki (Jakubowskiego, Jachimskiego, Ledermana i Sidoruka). Do powstania nowego budynku szkoły przyczyniło się powołane w 1933 Towarzystwo Budowy Publicznej Szkoły Podstawowej w Sosnowica, na czele z dr Gogalińskim, ks.

Ryczkowskim i Libiszowskim, który podarował jedną morgę ziemi na plac pod budowę szkoły. W latach 1936- 37 reaktywowano Gminny Komitet Budowy Szkoły w Sosnowicy. Na wykupionym placu od Zawadzkiego rozpoczęto budowę budynku szkolnego, niestety przerwał ją wybuch II wojny światowej. W czasie okupacji Niemcy zabronili nauczania wg polskich podręczników i map, wysyłając dzieci i nauczycieli do zbierania złomu i makulatury. Mimo zniszczeń wojennych w lipcu 1944, 3 września rozpoczął się rok szkolny. W 1945- 46 było 150 uczniów, z czego część przeszła ze szkół ukraińskich w Turnie i Zbójnie. Budowę szkoły dokończono dopiero w latach 50- tych, wznosząc drugą kondygnację.

W 1975 utworzono Zbiorczą Szkołę Gminną. W kolejnych latach doszło do rozbudowy obiektu, zwiększenia liczby uczniów i pracowników. Kolejną reorganizacją szkolnictwa w gminie było powołanie w 1999 Zespołu Szkół Publicznych w Sosnowica, w którym obecnie uczy się 149 uczniów w gimnazjum i 220 w szkole podstawowej, oraz w filii: 15-uczników w Zienkach. Ośrodki przedszkolne (funkcjonują 12 godzin w tygodniu) 12-uczników w Zienkach, 20-uczników w Sosnowicy.

8.3 Demografia.

Po spisie ludności w 1808 w Galicji Zachodniej Sosnowica liczyła 196 mieszkańców, co przekładało się na 41 domostw. Nie potwierdziły tego dane ze spisu w 1810 mówiące tylko o 22 domach, zamieszkiwanych przez 189 mieszkańców. Liczba ludności stale rosła i w 1897 spis ludności potwierdził liczbę 566 osób zamieszkujących Sosnowicę. Najliczniejszą grupą w Sosnowicy byli uparci i mściwi chłopci wyznania unickiego. Dominowała wielopokoleniowa rodzina, w której dbano o to, aby odrabianie pańszczyzny nie wpłynęło negatywnie na pracę we własnym gospodarstwie. Małżeństwa zawierano w zgodności społecznej, ekonomicznej i przede wszystkim wyznaniowej. Zamieszkiwały one początkowo niewielkie budynki bez komina i okien. Początek XIX wieku przyniósł nowe rozwiązanie w budownictwie chałup wiejskich. Budynek składał się z sieni, izby głównej oraz komory, posiadał komin sztagowy wymurowany cegłą, dwa nieotwierające się okna, kryty był strzechą. Wyposażenie stanowił stół w izbie głównej, obrazy religijne na ścianie, ława przyścienna, stołki, rzadkością były szafki. Dopelnieniem były naczynia gliniane oraz inne przedmioty użytku codziennego wykonane z drewna.

Ze względu na łatwopalne elementy wykończenia domostw, wioski nękane były licznymi pożarami. Nieprzestrzeganie zasad higieny oraz niski stopień kultury osobistej doprowadził do szeregu chorób takich jak tyfus, suchoty, szkarlatyna oraz licznych epidemii, głównie cholery, a w późniejszych latach ospy i odry. Ponadto każda susza lub nadmiar wilgoci na polu groził klęską głodową.

Analizując warunki życia chłopów w XIX wieku możemy powiedzieć, że były one ciężkie. Spotykali się oni codziennie z chorobami, klęskami i epidemiami, które prowadziły do licznych zgonów, zwłaszcza małych dzieci.

A) Stan istniejący.

Ludność gminy Sosnowica wg danych Urzędu Gminy w styczniu, 2009 r. liczyła ogółem 2791 osób, zaś w rozbiciu na poszczególne sołectwa przedstawia się następująco:

Stan mieszkańców zameldowanych na pobyt stały lub czasowy

	Ilość mieszkańców w poszczególnych latach
--	---

Miejscowość/ulica	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bohutyn	32	36	36	35	34	34	34	34	35	35
Górki	200	196	207	207	211	222	227	234	231	230
Izabelin	23	21	20	20	19	19	19	18	17	17
Komarówka	74	74	73	74	74	74	80	83	91	94
Kropiwki	26	26	22	22	21	20	21	23	22	21
Lejno	166	166	167	170	163	163	161	158	158	154
Libiszów	18	18	18	20	20	20	26	25	25	25
Lipniak	16	15	13	12	14	14	12	12	18	14
Mościska	17	17	17	16	15	15	15	17	18	17
Nowy Orzechów	309	308	308	304	308	302	294	307	304	306
Olchówka	32	32	33	34	35	35	36	36	35	34
Pasieka	90	93	91	92	92	89	95	95	90	86
Pieszowola	262	257	256	261	264	270	272	265	255	254
Sosnowica aleja Kasztanowa	70	70	73	73	74	76	65	64	61	61
Sosnowica Długa	-	-	-	5	5	5	5	9	9	10
Sosnowica Grabowa	21	21	22	22	22	22	22	22	21	21
Sosnowica Hetmańska	22	24	25	25	26	28	27	22	21	21
Sosnowica Krótka	3	3	3	3	3	3	4	4	3	3
Sosnowica Łęczyńska	13	14	14	13	13	10	9	9	9	9
Sosnowica Mickiewicza	29	29	30	32	31	31	31	30	29	26
Sosnowica Młyńska	11	11	11	10	10	8	8	8	8	8
Sosnowica Nowa	74	74	85	86	86	85	96	95	99	94
Sosnowica Nowowiejska	23	24	23	23	22	24	24	24	22	22
Sosnowica Ogrodowa	17	19	18	18	18	18	18	18	20	18
Sosnowica Parczewska	48	48	47	46	45	48	47	55	56	49
Sosnowica Plac Kościuszki	9	9	9	8	7	7	7	8	8	7
Sosnowica	5	6	6	5	4	4	4	5	5	6

Polna										
Sosnowica Spacerowa	13	13	13	13	14	14	14	20	17	17
Sosnowica Spokojna	-	-	-	4	4	4	4	14	14	14
Sosnowica Sportowa	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Sosnowica Wojska Polskiego	269	266	281	283	280	285	284	278	282	279
Sosnowica Wyzwolenia	4	4	5	5	5	5	5	5	6	6
RAZEM Sosnowica	634	638	668	677	673	680	677	703	693	674
Sosnowica Dwór	96	94	97	95	92	88	91	91	94	94
Stary Orzechów	158	154	153	153	152	145	143	140	139	142
Turno	63	62	60	61	61	60	54	55	53	52
Turno Osada	106	109	112	116	118	122	125	131	131	125
RAZEM Turno	169	171	172	177	179	182	179	186	184	177
Zacisze	32	32	33	32	33	30	29	30	29	29
Zbójno	41	39	41	42	44	46	48	48	45	43
Zienki	263	268	274	298	306	328	328	341	340	341
RAZEM	2659	2656	2700	2742	2750	2776	2787	2846	2818	2791

B) Przyrost naturalny.

Ruch naturalny ludności w gminie w latach 1997- 2009 kształtował się następująco:

Rok 2009 – 30 urodzeń, zgony 36, tj. saldo ujemne: 6 osób

Rok 2008 – 35 urodzeń, zgony 35, tj. saldo zerowe: 0 osób

Rok 2007 – 21 urodzeń, zgony 28, tj. saldo ujemne: 7 osób

Rok 2006 – 23 urodzeń, zgony 27, tj. saldo ujemne: 4 osoby

Rok 2005 – 28 urodzeń, zgony 34, tj. saldo ujemne: 6 osób

Rok 2004 – 27 urodzeń, zgony 31, tj. saldo ujemne: 4 osoby

Rok 2003 – 27 urodzeń, zgony 28, tj. saldo ujemne: 1 osoba

Rok 2002 – 28 urodzeń, zgony 38, tj. saldo ujemne: 10 osób

Rok 2001 – 20 urodzeń, zgony 25, tj. saldo ujemne: 5 osób

Rok 2000 – 23 urodzeń, zgony 32, tj. saldo ujemne: 9 osób

Rok 1999 – 23 urodzeń, zgony 30, tj. saldo ujemne: 7 osób

Rok 1998 – 27 urodzeń, zgony 50, tj. saldo ujemne: 23 osoby

Rok 1997 – 28 urodzeń, zgony 37, tj. saldo ujemne: 9 osób.

C) Zatrudnienie.

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych:

- na koniec 2007r. - 200 osób;
- na koniec 2008r. - 184 osoby;
- na koniec 2009r. - 189 osób.

Szacunki, co do bezrobocia ukrytego: 600

Liczba osób (rodzin) korzystających z pomocy socjalnej w roku 2009 : 578 osób, 313 rodzin

Wśród firm i instytucji zatrudniających najwięcej mieszkańców gminy należy wymienić:

- Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie Rewir Dzielnicowy w Sosnowicy,
- Samodzielny Publiczny Zakład Podstawowej Opieki Zdrowotnej w Parczewie,
- Poradnia Lekarza Rodzinnego w Sosnowicy,
- Bank Spółdzielczy w Parczewie Oddział w Sosnowicy,
- Rejonowy Urząd Pocztowy Biała Podlaska Urząd Pocztowy w Sosnowicy,
- Nadleśnictwo Parczew z/s w Sosnowicy,
- Rejonowy Zakład Energetyczny we Włodawie Posterunek Energetyczny Sosnowica,
- Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Lublinie. Dział eksploatacji kanału Wieprz – Krzna w Sosnowicy,
- Zarząd Dróg Powiatowych w Parczewie Obwód Drogowy Nr 2 w Sosnowicy,
- IR-BUD Tartak w Sosnowicy,
- P.P.H.-U. „SŁAWEX”,
- Gospodarstwo Rybackie „POLESIE”,
- TIMEXPOL,
- Firma Handlowa Ilczuk Andrzej w Sosnowicy,
- Zakład Usług Transportowo – Leśnych,
- „FOREST” Zakład utrzymania zieleni.

8.4 Rolnictwo

A) Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju rolnictwa.

W zakresie gospodarki rolnej gmina Sosnowica została włączona do tzw. „Północnego obszaru rolniczego województwa”, charakteryzującego się niższą jakością gleb (przewaga gleb V i VI kl. Bonitacyjnej) i dużym udziałem w strukturze użytkowania gruntów użytków zielonych, lasów i wód powierzchniowych. W obszarze tym obserwowany jest stały wzrost udziału gruntów wypadających z produkcji rolniczej i procesów ich renaturalizacji. Biorąc pod uwagę szczególne walory środowiska- obszary prawnie chronione. Plan zakłada, iż rozwój rolnictwa odbywać się będzie tu głównie w kierunku rolnictwa ekologicznego. W przypadku gminy Sosnowica również – rozwój gospodarki rybackiej oraz hodowli bydła mlecznego. Grunty wypadające z użytkowania rolniczego powinny być zalesiane, bądź przeznaczone na rozwój funkcji rekreacyjnych lub innych.

B) Struktura użytkowania gruntów.

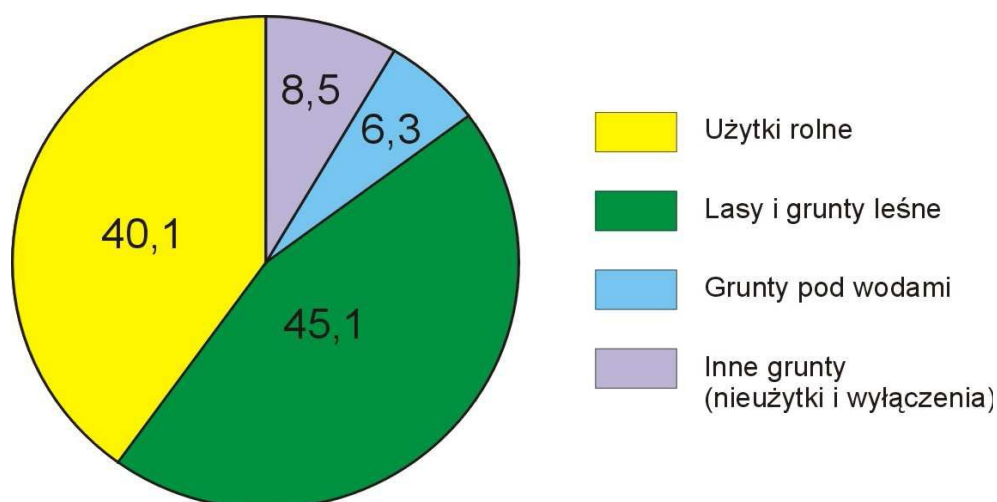
Rolnictwo odgrywa ważną rolę w systemie gospodarczym gminy Sosnowica.

Struktura użytkowania ziemi w gminie przedstawia się następująco:

- powierzchnia gminy ogółem: 17 235 ha
- użytki rolne: 6 906 ha, w tym:
 - grunty orne: 3 582 ha
 - sady: 18 ha
 - łąki trwałe: 2 534 ha
 - pastwiska: 772 ha
- lasy i grunty leśne: 7 776 ha
- grunty pod wodami: 1 093 ha
- inne grunty (nieużytki i wyłączenia): 1 460 ha

Na podstawie analizy struktury użytkowania ziemi można stwierdzić, że ponad 85 % gminy zajęta jest pod tereny rolne i leśne, natomiast tylko około 8% stanowią nieużytki i tereny wyłączone z produkcji rolnej. Resztę uzupełniają grunty zajęte pod wodami. Udział procentowy poszczególnych typów użytkowania ziemi w gminie Sosnowica przedstawiono na wykresie poniżej.

Struktura użytkowania ziemi w gminie Sosnowica

8.5 Infrastruktura techniczna

A) Komunikacja.

Odległość od Lublina- 62 km, Białej Podlaskiej – 80 km, Zamościa – 120 km, Chełma – 70 km

Odległość od granicy państwa – 40 km

Komunikacja z większymi miastami – jedynie komunikacja autobusowa z Lublinem Warszawą i Włodawą, brak komunikacji z Białą Podlaską, słabe połączenie z siedzibą powiatu – Parczewem. Oś powiązań komunikacyjnych stanowią 2 drogi wojewódzkie: nr 819 i nr 820.

Główne bolączki komunikacyjne – zły stan dróg wojewódzkich i powiatowych.

Komunikacja drogowa.

Rozmieszczenie na terenie gminy dróg wszystkich kategorii jest korzystne, pozwalające na dojazd do wszystkich atrakcyjnych miejscowości gminy. Niekorzystnie natomiast przedstawia się ich nawierzchnia lub jej brak. Ogólna długość dróg w gminie Sosnowica wynosi 130, 640 km, w tym:

DROGI WOJEWÓDZKIE

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi
1.	820	(Parczew)- Sosnowica- Łęczna
2.	819	(Parczew)Sosnowica- Kołacze- Łęczna- Wola Urhuska

DROGI POWIATOWE

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi
1.	1566 L	Ostrów- Sosnowica
2.	1623 L	Sosnowica- Hola(Zahajki- Kaplonosy do drogi nr 83 Chełm- Włodawa- Biała Podlaska)
3.	1622 L	(Uhnin)Mościska- Kropiwki- (Wołoskowola)
4.	1625 L	(Uścimów)Stary Orzechów- Zienki
5.	1624 L	Sosnowica- Zienki- (Urszuli- Hańsk)
6.	1573 L	(Uścimów)- Nowy Orzechów
7.	1572 L	Komarówka- Lejno(Narybie- Cyców)
8.	1626 L	Nowy Orzechów- Zamłyniec- Lejno- (Łomnica)
9.	1627 L	(Jamniki)Lipniak- (Wytuczno- Lubowież- do drogi nr 819)

DROGI GMINNE

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi
1.	103833 L	Białka – Libiszów – dr. woj. 819
2.	103839 L	Kropiwki – Krzywowierzba
3.	104000 L	Turno – Izabelin – dr. woj. 819 (Pieszowola)
4.	104001 L	dr. pow. 1622L (Kropiwki) – Turno – Ludwiczyn Nowy – gr. gminy – dr. gm. 104007L
5.	104002 L	(Turno) dr. gm. 104001L – Czołoma - Pieszowola
6.	104003 L	gr. gminy Dębowa Kłoda – Mościska – Olchówka – dr. pow. 1623L Sosnowica
7.	104004 L	Górki – Janówki – Zbójno - Pieszowola
8.	104005 L	(Uhnin) gr. gminy Dębowa Kłoda – Bohutyn - Sosnowica
9.	104006 L	Lejno (dr. pow. 1625L) – Daleczką – Zienki – dr. pow. 1572L
10.	104007 L	(Marianka) gr. gminy Stary Brus – dr. woj. 819 (Czerniejów)

11.	104008 L	Lejno (dr. pow. 1626L) – Orzechów Nowy – gr. gminy Uścimów
12.	104009 L	Sosnowica Lasek (dr. gm. 104010L) – Zbójno- Lipniak – dr. pow. 1627L
13.	104010 L	Sosnowica – Sosnowica Lasek – dr. gm. 104000L

Układ komunikacyjny w gminie Sosnowica

Transport autobusowy PKS

Podstawowym środkiem przewozowym w gminach są autobusy i BUS-y. Większość linii kursuje wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych. Gmina Sosnowica posiada bezpośrednie powiązania komunikacyjne z ośrodkiem wojewódzkim (Lublinem) oraz z ośrodkami miejskimi (Włodawą, Parczewem). Z uwagi na brak

połączeń kolejowych, transport autobusowy odgrywa niezwykle ważną rolę, zarówno z punktu widzenia mieszkańców obszaru, jak i turystów.

Komunikacja kolejowa

Obszar gminy Sosnowica nie posiada sieci kolejowej. Najbliżej położona stacja kolejowa znajduje się w Parczewie.

B) Gospodarka wodno-ściekowa.

Zaopatrzenie w wodę.

Gmina zwodociągowana jest w około 88% Z sieci wodociągowej korzystają następujące miejscowości: Pieszowola i Kol. Czerniów, Pasieka, Sosnowica, Sosnowica Dwór, Libiszów, Nowy Orzechów, Stary Orzechów, Lejno i Zamłyniec, Turn, Turno PGR, Górki. Miejscowości niezwodociągowane to wsie i kolonie o zabudowie rozproszonej, w których budowa wodociągów jest nieopłacalna(Bohutyn, Izabelin, Komarówka, Kropiwki, Lipniak, Mościska, Olchówka, Hołodyska- Czołoma, Zacisze, Zbójno). Łączna długość sieci wodociągowych w gminie wynosi obecnie 32 909 m oraz 19 037 m przyłączy.

W gminie funkcjonuje 6 ujęć wody:

- Ujęcie wody w Sosnowicy
- Ujęcie wody w Nowym Orzechowie
- Ujęcie wody w Pasiece
- Ujęcie wody w Zienkach
- Ujęcie wody w Turnie

Odprowadzenie ścieków.

Samorząd gminy rozpoczął w 1998 r. budowę oczyszczalni ścieków z siecią kanalizacyjną w miejscowości Sosnowica. Została ona przekazana do eksploatacji w listopadzie 1999 r.

Oczyszczalnia ścieków typu BIOVAC ma przepustowość:

- średniodobową – 120m³/ dobę
- ma dobową – 158m³/ dobę

Sieć kanalizacyjna w gminie ma łączną długość 13 495m, w tym:

- sieć grawitacyjną o długości- 11 336m

- sieć tłoczną o długości- 2 159m
- przykanaliki o długości- 2 050m
- przepompownia ścieków- 7 szt.

Druga w gminie oczyszczalnia ścieków z siecią kanalizacyjną w Turno Osada, została przekazana do eksploatacji w październiku 2002 r. Oczyszczalnia ścieków typu BIOCLERE ma przepustowość:

- średniodobową – 30m³/ dobę
- max dobową – 39m³/ dobę

Trzecia w gminie oczyszczalnia ścieków z siecią kanalizacyjną w miejscowości Zienki eksploatowana jest przez Spółdzielnię Mieszkaniową Zienki. Oczyszczalnia ścieków typu „ utleniający rów cyrkulacyjny” o przepustowości Q średniodobowej- 30m³/ dobę, Q max dobowej- 35m³/ dobę, ma sieć kanalizacyjną grawitacyjną o długości 980 m. i przykanaliki o długości 320 mb.

Ogółem gmina skanalizowana jest w 43,6 %,z kanalizacji korzysta 1290 osób.

Usuwanie nieczystości stałych.

Gmina Sosnowica ma charakter rolniczo – turystyczny, w związku z tym głównym źródłem odpadów są gospodarstwa domowe, ośrodki wypoczynkowe oraz nieliczne firmy i instytucje. Na terenie gminy Sosnowica wytwarza się następujące typy odpadów:

komunalne - pochodzące z gospodarstw domowych, turystyki, usług, itp. oraz obojętne stanowiące część odpadów komunalnych,
niebezpieczne – z produkcji, usług i gospodarstw domowych,
medyczne i weterynaryjne – z diagnozowania, leczenia i profilaktyki medycznej i weterynaryjnej.

Część odpadów niebezpiecznych odbierana jest przez firmy specjalistyczne. Inne trafiają na składowisko odpadów, na dzikie wysypiska śmieci lub do domowych palenisk. Znacznie lepiej zorganizowana jest utylizacja odpadów medycznych i weterynaryjnych. Są one specjalnie pakowane, a następnie unieszkodliwiane w spalarni w Lublinie.

Słabo rozwinięty w gminie jest proces odzysku substancji i materiałów z masy odpadowej. Odzysk w najprostszej formie polega na selekcjonowaniu odpadów w miejscu ich powstawania poprzez wkładanie do oddzielnych worków. Drugi sposób polega na segregacji, czyli wybieraniu czystych surowców wtórnych nadających się

do ponownego wykorzystania. Na terenie gminy Sosnowica nie jest obecnie prowadzona selekcja odpadów. Są one odbierane od mieszkańców dwa razy w miesiącu, 507 sztuk budynków mieszkalnych jest objęte zbiórką odpadów komunalnych. Niezależnie od tego Gminny Zakład Komunalny rozstawił na terenie gminy 21 sztuk kontenerów KP-7, 6 sztuki kontenerów ciągnikowych oraz 10 pojemników siatkowych na suchą frakcję tj. plastik, szkło i papier umieszczone w Sosnowicy.

W gminie Sosnowica zlokalizowane jest jedno wysypisko odpadów komunalnych o powierzchni około 0,5 ha i pojemności 28 000 m³. Według stosowanej klasyfikacji jest zaliczane do składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne. Zostało utworzone w 1989 roku w wyrobisku po kopalni piasku. Dno i skarpy niecki nie są zabezpieczone. Żadną barierą izolacyjną, a budowa geologiczna podłoża sprzyja migracji zanieczyszczonych wód.

Brak jest piezometrów do monitorowania jakości wód podziemnych. W 2004 roku składowisko wypełnione było w 80 %, a jego zamknięcie, zgodnie z wytycznymi „Planu gospodarki odpadami powiatu parczewskiego” planuje się na rok 2009. W związku z dążeniem gminy Sosnowica do ograniczenia źródeł zanieczyszczenia środowiska naturalnego po zakończeniu działalności wysypiska planuje się przekazanie gospodarki odpadami podmiotowi zewnętrznemu, np. Pomocniczemu Gospodarstwu Komunalnemu UG w Dębowej Kłodzie, które posiada składowisko w Lubiczynie. Jest ono położone dostatecznie blisko gminy oraz posiada niezbędne zabezpieczenia przed szkodliwym wpływem na środowisko. W 2003 roku utworzono Międzygminny Związek Celowy z siedzibą we Włodawie, do którego należy również Gmina Sosnowica. Został on powołany w celu wspólnego wykonania zadań z zakresu międzygminnej gospodarki odpadami komunalnymi, osadami ściekowymi, w powiązaniu z tworzeniem alternatywnych źródeł energii i modernizacją systemów ciepłowniczych.

Na terenie Gminy Sosnowica problemem są także nielegalne składowiska odpadów, które pojawiają się zazwyczaj w okresie wiosenno – letnim. W 2006 roku zlikwidowano jedno „dzikie” wysypisko śmieci o powierzchni około 150 m², z którego usunięto 2,5 tony odpadów.

Ważnym elementem prowadzącym do ograniczenia ilości powstających odpadów są akcje informacyjno – edukacyjne prowadzone już na wczesnym etapie nauczania np. w przedszkolu. Ponadto należy wprowadzić selekcyjonowanie odpadów

na terenie całej gminy, które w większym stopniu ułatwi odzyskiwanie surowców wtórnych. Natomiast na obszarach zabudowy jednorodzinnej należy propagować kompostowanie odpadów komunalnych ulegających biodegradacji. Nauczenie społeczeństwa właściwego postępowania z odpadami wymaga działań organizacyjnych, ekonomicznych i propagandowych.

C) Elektroenergetyka.

Dostawa energii następuje z Krajowego Systemu Energetycznego oraz elektrociepłowni Lublin Wrotków o mocy elektrycznej 235 MW oddanej do użytku w 2002 r. Przez teren gminy nie przebiegają linie energetyczne wysokiego napięcia. Prąd dostarczany jest liniami średniego napięcia biegnącymi przeważnie wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych. Sieć energetyczna ma układ promienisty z centrum w Sosnowicy. Prąd o średnim napięciu jest przetwarzany w stacjach transformatorowych na niskie napięcie, a następnie dostarczany bezpośrednio do odbiorców.

Istniejące sieci i stacje elektroenergetyczne zachowuje się do dalszej eksploatacji z możliwością remontu, modernizacji oraz zabudowy w zależności od potrzeb. Lokalizacja obiektów w pobliżu istniejących linii elektroenergetycznych może odbywać się zgodnie z warunkami określonymi w PN/E-05100-1 oraz PN-76/E-05125 t.j. Przy zachowaniu odpowiednich odległości. Strefa wolna od zabudowy wynosi:

- dla linii SN 15kV – pas 15,0 (po 7,5m od osi linii)
- dla linii kablowej 15kV i 0,4kV – pas 2,0m (po 1,0m od osi linii)

D) Gazyfikacja.

Nie planuje się gazyfikacji gminy. W północnej części gminy planowana jest stacja redukcyjna gazu – kończąca sieć gazowniczą z terenu gminy Dębowa Kłoda.

E) Telekomunikacja i internet

Łączność na terenie gminy oparta jest na centralach automatycznych. Głównym operatorem jest Telekomunikacja Polska S.A Sosnowica przynależy do okręgu telefonicznego Włodawa do strefy numeracyjnej Chełm. W roku 1999 w gminie było 978 abonentów telefonii przewodowej. Ponadto na terenie gminy

działają: Polska Telefonía Komórkowa Centertel Spółka z o.o. z Warszawy oraz Polkomtel S.A. również z Warszawy. Stały dostęp do Internetu na terenie gminy jest możliwy od listopada 2005 roku poprzez usługę neostrady Telekomunikacji Polskiej S.A., jak również przez Internet Mobilny oferowany przez sieć telefonii komórkowej. Utworzono także kawiarenkę internetową z trzema miejscami komputerowymi dla mieszkańców zlokalizowaną w Gminnej Bibliotece Publicznej w Sosnowicy, dzięki ufundowanym w 2004 roku komputerom przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji poprzez program Ikonka. W budynku Klubu w Zienkach zostało utworzone Centrum kształcenia na odległość i jest możliwość korzystania z 10 stanowisk komputerowych.

F) Ciepłownictwo.

Aktualnie gmina Sosnowica nie posiada sieci gazowej. Gospodarka ciepła na tym obszarze oparta jest na kotłowniach przydomowych opalanych głównie węglem, miałem i drewnem.

9. Uwarunkowania kulturowe.

Teren gminy Sosnowica znalazł się na historycznym szlaku handlowym wiodącym z Polski na Ruś, stąd też było to spotkanie kultury łacińskiej, bizantyjskiej i żydowskiej. Cenną wartością obszarów gminy jest zachowany naturalny krajobraz związany z historią z którą wiążą się przetrwałe wartości kultury materialnej i niematerialnej.

Krajobraz kulturowy – przede wszystkim rolniczy – jest na ogół harmonijny – brak większych dewastacji terenów bądź erozji gleb. Istniejąca zabudowa jako krajobraz tworzony – stanowi raczej monotonną zabudowę wsi bez większych dysharmonii przestrzenno-estetycznych.

Wartość środowiska kulturowego tworzą:

- zachowane zabytki architektoniczne,
- zachowane przekazy o obiektach nie przetrwałych,
- historia trzech kultur: polskiej, ruskiej i żydowskiej,
- pamiątki związane z Tadeuszem Kościuszką,
- zachowane obiekty i zwyczaje sztuki ludowej,
- ślady prehistorii.

Historyczna przestrzeń kulturowa osady Sosnowica była kształtowana już w okresie prehistorycznym. Wschodnia jej część to dawne założenie urbanistyczne miasteczka lokowane ok. 1685 r. - zaś prawa miejskie utracono w 1822 r. W centrum osady znajdował się rynek, przy trakcie wsi i alei doprowadzonej do zespołu dworskiego i kościoła. Od rynku wytyczono kilka uliczek z zabudową budynkami drewnianymi, parterowymi, wolnostojącymi.

W obrębie rynku i ul. Mickiewicza zachowały się do dziś przykłady parterowych domów drewnianych o charakterze małomiasteczkowym z dekoracjami snycerskimi w elewacji i dekoracjami malunku szczytów. Domy wznoszono w konstrukcji wieńcowej, niekiedy szalowane z dwuspadowymi dachami – z reguły sytuowano szczytem do drogi. Oprócz zabudowy wiejskiej tradycyjnej, wznoszono też obiekty sakralne oraz zespoły rezydencjonalne z parkami.

9.1 Obiekty ujęte w ewidencji dóbr kultury woj. lubelskiego.

Na terenie gminy Sosnowica występują następujące obiekty ujęte w ewidencji dóbr kultury woj. lubelskiego stanowiące przedmiot zainteresowania konserwatorskiego:

Lp.	LOKALIZACJA	RODZAJ ZABUDOWY	DATA
1	wieś Kropiwki 10	obora,	XX, 1904r.
2	wieś Kropiwki 10	stodoła,	XX, ok. 1904r.
3	wieś Kropiwki 13	dom,	XX, 1 ćw.
4	wieś Kropiwki 16	dom,	XX, 1 ćw.
5	wieś Kropiwki 18	dom,	XIX, k.
6	wieś Kropiwki 18	stodoła,	XIX, ok. 1870r.
7	wieś Lejno 7	dom,	XX, ok. 1920r.
8	wieś Lejno 10	dom,	XX, ok. 1930r.
9	wieś Lejno 30	dom,	XX, ok. 1918r.
10	wieś Lejno 32	dom,	XX, ok. 1907r.
11	wieś Lejno	cmmentarz,	XIX, 1 poł.
12	wieś Lejno kolonia 46	dom,	XX, ok. 1923r.
13	wieś Orzechów Nowy 4	dom,	XX, ok. 1925r.
14	wieś Orzechów Nowy 10	dom,	XX, ok. 1915r.
15	wieś Orzechów Nowy	dom,	XX, ok. 1920r.

	13		
16	wieś Orzechów Nowy 22	dom,	XX, ok. 1930r.
17	wieś Orzechów Nowy 24	dom,	XX, ok. 1920r.
18	wieś Orzechów Nowy 25	dom,	XX, ok. 1920r.
19	wieś Orzechów Nowy 28	stodoła,	XX, 1922r.
20	wieś Orzechów Nowy 33	stodoła,	XX, 1927r.
21	wieś Orzechów Nowy 35	dom,	XX, ok. 1925r.
22	wieś Orzechów Nowy 38	stodoła,	XX, ok. 1925r.
23	wieś Orzechów Nowy 50	dom,	XX, ok. 1920r.
24	wieś Orzechów Nowy 53	dom,	XX, ok. 1930r.
25	wieś Orzechów Nowy 58	dom,	XX, 1 ćw.
26	wieś Orzechów Nowy 63	dom,	XX, 3 ćw.
27	wieś Orzechów Nowy 69	dom,	XX, ok. 1920r.
28	wieś Orzechów Nowy 71	dom,	XX, 1 ćw.
29	wieś Orzechów Nowy 72	dom,	XX, ok. 1920r.
30	wieś Orzechów Nowy 73	dom,	XX, 1927r.
31	wieś Orzechów Nowy 73	stodoła,	XX, ok. 1922r.
32	wieś Orzechów Nowy 83	stodoła,	XX, ok. 1920r.
33	wieś Orzechów Nowy 89	dom,	XX, ok. 1930r.
34	wieś Orzechów Nowy 93	dom,	XX, 1927r.
35	wieś Orzechów Nowy 95	dom,	XX, ok. 1924r.

36	wieś Orzechów Nowy99	dom,	XX, ok. 1931r.
37	wieś Orzechów Nowy	dom,	XX, 1 ćw.
38	wieś Orzechów Stary 11	dom,	XX, 1920r.
39	wieś Orzechów Stary 15	dom,	XX, ok. 1911r.
40	wieś Orzechów Stary 15	stodoła,	XX, 1935r.
41	wieś Orzechów Stary 15	stajnia	XX, 1937r.
42	wieś Orzechów Stary 16	chlew	XIX, l. 70-te
43	wieś Orzechów Stary 17	dom,	XX, ok. 1930r.
44	wieś Orzechów Stary 18	dom,	XX, 1 ćw.
45	wieś Orzechów Stary 18	stodoła,	XX, ok. 1920r.
46	wieś Orzechów Stary 21	dom,	XX, ok. 1910r.
47	wieś Orzechów Stary 27	dom,	XX, 1 ćw.
48	wieś Orzechów Stary 34	dom,	XX, ok. 1913r.
49	wieś Orzechów Stary 44	dom,	XX, l. 30-te
50	wieś Orzechów Stary 51	dom,	XX, 1 ćw.
51	wieś Orzechów Stary 57	dom,	XX, ok. 1915r.
52	wieś Orzechów Stary	cmentarz,	XX, 1915r.
53	wieś Orzechów Stary	cmentarz,	XX, 1915r.
54	wieś Orzechów Stary	cmentarz,	XIX, 2. połowa
55	wieś Orzechów Stary	cmentarz,	XX, l. 20-te
56	wieś Pieszowola 60	obora	XX, 1938r.
57	wieś Pieszowola 61	dom,	XX, 1927r.
58	wieś Pieszowola 65	dom,	XX, 1933r.
59	wieś Pieszowola 65	obora	XX, 1935r.
60	wieś Pieszowola 65	stodoła,	XX, 1932r.

61	wieś Pieszowola	cmentarz,	XX, 1913r.
62	wieś Sosnowica	cmentarz,	XIX, 1 poł.
63	wieś Sosnowica	cmentarz,	XIX, 1 poł.
64	wieś Turno 8	dom,	XIX, k.
65	wieś Turno26	dom,	XX, ok. 1930r.
66	wieś Turno26	stodoła,	XX, 1 ćw.

9.2 Obiekty posiadające wartość kulturową na terenie gminy Sosnowica.

Zabytkowe obiekty stanowią dużą atrakcję turystyczną, świadczą bowiem o historii obszaru pozwalają na jej poznanie. W wielu przypadkach to one są magnesem, przyciągającym turystów, każdy chce, bowiem zobaczyć ślady przeszłości. Nie dotyczy to jedynie wysokiej klasy, unikalnych zabytków, ale również obiektów mniej cennych, ale jakże interesujących nie tylko dla miłośników historii i architektury. Kluczem do sukcesu jest odpowiednia promocja obiektów i ich oznaczenie oraz zagospodarowanie najbliższego otoczenia.

Pomimo faktu, iż gmina Sosnowica ma typowo rolniczy charakter, dysponuje potencjałem atrakcji turystycznych w postaci interesujących obiektów zabytkowych. Poniżej znajduje się lista najważniejszych zabytków znajdujących się na obszarze Gminy Sosnowica.

GÓRKI

- Wiatrak- koźlak drewniany, z lat 20-tych XX wieku (ostatni zachowany wiatrak w gminie, ale już bez skrzydeł) - wpisany do ewidencji zabytków,
- Spichlerz drewniany, charakterystyczny dla regionu Polesia Zachodniego, prawdopodobnie z końca XIX wieku,
- Stare drewniane chałupy węglowe, najczęściej z przyczółkiem, z XIX-XX wieku,
- Głazy narzutowe - z czerwonego granitu skandynawskiego (okruchy skalne przyniesione z dalekiej Północy przez lodowiec przed ok. 244-273 tysiącami lat),
- Pole bitwy w 1863 r. przy drodze do Sosnowicy, na północ od wsi.

KROPIWKI

- Dwa domy z XX ,1 ćw.,

- Dom z końca XIX wieku,
- Stodoła i obora z ok. 1904 r. oraz stodoła z 1870 r.

LEJNO

- Kapliczka murowana z lat 20-tych XX wieku - wpisana do ewidencji zabytków,
- Cmentarz prawosławny, poł. XIX wieku. położony na zachód od zabudowy wsi, 150m od drogi z Lejna do Orzechowa,
- Cmentarz grecko -katolicki z XVIII wieku, wśród pól, przy drodze gruntowej do Orzechowa,
- Dom z około 1920r.,
- Dom z około 1930r.,
- Dom z około 1918r.,
- Dom z około 1907r.

LEJNO KOLONIA

- Dom z XX wieku około 1923r.

LIBISZÓW

- „Rybakówka” - dworek zarządcy stawów rybackich z początku XX wieku, z pozostałościami niewielkiego parku krajobrazowego z początku XX w. - wpisany do ewidencji zabytków.

ORZECHÓW NOWY

- Dom z około 1925r.,
- Dom z około 1915r.,
- Dom z około 1920r.,
- Trzy domy z około 1930r.,
- Pięć domów z około 1920r.,
- Dwie stodoły z około 1922r.,
- Stodoła z około 1927r.,
- Stodoła z około 1925r.,
- Stodoła z około 1920r.,
- Dom z około 1925r.,
- Dwa domy z około 1927r.,
- Dom z około 1924r.,
- Dom z około 1931r.,

- Trzy domy z XX w., 1 ćw.,
- Dom z XX w., 3 ćw.

ORZECZÓW STARY

- Dom z pocz. XX w, z około 1920r.,
- Dom z pocz. XX w, z około 1911r.,
- Dom z pocz. XX w, z około 1930r.,
- Dom z pocz. XX w, z około 1910r.,
- Dom z pocz. XX w, z około 1913r.,
- Dom z pocz. XX w, z około 1915r.,
- 3 domy z pocz. XX w, 1 ćw.,
- Dom z lat 30-tych XX wieku,
- 2 stodoły z pocz. XX w, z około 1935r. i 1920r.,
- Stajnia z 1937 r.,
- Chlew z lat 70-tych XIX w.,
- Dwa cmentarze z 1915r.,
- Cmentarz z drugiej połowy XIX wieku,
- Cmentarz z lat 20-tych XX wieku.

PIESZOWOLA

- Pozostałości zespołu pałacowo- parkowego Krassowskich z XIX wieku: - budynek powozowni, murowany z czerwonej cegły, z wykorzystaniem licznych granitowych głazów, z końca XIX w.,
- Cmentarz rodziny Krasowskich, tzw. „Mogiłki” z XVIII, położony w polu, na północ od szosy i zespołu dworskiego,
- Park podworski z XIX w., zaniedbany z kilkoma 300-letnimi pomnikowymi dębami szypułkowymi,
- Szkoła murowana z lat 30-tych XX wieku,
- 2 domy z 1927r. i 1933r.,
- 2 obory z 1935r. i 1938r.,
- Stodoła z 1932 r.,
- Cmentarz z 1913r.

SOSNOWICA

- Cmentarz prawosławny z pierwszej połowy XIX wieku ok. 150 m na południe od cerkwi, wśród pól.,
- Cmentarz rzymsko-katolicki z pierwszej połowy XIX wieku położony poza ogrodzeniem cmentarza kościelnego,
- Tadeusz i Ludwika Dąb i Sosna- dwa zrosnięte drzewa, dąb Tadeusz i sosna Ludwika są pamiątką wielkiego uczucia, jakim darzył Ludwikę Sosnowską polski Bohater Narodowy Tadeusz Kościuszko,
- Dworek Kościuszki- oficyna północna, zabytek zbudowany jest na rzucie kwadratu. Piwnica i parter mają sklepienie kolebkowo – krzyżowe. Dach mansardowy z lukarnami pokryty gontem. Zewnętrzny wystrój architektoniczny tworzą cztery szerokie lizany przebiegające przez dwie kondygnacje każdej elewacji. Z dawnej posiadłości Sosnowskich pozostały do dziś część drewnianego dworu oraz oficyna północna. Ta barokowa budowla mająca charakter pawilonu parkowego wzniesiona została w 1753 r. W budynku mieszkał T. Kościuszko. Fakt ten upamiętniają: tablica oraz Izba Pamięci Narodowej urządzona przez uczniów i nauczycieli miejscowej szkoły,
- Zespół kościelny z 1797r. obejmujący kościół wraz z nieruchomościami, dwie dzwonnice i ogrodzenie cmentarza kościelnego,
- Aleja wzdłuż ul. Mickiewicza oraz staw Hetman stanowiący klasyczny przykład symetrycznego układu z epoki Oświecenia upamiętniającego pobyt Tadeusza Kościuszki,
- Pozostałości murowanego alkierza d. dworu z połowy XVIII w.,
- Park z połowy XVIII w.,
- Dom przy ul. Wyzwolenia nr 1 z 1926r.,
- Dom przy ul. Wyzwolenia nr 2 z 1925r.,
- Dom przy ul. Wyzwolenia nr 3 z 1926r. (posterunek policji).

SOSNOWICA LASEK

- Park leśny założony po 1915r. W stylu parku krajobrazowego harmonizującego z kompleksem leśnym. Zachowane aleje spscerowo-leśne. Kompleks Leśny połączony ze stawami i wzgórzem widokowym. W zachodniej części parku zachowany ewenement przyrodniczy w postaci zrosniętego dębu i sosny. Wpisany do rejestru zabytków 26 lutego 1982r. Nr a 112/48,

TURNO

- 2 domy, w tym 1 z końca XIX w. i 1 z ok. 1930 r.,
- Stodoła z I ćw. XX w.

ZIENKI

- Kurhan kultury trzecinieckiej – „Szwedzka Mogiła”. Jest to duży kopiec ziemny (20 m średnicy i 1.2 m wysokości) usypany na niewielkim północnym stoku cieku wodnego płynącego do Jez. Ziółkowskiego, ok. 700 m na wschód od szosy Zienki- Sosnowica, położony w ok. 30-letnim lesie świerkowym.

9.3 Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Trzebieszów występują następujące obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków:

Miejscowość	Zabytek	Nr rejestru	Nr decyzji	Data
Pieszowola	Pozostałości parku dworskiego	A/111/17	KI.IV-7/17/72	1972.05.28
Sosnowica	Cerkiew prawosławna pw.śś.Piotra i Pawła z wystrojem wnętrza,	A/144/50	KI.IV-5340/7/88	02.05.1988
Sosnowica	Założenie przestrzenne: a) zespół rezydencjonalny: oficyna I, pozostałość oficyny II, alkierz dawnego dworu, b) zespół kościelny: kościół parafialny wraz z ruchomościami, dwie dzwonnice, ogrodzenie cmentarza przykościelnego, c) aleja wzdłuż ul. Mickiewicza, d. staw zw. Hetman,	A/672	KI.IV-712/73	13.04.1973r.
Sosnowica Lasek	Założenie parkowe,	A/112/18	KI.IV-5350/14/82	26.02.1982r.

SOSNOWICA

- Zespół rezydencyjny w Sosnowicy obejmujący dworską oficynę z 1753 r., pozostałości murowanego alkierza dawnego dworu z poł. XVIII w, park z poł. XVIII w. W 1723 Marcin Sosnowski zbudował klasyczny, parterowy dwór modrzewiowy z poddaszem. Przebudował go i mieszkał w nim Józef Sosnowski do 1772 roku. Ten piękny dwór o kilkunastu komnatach, otoczony

parkiem spłonął w 1915 r. Ocalały jedynie 3 budowle: alkierz, południowo-wschodni oraz dwie oficyny- północna i południowa,

- Aleja wzdłuż ul. Mickiewicza oraz staw Hetman to przykład symetrycznego układu z epoki Oświecenia,
- Cerkiew prawosławna pw. świętych Apostołów Piotra i Pawła. Po rozebraniu w 1890 r. starej, jeszcze XVI-wiecznej, drewnianej świątyni, rozpoczęto w 1891 r. wznoszenie nowej cerkwi wg. projektu Wiktora N. Syczowa (prace zakończono w 1893 r.) nakładem rządu carskiego. Zbudowana w stylu bizantyńsko- klasycystycznym jednonawowa murowana cerkiew została poświęcona w 1894 roku. Wyróżnia się linearnie opracowaną dekoracją architektoniczną z mocno zaakcentowanymi gzymsami: cokołowym i wieńczącym. Świątynia wpisana jest do rejestru zabytków. Cerkiew założona na planie krzyża łacińskiego, składa się z kwadratowej nawy z kaplicami bocznymi tworzącymi ramiona krzyża oraz z prostokątnego babińca i kruchty. Od wschodu zamknięta jest trójbocznym prezbiterium. Świątynia ma w fasadzie nad kruchtą wieże-dzwonnicę. Wieża i nawa zwieńczone są baniastymi kopułami. Cerkiew częściowo zdewastowana nie jest użytkowana do celów religijnych. Otwiera swoje podwoje tylko raz w roku, w święto św. Piotra i Pawła. Na południe od cerkwi znajduje się nieużytkowany cmentarz prawosławny. Jest tu ruina kaplicy cmentarnej, zbudowanej z drewna uzyskanego z rozbiórki starej cerkwi oraz licznie zachowane prawosławne grobowce, w tym 3 indywidualne mogiły członków KPZU zamordowanych przez hitlerowców w latach 1941-1942,
- Zespół kościelny obejmujący kościół rzymsko- katolicki pw. Świętej Trójcy; dwie dzwonnice przykościelne; ogrodzenie cmentarza kościelnego. Murowany jednonawowy kościół, w stylu klasycystycznym na rzucie prostokąta z półkolistą absydą i dwoma zakrystiami powstał na miejscu starego kościoła drewnianego z 1678 r. Budowa rozpoczęta w 1783 r. trwała aż do 1797 r. Konsekracja nastąpiła w 1804 r. Wnętrze stanowi późnobarokowy ołtarz główny, wykonany w I ćwierćwieczu XVIII wieku, pochodzi ze starej świątyni parafialnej w Parczewie. Po wybudowaniu obecnego kościoła parczewskiego na początku XX wieku, stary ołtarz umieszczono początkowo w jego wnętrzu, do czasu aż wykonano nowy, specjalnie dla tej świątyni ołtarz główny (na początku lat 20-tych XX wieku). Wówczas stary ołtarz przekazano do świątyni

w Sosnowicy. Ołtarz jest murowany, polichromowany, z marmoryzowanymi trzonami kolumn i pilastrami, z połączanymi dekoracjami. W środku ołtarza przywieziony z Włoch obraz Trójcy Św. pędzla Józefa Walla (1752- 1798). Zwieńczenie ołtarza w formie trójkątnego szczytu z Okiem Opatrzności w glorii. Świątynia ma dwie pary ołtarzy bocznych. W pierwszej parze umieszczono obrazy Maiki boskiej Różańcowej i Św. Józefa z Dzieciątkiem. W drugiej parze, w prawym ołtarzu obraz św. Piotra, w lewym - krucyfiks rokokowy. Ozdobą kościoła są jeszcze dwa obrazy w ołtarzach autorstwa Józefa Walla i piękny klasycystyczny katafalk z 4 orłami przeniesiony do Sosnowicy z kościoła w Opolu- Podedwórz. Z obu stron drzwi wejściowych do kościoła znajdują się tablice upamiętniające wzniesienie świątyni przez Teklę Sosnowską i jej remont przez parafian w 1884 r. Wewnątrz kruchty znajdują się epitafia: Kocha Jasieńskiego - sędziego pokoju powiatu włodawskiego, dziedzica dóbr Brus, zmarłego w 1880 r. w wieku 77 lat i ks. Aleksandra Zembruskiego, urodzonego i wychowanego w parafii Sosnowica, syna właściciela dóbr Turno zm. w 1879 r. w Zamościu w 28 roku życia i 5 roku kapłaństwa. Na frontonie kościoła umieszczono też tablicę upamiętniającą żołnierzy Września 1939 r. oraz akowców z II Rejonu Obwodu Włodawskiego AK walczących z najeźdźcą o wolność i niepodległość Ojczyzny, poległych, pomordowanych i zaginionych w latach 1939 - -16 oraz zmarłych po wojnie w różnych okolicznościach. Wmurowano też tablicę ku czci żołnierzy AiK i WiN.

PIESZOWOLA

- Park w stylu krajobrazowym z XIX w.

9.4 Stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie gminy Sosnowica.

ID	Miejscowość	Województwo	Gmina	AZP	Nr w miejs.	Nr na obsz.	Faza zasiedlenia
306575	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	1	4	1-EPOKA BRAZU[OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 3- [OSADA OTWARTA]
306576	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	2	5	1-EPOKA BEAZU [OSADA

							OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 3- [OSADA OTWARTA] 4- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306577	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	3	6	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306578	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	4	7	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
306579	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	5	8	1- EPOKA BRAZU [OSADA OTWARTA]
306580	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	6	9	1- EPOKA KAMIENIA[PUNKT OSADNICZY]
306581	GÓRKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	7	10	1- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
372678	IZABELIN	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	1	18	1- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307276	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	1	70	1- EPOKA BRAZU [OSADA OTWARTA]
307277	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	2	71	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307278	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	3	72	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307279	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	4	73	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307280	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	5	74	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306582	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	6	11	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306583	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	7	12	1- EPOK ŻELAZA [PUNKT OSADNICZY] 2- MEZOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306584	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	8	13	1-EPOKA BRAZU [PUNKT OSADNICZY]
306585	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	9	14	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
306586	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	10	15	1-EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306587	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	11	16	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306588	KOMARÓWKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	12	17	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
487023	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/86	1	26	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2 Wczesne Średniowiecze [OSADA OTWARTA] 3- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
484414	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	2	1	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
484415	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	3	2	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
484416	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	4	3	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
484417	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	5	4	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
484418	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	6	5	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
484419	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	7	6	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]

							2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
484420	KROPIWKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	8	7	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307207	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	1	1	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307289	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	10	83	1- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
307290	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	11	84	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
307291	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	12	85	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307292	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	13	86	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307293	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	14	87	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- [PUNKT OSADNICZY]
307294	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	15	88	1- [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307295	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	16	89	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307296	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	17	90	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307297	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	18	91	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307298	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	19	92	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307281	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	2	75	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
307299	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	20	93	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
307300	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	21	94	1- [PUNKT OSADNICZY]
307301	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	22	95	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY] 2- [PUNKT OSADNICZY]
307302	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	23	96	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY] 2- [PUNKT OSADNICZY]
307303	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	24	97	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
307304	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	25	98	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
307305	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	26	99	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
307306	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	27	100	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 3- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
307307	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	28	101	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
307308	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	29	102	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307282	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	3	76	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307309	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	30	103	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307310	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	31	104	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307311	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	32	105	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
307312	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	33	106	1- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 2- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 3- OKRES LATEŃSKI [OSADA OTWARTA] 4- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]

307313	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	34	107	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
307314	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	35	108	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 3- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
307315	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	36	109	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY] 3- OKRES ŁATEŃSKI [PUNKT OSADNICZY]
307316	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	37	110	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
307317	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	38	311	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307283	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	4	77	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307284	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	5	78	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307285	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	6	79	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307286	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	7	80	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307287	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	8	81	1- [OSADA OTWARTA] 2-PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
307288	LEJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	9	82	1-PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
327098	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	1	1	1- OKRES HALSZTACKI [PUNKT OSADNICZY]
327223	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	10	126	1-PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
327224	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	11	127	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
327225	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	12	128	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
327226	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	13	129	1- NEOLIT [OSADA OTWARTA]
327227	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	14	130	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
327228	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	15	131	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 2- OKRES ŁATEŃSKI [OSADA OTWARTA]
327229	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	16	132	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2 PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 3- MEZOLIT [OSADA OTWARTA]
327230	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	17	133	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY] 3- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
327231	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	18	134	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
327215	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	2	118	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
327216	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	3	119	1- NEOLIT [OSADA OTWARTA]
327217	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	4	120	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 3- MEZOLIT [PUNKT OSADNICZY]
327218	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	5	121	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
327219	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	6	122	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
327220	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	7	123	1- NEOLIT [OSADA OTWARTA]
327221	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	8	124	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]

327222	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/87	9	125	1- PALEOLIT SCHYŁKOWY [OSADA OTWARTA]
306589	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	19	18	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
306590	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	20	19	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
306591	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	21	20	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306592	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	22	21	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306643	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	23	72	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
381473	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	24	2	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY] 3- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
381474	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	25	3	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
381475	LIPNIAK	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	26	4	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
487017	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	1	20	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA KAMIENIA / EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
487018	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	2	21	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY] 3- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
487019	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	3	22	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA] 3- EPOKA BRĄZU / TRZCINIECKA [PUNKT OSADNICZY]
487020	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	4	23	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
487021	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	5	24	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA] 3- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY] 4- EPOKA KAMIENIA / EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
487022	MOŚCISKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	70/87	6	25	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
372588	NADLEŚNICTWO SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	1	12	1- NEOLIT [OBOZOWISKO] 2- [OBOZOWISKO] 3- PALEOLIT SCHYŁKOWY [PUNKT OSADNICZY]
381499	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	3	10	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA ŻELAZA [PUNKT OSADNICZY] 3- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]

381500	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	4	11	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY] 3- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
381501	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	5	12	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
381502	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	6	13	1- [CMĘTARZYSKO KURHANOWE CAŁOPALNE]
381503	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	7	14	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- WCZESNA EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 3- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
381504	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	8	15	1- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 3- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
381505	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	9	16	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA] 3- EPOKA BRĄZU / EPOKA ŻELAZA [OSADA OTWARTA] 4- EPOKA BRĄZU / TRZCINIECKA [PUNKT OSADNICZY]
306615	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	1	44	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
372597	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	1	13	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
372601	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	10	22	1- MEZOLIT [OBOZOWISKO] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
306573	ORZECZÓW STARY	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	1	2	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- PALEOLIT SCHYŁKOWY [OSADA OTWARTA] 3- MEZOLIT [OSADA OTWARTA]
306593	ORZECZÓW STARY	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	2	22	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
306594	ORZECZÓW STARY	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	3	23	1- NEOLIT [OSADA OTWARTA]
381963	STARY ORZECZÓW	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/85	4	24	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
306595	PGR PASIEKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	1	24	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
306596	PGR PASIEKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	2	25	1- [PUNKT OSADNICZY]
306597	PGR PASIEKA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	3	26	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
381472	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	1	1	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
381774	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	10	17	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- WCZESNA EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
381775	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	11	18	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- WSPÓŁCZESNOŚĆ [PUNKT

							OSADNICZY]
381776	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	12	19	1- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 2- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
381777	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	13	20	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
381497	PIESZOWOLA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	2	9	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA ŻELAZA PUNKT [OSADNICZY] 3- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
372692	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	4	22	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
372694	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	5	23	1- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 2- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
372698	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	6	24	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
372699	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	7	25	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA]
372724	ZACISZE	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	1	36	1- PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA]
306574	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	1	3	1- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306624	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	10	53	EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306625	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	11	54	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306626	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	12	55	1- EPOKA KAMIENIA [PRACOWNIA KRZEMIENIARSKA]
306627	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	13	56	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- [PUNKT OSADNICZY]
306628	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	14	57	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY]
306629	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	15	58	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA] 3- OKRES LATEŃSKI [PUNKT OSADNICZY]
306630	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	16	59	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 3- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 4- NOWOŻYTNOŚĆ [PUNKT OSADNICZY] 5- OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH [PUNKT OSADNICZY] 6- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
372615	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	12	33	1- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

							[PUNKT OSADNICZY]
372616	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	13	34	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372617	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	14	35	1- Nowożytność [PUNKT OSADNICZY]
372618	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	15	36	1- Pradzieje [PUNKT OSADNICZY]
372620	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	16	37	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372621	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	17	38	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372623	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	18	39	1- Nowożytność [PUNKT OSADNICZY]
372592	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	2	14	1- Mezolit [Obozowisko] 2- Neolit [Obozowisko]
372593	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	3	15	1- Neolit [Obozowisko]
372594	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	4	16	1- Neolit [Obozowisko] 2- Epoka Brązu [PUNKT OSADNICZY]
372595	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	5	17	1- Neolit [Obozowisko]
372596	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	6	18	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372597	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	7	19	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372600	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	8	20	1- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372599	SOSNOWICA	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/86	9	21	1- Paleolit Schyłkowy [PUNKT OSADNICZY] 2- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372679	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	1	19	Nowożytność [Osada otwarta] 2- Późne Średniowiecze [Osada otwarta] 3- Wczesne Średniowiecze [PUNKT OSADNICZY]
372680	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	2	20	1- Pradzieje [PUNKT OSADNICZY]
372681	TURNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	71/87	3	21	1- Nowożytność [Osada otwarta] 2- Epoka Brązu
306617	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	3	46	1- Epoka Kamienia [PUNKT OSADNICZY]
306618	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	4	47	1- Epoka Kamienia [PUNKT OSADNICZY]
306619	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	5	48	1- Epoka Kamienia [PUNKT OSADNICZY]
306620	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	6	49	1- [PUNKT OSADNICZY]
306621	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	7	50	1- Pradzieje [PUNKT OSADNICZY]
306622	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	8	51	1- Epoka Kamienia [PUNKT OSADNICZY]
306623	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	9	52	1- Epoka Brązu [Osada otwarta]
381827	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/87	29	44	1- Nowożytność [Osada otwarta] 2- Pradzieje [PUNKT OSADNICZY]
307271	ZIENKI(PGR)	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	1	65	1- Pradzieje [Osada otwarta]

307272	ZIENKI(PGR)	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	2	66	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307273	ZIENKI(PGR)	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	3	67	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
307274	ZIENKI(PGR)	LUBELSKIE	SOSNOWICA	73/86	4	68	1- PRADZIEJE [OSADA OTWARTA]
306572	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	5	1	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 3- EPOKA BRĄZU [CMĘTARZYSKO KURHANOWE BIRYTUALNE] 4- NOWOŻYTNOŚĆ [CMĘTARZYSKO PŁASKIE BIRYTUALNE]
306598	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	6	27	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306599	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	7	28	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306600	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	8	29	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306601	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	9	30	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306602	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	10	31	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 3- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 4- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY] 5- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306631	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	17	60	1- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY] 3- [PUNKT OSADNICZY]
306632	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	18	61	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306633	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	19	62	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 3- NEOLIT [OSADA OTWARTA] 4- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
306616	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	2	45	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306634	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	20	63	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306635	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	21	34	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY]
306636	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	22	65	1- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY] 2- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306637	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	23	66	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306638	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	24	67	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306639	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	25	68	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]
306640	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	26	69	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA]

							OTWARTA] 3- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY] 4- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY] 5- NEOLIT [PUNKT OSADNICZY]
306641	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	27	70	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306642	ZBÓJNO	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	28	71	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA] 2- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 3- OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH [OSADA OTWARTA] 4- [PUNKT OSADNICZY]
306603	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	11	32	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306604	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	12	33	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306605	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	13	34	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306606	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	14	35	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306607	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	15	36	1- PRADZIEJE [PUNKT OSADNICZY]
306608	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	16	37	1- EPOKA KAMIENIA [OSADA OTWARTA]
306609	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	17	38	1- OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH [PUNKT OSADNICZY] 2- WCZESNE ŚREDNIOWIECZE [PUNKT OSADNICZY]
306610	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	18	39	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306611	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	19	40	1- EPOKA KAMIENIA [PUNKT OSADNICZY]
306612	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	20	41	1- EPOKA BRĄZU [PUNKT OSADNICZY] 2- [PUNKT OSADNICZY]
306613	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	21	42	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- [PUNKT OSADNICZY]
306614	PGR ZIENKI	LUBELSKIE	SOSNOWICA	72/86	22	43	1- EPOKA BRĄZU [OSADA OTWARTA] 2- NOWOŻYTNOŚĆ [OSADA OTWARATA]

9.5 Cmentarze.

LEJNO

- Cmentarz prawosławny z końca XIX wieku, położony za zachód od zabudowy wsi, 150m od drogi z Lejna do Orzechowa - wpisany do ewidencji zabytków,
- Dawny cmentarz unicki z XVIII-XIX wieku, położony wśród pól przy drodze gruntowej do Orzechowa, z widocznymi śladami po cerkwi unickiej wpisany do ewidencji zabytków.

NOWY ORZECÓW

- Cmentarz z I wojny światowej,
- Cmentarz choleryczny z XIX wieku.

PIESZOWOLA

- Cmentarz rodziny Krassowskich, tzw. „Mogiłki” z XVIII-XX w. położony w polu na północ od szosy i zespołu dworskiego.

SOSNOWICA

Założony w czasach zaboru austriackiego, na początku XIX wieku, przy drodze do Sosnowica- Lasek i Turna, jest miejscem spoczynku wiernych z terenu parafii Sosnowica oraz miejscem pamięci narodowej. Pochowano tu m.in. weterana Powstania Listopadowego Piotra Kiwerskiego. zm. w 1884 r. W dwóch oddzielnych mogiłach spoczywają powstańcy styczniowi: z oddziału płk Walentego Lewandowskiego i Marcina Horelowskiego polegli w bitwie 4 marca 1863 r. pod Sosnowicą oraz z partii Karola Krysińskiego zabitych przez Rosjan 19 sierpnia 1863 r. pod Górkami.

Jest tu też grób Tadeusza Zdrawskiego - uczestnika Powstania Styczniowego, zm. w 1927 r. w wieku 83 lat. Na cmentarzu sosnowickim są groby żołnierzy Września 1939 r.

Pochowano tu żołnierzy poległych podczas bombardowania przez Luftwaffe biwakujących w Sosnowicy oddziałów WP, oraz żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza z grupy gen. Wilhelma Rückemana - Orlika poległych w bitwie z Armia Czerwoną pod Wytycznem. Spoczywa tu m.in. Witold Stochmiałek, 17-letni ochotnik z Łodzi, zmarły 2 października 1939 r. w Sosnowicy.

Niezbýt liczne są grobowce ziemian z Sosnowicy i okolicznych majątków, a to dlatego, że Sosnowskich i Libiszewskich chowano w podziemiach kościoła, a Krasowsskich -w Pieszowoli na tzw. Mogiłkach. Na cmentarzu sosnowickim jest grobowiec Rocha Jasieńskiego z Brusa—prezesa Okręgowego Koła Rolniczego i stryja Teodora Jasieńskiego - właściciela Rozwadówki w pow. włocławskim, powstańca styczniowego, naczelnika cywilnego woj. podlaskiego. Pochowano w nim także żonę Rocha- Natalię z Cieszkowskich, zmarłą w 1884 r. w wieku 69 lat, siostrę znanego dowódcy Powstania Styczniowego Kajetana Cieszkowskiego-Ćwieka (walczył m.in. w głośnej bitwie z Rosjanami 5 sierpnia i 863 r. pod Deputycznymi k. Chełma).

W Sosnowicy spoczywają także Kazimierz Zembrzuski - właściciel majątku Turno zm. w 1881 r., Waleria z Rzeszerzyńskich Kalasińska zm. w 1877 r. i jej mąż Józef Kalasiński zm. w 1900 r. w wieku 80 lat; Amelia z Pieglowskich Zelkowska-obywatelka ziemiska zm. w 1903 r. i Michał Turski- obywatel ziemski zm. w 1906 r.

Na cmentarzu jest też pomnik Ignacego Zawadzkiego, mgr farmacji, byłego rolnika, założyciela pierwszej apteki w Sosnowicy, majora WP w spoczynku, zmarłego w 1955 r. w wieku 85 lat. Spoczywają tu obrońcy Ojczyzny: st. felczer medycyny Andrzej Fedorowicz - ppor. WP, odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari, zm. w 1959 r. w wieku 67 lat; Stanisław Goluch - ur. w 1893 r. w Pieszowoli, zm. w 1971 r. w Szczecinie - uczestnik walk o niepodległość Polski w Legionach Piłsudskiego, pionier Ziemi Odzyskanych.

Spoczywają tu wreszcie kolejne pokolenia rodzin sosnowickich i pieszowskich pracowników majątków dworskich: Kucewiczów, Kulawików, Goluchów, Armacińskich, Grzywaczewskich. Na wielu starszych grobowcach można odczytać ślady unickiej historii tych ziem - imiona Prakseda, Tryfon, Naum wskazują, że ludzie ci byli do 1875 r. unitami, potem zostali prawosławnymi, ale po ukazie tolerancyjnym cara w 1905 r. przeszli na łono Kościoła rzymsko-katolickiego.

Jest tu także grobowiec długoletniego proboszcza sosnowickiego ks. Stanisława Kazimierczaka, zm. w 1982 r. w wieku 72 lat.

STARY ORZECHÓW

- Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (1915 r.)- urządzony na skraju drogi Łączna-Sosnowica. Na kopcu ustawiono w 2002 r. płytę pamiątkową,
- Cmentarz wojenny z 1915 r. położony w polu na wschód od drogi Łączna-Sosnowica ze śladami mogił ziemnych. W 2003 r. zostanie on upamiętniony stosowną tablicą,
- Cmentarz w lesie ok. 1 km na zachód od drogi Łączna- Sosnowica i ok. 250 m na północ od drogi gruntowej Orzechów- Uścimów. Pod rozłożystym dębem usypano 25 mogił ziemnych w 6 rzędach.

Wszystkie te cmentarze wpisane są do ewidencji zabytków.

ZIENKI

- Cmentarz grzebalny, pounicki, z XV11-XVIIJ w. położony przy kurhanie.

Część „B” - S U P L E M E N T

1. Rozwój osadnictwa gminy na tle historycznym.

1.1. Gmina Sosnowica i osada Sosnowica

Teren dzisiejszej gminy znajdującej się we wschodniej części powiatu parczewskiego, na terenie subregionów Pojezierze Łęczyńsko- Włodawskie i Polesie lubelskie był dawniej obszarem pełnym bagien, moczarów i jezior. Pierwsze potwierdzone ślady osadnictwa w Gminie Sosnowica odkryto w Zienkach - grób ludności kultury trzcińskiej (epoka brązu) pochodzący z około 1500 roku p.n.e. Najwcześniejsze ślady osadnictwa pochodzą z XIII wieku. Gmina wówczas była terenem pogranicznym księstw polskich, ruskich, jaćwieskich. Stabilizację osiągnęła dopiero po unii polsko – litewskiej w 1385. Można wnioskować, iż w tym okresie z pierwotnej osady puszczańskiej wywodzi się wieś Sosnowica, której nazwa pochodzi od licznie występującego na tym obszarze drzewa- sosny. Stała się ona siedzibą i gniazdem rodowym Sosnowskich już na przełomie XV i XVI wieku. Przypieczętowaniem tego faktu było powstanie dworu szlacheckiego z folwarkiem należącego do rycerza Rogosza herbu Nałęcz. Kolejnych informacji o Sosnowicy dostarcza nam m.in. lustracja królewska w Ziemi Chełmskiej przeprowadzona w 1564 roku. Ówczesny stan wsi wynosił: 3 działki i 16 zagród. Sosnowica liczyła około 100 mieszkańców i była niewielkim ośrodkiem dworskim z 5 rzemieślnikami, a na jej terenie stała już cerkiew prawosławna. W 1685 roku Sosnowica uzyskała prawa miejskie, nadane przez króla Jana III Sobieskiego na wniosek miecznika Raławickiego Oktawiana Sosnowskiego. Rozwój miasteczka nastąpił w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego, kiedy to panem Sosnowicy był faworyt królewski wojewoda smoleński i płocki, hetman polny litewski Józef Sosnowski.

Ważną osobą w historii gminy był Józef Sosnowski. Od 1764 był marszałkiem sejmu elekcyjnego W 1767 kupił od Antoniego Ponińskiego starostwo ryczywolskie. Zbierając zaszczyty i urzędy państwowe Sosnowski konsekwentnie powiększał swój majątek rodowy, stając się wkrótce jedynym właścicielem dóbr Sosnowica. Jako gospodarz przeprowadził pierwsze w historii Polesia prace melioracyjne. Okres rozwoju wsi przypadający na lata panowania Józefa Sosnowskiego określany jest jako „złoty wiek”. W 1775 roku po powrocie z Francji przebywał w Sosnowicy

Tadeusz Kościuszko, który po nieudanym romansie z Ludwiką, córką Hetmana Sosnowskiego wyjechał do Ameryki.

Szczególną rolę Sosnowica odegrała w powstaniu styczniowym, służyła jako obozowisko dla partyzantki. Po uwłaszczeniu w 1864 roku dobra sosnowickie składały się z 3 folwarków: Sosnowica Dwór, Sosnowica Lasek i Leśniów. We wsi były 54 gospodarstwa z 1463 morgami użytków rolnych. Osada liczyła 338 mieszkańców.

Sosnowica nie stroniła od strajków robotników folwarcznych w 1905 roku jak również nie ominęły jej ewakuacje ludności czy napady wroga np. po ataku Kozaków, kiedy to ludność osady uległa drastycznemu zmniejszeniu. Oprócz najazdów wieś trapiły również pożary w drugiej połowie lat 30-tych. Mimo niepowodzeń Sosnowica rozwijała się, około 1938 rozpoczęto budowę pierwszego budynku szkolnego, a w okresie międzywojennym powstały dwa młyny i olejarnia. Ze spisu powszechnego z 1921 roku wynika, iż w Sosnowicy było 616 mieszkańców, w tym 184 Polaków, 151 Rusinów(Ukraińców) 275 Żydów i 6 osób innej narodowości.

Już pierwsze tygodnie września 1939 były pod znakiem rozbitych jednostek żołnierzy- uciekinierów z armii „Modlin”, którzy zjawili się w Sosnowickiej osadzie. W kolejnych dniach pojawiały się oddziały: 41 dywizja piechoty gen. Wacława Piekarskiego, 1 Dywizja Piechoty Legionów gen. Wincentego Kowalskiego, jednostki Mazowieckiej Brygady Kawalerii płk Jana Karcza, Dywizja Kawalerii „Zaza” gen. Zygmunta Podhorskiego. 29 września przez osadę przemaszerowały 178 i 179 pułk piechoty z 50 Rezerwowej Dywizji Piechoty „Brzoza” z SGO „Polesie” idące do swojej ostatniej bitwy w wojnie polsko- niemieckiej pod Kockiem. Przez Sosnowicę przejechał sztab SGO „Polesie” ze swoim dowódcą gen. Kleebergiem. Mimo licznych przemarszy wojsk, Sosnowica nie była terenem walk.

Na ziemiach sosnowickich kształtował się ruch oporu. Wacław Topolski utworzył grupę, która później weszła w skład Narodowej Organizacji Wojskowej, połączonej w 1943 z AK. Sosnowicka placówka AK wzięła udział w lipcu 1944 w akcji „Burza”

Po II wojnie światowej tendencjom rozwojowym po latach okupacyjnego regresu towarzyszyły problemy bezpieczeństwa, związane z zagrożeniem wywołanym przez nacjonalistów ukraińskich z Galicji., nie przeszkodziło to w budowie, bardzo ważnego Kanału Wieprz- Krzna, utwardzonej drogi łączącej wieś z Włodawą i Parczewem. Apogeum rozwoju gospodarczego Sosnowica osiągnęła w latach 70-tych XX wieku,

kończąc budowę Szkoły Podstawowej, posiadając ośrodek zdrowia, pawilon handlowy GS, piekarnię GS, budynki mieszkalne dla pracowników PGR-u oraz budynek urzędu gminy. Zmiany nastąpiły po upadku PRL i likwidacji PGR. Obiekty PGR oczyszczono ze sprzętu i narzędzi rolniczych, PGRybacki przekształcono w Gospodarstwo Rybackie „Polesie” w Sosnowicy.

Po utworzeniu 49 województw gmina należała do województwa chełmskiego. Wybory w czerwcu 1990 do samorządu gminnego Sosnowica rozpoczęły okres rozwoju kształtowany przez samorząd terytorialny. W 1999 roku gmina znalazła się w składzie województwa lubelskiego.

1.2. Charakterystyczne miejscowości w gminie Sosnowica.

Bohutyn

W źródłach z 1485 r. po raz pierwszy pojawiła się nazwa uroczyska Bohutyn - na rzeczce zwanej Sosnówka) był staw z młynem o tej nazwie (Bohutyn - nazwa ukraińska, polska - Bogutyn, od Bogusza). Osada młyńska z czasem przeistoczyła się w wieś. Do 1944 r. wieś wchodziła w skład dóbr Sosnowica. Po uwłaszczeniu chłopów w 1890 r. miała 8 gospodarstw i 280 morę ziemi. Przed I wojną światową przeprowadzono tu pierwszą w gminie Turno komasację gruntów. Aby zlikwidować szachownice gruntów przeniesiono wieś w nowe, odległe od dotychczasowego o 4 km, miejsce. Tu zbudowano nowe zagrody po obu stronach nowej szerokiej ulicy (z drewna podarowanego przez Teodora Libiszewskiego). Chłopi otrzymali nowe pola i łąki odmierzone równymi prostokątami.

W 1996 r. Bohutyn został telefonizowany. Obecnie wieś: ma 32 mieszkańców i wchodzi w skład sołectwa Sosnowica.

Czerniów

Dawniej spora wieś (nazywana też Czerniejów) dziś niewielka kolonijka w sołectwie Pieszowola, tuż przy granicy gminy Sosnowica z gminą Brus. Mieszka tu tylko 6 rodzin. Kolonia jest telefonizowana, ma też wodociąg.

Czołoma

Śródleśna kolonia w sołectwie Pieszowola, określana dziś jako Kol. Pieszowola. Mieszkają tu tylko 2 rodziny rolnicze i 6 rodzin letników z Warszawy, Krakowa i Lublina.

Daleczką

Dawniej znana jako Daleki Kąt. Do 1974 r. wchodziła w skład gminy Woła Wereszczyńska. Obecnie niewielka kolonia należy do sołectwa Komarówka.

Górki

Stara wieś w gminie Sosnowica- wzmiankowana po raz pierwszy w 1567 roku, w składzie parafii rzymsko- katolickiej w Sawinie. Przed ponad cztery wieki wieś wchodziła w skład dóbr Sosnowskich. W 1827 r. w 42 domach wsi mieszkały 223 osoby. W 1890 r. wieś liczyła 39 gospodarstw o powierzchni 974 mórg. Ta ilość gospodarstw nie uległa zmianie niemal do dziś. W 1984 r. było tu 36 gospodarstw- obecnie wieś liczy 46 gospodarstw i 228 mieszkańców.

Przed II wojną wieś była ośrodkiem nacjonalistycznego ruchu ukraińskiego. We wrześniu 1925 r. powstała tu jako czwarta w pow. włodawskim- filia Towarzystwa „Ridna Chata” licząca 21 członków. Mężem zaufania został Andrzej Kusznirczuk. Jednocześnie wieś była infiltrowana przez KPZU. Jaczejkę tej partii utworzyli w Górkach Jan i Bazyli Tarzanowie. Nacjonaści ukraińscy uaktywnili się podczas okupacji hitlerowskiej. W lutym 1940 utworzyli oni w Górkach- za zgodą niemieckich władz okupacyjnych- ukraińską szkołę powszechną. Z kolei po wybuchu wojny niemiecko- sowieckiej ożywili się znacznie komuniści ukraińscy. Działacze KPZU przeistoczyli się w członków PPR. W drugiej połowie 1943 r. Górki stały się siedzibą Komitetu Gminnego PPR , którego sekretarzem był mieszkaniec wsi M. Nazaruk. KG PPR szybko utworzył garnizon wiejski Gwardii Ludowej Górki- Sosnowica. Z Górek pochodził Jan Burdel, dowódca grupy partyzanckiej z oddziału AL. im. Adama Mickiewicza- w końcu kwietnia 1943 r. wraz z 29 partyzantami popełnił on w ziemnym bunkrze zbiorowe samobójstwo nie chcąc poddać się Niemcom.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej w lipcu 1944 r. Ukraińcy z Górek, tak komuniści jak i nacjonaści, podjęli współpracę z NKWD i organami polskiej „władzy ludowej”. Otrzymawszy broń od ACz utworzyli paramilitarne formacje „samoobrony” przed Polakami. Ten załazek przyszłego ORMO liczył w Górkach 70- 80 osób uzbrojonych w pepesze i kbk, pełniących warty nocne. „Samoobrona” z Górek uczestniczyła w 1945 r. w polowaniach na AK-owców. Jej komendantem był Mikołaj

Jakubik, Ukrainiec, aktywista PPR. Jednocześnie Ukraińcy z Górek masowo zaciągali się w szeregi UB i MO. Na pełną współpracę i kwatery mogły liczyć oddziały KBW. W styczniu 1946 r. oddział WiN „Jastrzębia” zdobył Górki zabierając „samoobronie” broń. „Jastrzęb” kazał Ukraińcom zgromadzić się na środku wsi i tu wygłosił im pogadankę o lojalności w stosunku do państwa polskiego. Ukraińscy komuniści musieli też odśpiewać hymn „Jeszcze Polska nie zginęła....”.

W latach 1946- 47 niemal wszyscy Ukraińcy z Górek wyjechali do ZSRR. Ich gospodarstwa objęli polscy repatrianci zza Bugu. We wsi utworzono jedną z pierwszych w woj. lubelskim Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych o nazwie „Zgoda” .RSP „Zgoda” przetrwała okres likwidacji spółdzielni w połowie lat 50-tych i funkcjonowała do końca XX w. W 1984 r. gospodarowała na 1000 ha (w tym 633 ha gruntów ornych) Spółdzielnia zajmowała się hodowlą bydła, trzody chlewnej i kur a także karpi w 27- ha stawie. RSP miała warsztat naprawczy samochodów i maszyn rolniczych oraz cegielnię wypalającą 2,5 mln szt. cegieł rocznie. Górki były w okresie PRL „bastonem PZPR” w gminie Wołoskowola, a później Sosnowica. We wsi funkcjonowała też silna placówka ORMO- po wyjeździe Ukraińców organizację tę tworzyli w Górkach Jan Muzyka, Bronisław Łukaszczyk, Skoczyłaś, Szymczuk. Dzięki spółdzielni produkcyjnej Górki zmieniły w latach PRL całkowicie swój wygląd. Miejsce kurnych chat wybudowano bloki mieszkalne. Wieś otrzymała drogowe połączenie z Sosnowicą, wodociąg i kanalizację, doprowadzono do niej sieć telefoniczną. Jest tu świetlica wiejska.

Hołodyska

Niewielka kolonia w sołectwie Pieszowola, określana dziś jako Kol. Pieszowola. Mieszkają tu tylko 3 rodziny rolnicze. W ostatnich latach osiedliły się też 2 rodziny letników z Warszawy. W 1996 r. wieś została stelefonizowana.

Izabelin

To nazwa przysiółka Sosnowicy — Lasek, położonego wśród lasów ok. 2 km na wschód od osiedla rybackiego. Izabelin powstał po 1864 roku

Janówka

Wieś w składzie sołectwa Zbójno. Powstała w końcu XIX wieku. W 1997 r. kolonia została stelefonizowana.

Karolin

Nic istniejąca już wieś, później kolonia. Przed I wojną światową właścicielem majątku Karolin był Władysław Kamieński, gospodarujący na 77 h.

Komarówka

Wieś położona w lasach na południe od Sosnowicy, na traktzie ze Starego Orzechowa do Zienek, była przed II wojną światową terenem działania KPZU, a po 1942 r. - PPR. Z kwater w gospodarstwach ukraińskich korzystali partyzanci sowieccy. W grudniu 1942 r. hitlerowcy ścigający oddział Fiodora Kowalowa rozbili w pobliżu Komarówki grupę „Ałmatyńca” z tego oddziału. W boju zginął „Ałmatyniec” i kilku partyzantów.

W latach 1943-44 Komarówka była okresowo siedzibą dowództwa Lubelskiego Obwodu GL — AL. Nic więc dziwnego, że właśnie w tej wsi wyznaczono punkt etapowy w drodze do Moskwy pierwszej grupy delegatów lewicowej Krajowej Rady Narodowej. Kwaterowali tutaj Edward Osóbka-Morawski. Marian Spychalski. Kazimierz Sidor i Jan Haneman (przedstawiciele RPPS i PPR), którzy z Komarówki udali się na rozmowy polityczne ze Stalinem.

Po wojnie Komarówka została spalona przez UPA. W końcu XX w. do wsi doprowadzono sieć telefoniczną. Wieś ma 81 mieszkańców i 18 gospodarstw rolnych.

Kropiwki

Stara wieś wchodząca do 1795r. w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 11 połowie XVII w. w Kropiwkach w kluczu Krzywowierzbowskim ekonomii brzeskiej, dzierżawił 12 włók ziemi Oktawian Sosnowski, właściciel pobliskiej Sosnowicy. Po jego śmierci w 1674 r. dzierżawę objęła wdowa Katarzyna z Zamiechowskich Sosnowska.

Po III rozbiorze Polski wieś została związana z terenami stanowiącymi obecnie gminę Sosnowica. Zamieszkała przez ludność ukraińska podlegała przed II

wojna światowa wpływom KPZU, która miała tu swoją komórkę. W czasie okupacji hitlerowskiej z jaczejki KPZU uformowała się komórka PPR.

W ostatnim okresie okupacji hitlerowskiej Kropiwki były terenem działań sowieckiej i Al-owskiej partyzantki. W kwietniu 1944 r. wieś była główną bazą przybyłej z Buga Brygady Partyzanckiej im. Wandy Wasilewskiej. 7 maja 1944 r. doszło pod wsią do boju między grupą z 3 batalionu 25 pułku policji S S a partyzantami sowieckimi ze zgrupowania im. Nikity Chruszczowa dowodzonymi przez pomocnika szefa sztabu zgrupowania Iwana Wewko. Niemcy stracili kilka samochodów i 6 zabitych. W odwecie wieś została zbombardowana przez Luftwaffe podczas akcji antypartyzanckiej „Maigewitter” (Burza Majowa) przeprowadzonej w maju 1944 r.

Po II wojnie Kropiwki opuściła ludność ukraińska. We wsi osiedli się repatrianci z Buga.

Obecnie we wsi mieszkają 24 osoby. Jest tu 9 gospodarstw rolnych. Wieś jest telefonizowana.

Lejno

Pierwsza wzmianka o wsi pojawiła się w źródłach pisanych z 1533 r. Nazwa Lin (Lyn) w 1542 r. przybrała formę Lejno (Leyno). W 1546 r. wymieniono Wołę Lejneńską. W XVI w. użyto też formy Lijno. Obok wsi było jezioro Lejno, zwane też Wielkim. Jezioro było rzeczywiście duże, ale też bardzo płytkie — stąd potocznie nazywano je „Kałuża”. Nazwa Lejno związana jest ze staropolskim „lej, leja” — tj. deszczem ulewnym. Ale też leje to bezodpływowe doły krasowe o głębokości do kilku metrów, wypełniające się po deszczu wodą, po czym wysychające. Nieopodal wsi tryskają źródła Jedlanki — dopływu Tyśmienicy.

Pierwotnie wieś Lejno związana z dobrami Wereszczyńskich wchodziła w skład parafii rzymsko-katolickiej Sawin w diecezji chełmskiej i parafii prawosławnej (potem unickiej) Wereszczyn w eparchii chełmskiej. W 1771 r. Leon (Lew) na Wereszczynie Wereszczyński, dziedzic wsi, wybudował w Lejnie drewnianą cerkiew unicką, przy której została, utworzona parafia unicka.

W 1827 r. wieś miała 45 domów i 368 mieszkańców. Folwark Lin lub Lejno z wsiami Lejno, Zamłyniec i koloniami czynszowymi Jagodne, Rowisko, Zaranie, Zamłyniec i Daleki Kąt miał w 1866 r. obszar 3693 morgów. Wieś Lejno (Lin) miała wówczas 66 gospodarstw, a Zamłyniec 6 gospodarstw. W dobrach były jeziora:

Wielkie, Głębokie, Chumewńko (Gumienko) i Blizny. Od 1867 do 1975 r. wieś Lejno wchodziła w skład gminy (gromady) Wola Wereszczyńska w pow. Włodawskim.

Od 1820 r. właścicielem dóbr Lejno był Józef Linierski, który objął je w spadku. Po nim majątek przejął jego syn Józef Seweryn Liniewski. W 1852 zawarł on związek małżeński z Józefą Bogdanowicz- siostrą znanych patriotów z Nadrabia. Józef Seweryn Liniewski zaangażował się w przygotowanie Powstania Styczniowego, a po jego wybuchu służył pomocą materialną licznym partiom powstańczym. Liniewski czuwał nad bezpieczeństwem powstańców przebywających w lesie i w jego dworze. Częstym gościem w dworze w Lejnie był Karol Krasieński ze swoją partią. 7 lipca 1863 zatrzymał się tu ze swoim oddziałem Józef Jankowski ps. Szydłowski- naczelnik wojskowy powiatu Stanisławów. Powstańcy rozłożyli się na obszernym dziedzińcu dworu. Śpiących zaatakowali Kozacy z piechotą i 2 działami, dowodzeni przez mjr Eustachiewicza z pułku kostromskiego. Powstańcy nie odpowiedzieli na ogień wojsk moskiewskich, wycofali się do lasu łączyńskiego i to ocaliło dwór (w przeciwnym razie Rosjanie spaliliby dwór). Jeden śpiący powstaniec został ranny. W ręce Rosjan wpadły konie i furmanki z mięsem i wódką.

Zimą 1863/64 w dworze często znajdowała wikt i nocleg partia Józefa Liniewskiego ps. Liniewski z Rawy i Opoczna. W dworze Linierskiego udzielano też pomocy Waleremu Wróblewskiemu, rannemu w potyczce koło Rudki Korybutowej. Zasadzkę urządziła tu sotnia Kozaków kubańskich sławnego starszyny Zankisowa- dowódcy ochrony namiestnika Królestwa Polskiego. Dwukrotnie ciętego w głowę Wróblewskiego uratował chłop z Rudki, opatrzył i przewiózł do Lejna. Przez kilka dni leczył go tu Józef Seweryn Liniewski, po czym przewiózł powstańca do zamku w Zawieprzycach, skąd bratanica dzierżawcy tej wsi- kurierka Rządu Narodowego Bolesława Skłodowska, z narażeniem życia przetransportowała go do Galicji. Wigilię 1863 r. spędził u niego ze swoim litewskim oddziałem B. Ejtminowicz. Przez cały czas powstania w dworze funkcjonowała stacja powstańczej poczty zorganizowana pod koniec lipca 1863r. Żona Józefa Liniewskiego była członkinią Komitetu Niewiast, które w czasie Powstania Styczniowego zbierały pieniądze na rzecz powstańców, pomagały rodzinom ofiar, organizowały i prowadziły szpitale powstańcze. Liniewski prowadził też zbiórkę ciepłej odzieży przed zimą 1863/64 i w swoim dworze przekazywał ją za pokwitowaniem powstańcom. Za pomoc powstańcom 6 stycznia 1864 r. w „ruską Wigilię” aresztował go płk Heins, szef sztabu gen. Maniukina.

W Lejnie w tamtym okresie, oprócz dworu była cerkiew i cmentarz unicki- na nim stał krzyż i tablica z napisem „ Pamięci Kazimierza Bogdanowicza, rozstrzelanego w Lublinie 6 marca 1863r.” 8- pokojowy dwór w Lejnie stał frontem na północ przy gościńcu z Zienek, budowle gospodarskie- na lewo ku zachodowi. Przed frontem, poza dziedzińcem, płynęła rzeczka. Za domem rósł park olszowy, a dalej trzciny po jeziorze(Wielkim), z którego Liniewski spuścił wodę. Ekonomem w dworze Liniewskiego był Aleksander Stankiewicz, a leśniczym- Teodor Madaliński. Wśród włościan byli m.in. Paweł Jakubowicz, Adam Kret, Prażmowski, Iwan Dmitruk.

Zadłużony po Powstaniu Styczniowym Józef Seweryn Liniewski ratował się sprzedając w maju 1865r. 15 włók w folwarku Jagodno. Lipcu tegoż roku sprzedał resztkę folwarku- 5 włók. Jagodno stało się kolonia niemiecką. W 1888 r. Liniewski sprzedał dobra Lejno(miały wówczas 1498 mórg) Szlomie Rutenowi, a sam przeniósł się do Lublina (zmarł tu w 1892)

Po reformie w 1867 r. wieś i folwark Lejno weszły w skład nowoutworzonej gminy Wola Wereszczyńska w powiecie włodawskim guberni siedleckiej. Z tą gmina Lejno związane było aż do 1975 r., kiedy to weszło w skład nowo utworzonej gminy Sosnowica.

Z dawnej historii Lejna warto jeszcze przypomnieć funkcjonowanie rosyjskiej szkoły początkowej 1- klasowej od 1875 do 1915 roku, zmianę administracyjną cerkwi unickiej na prawosławną w 1875 r. po likwidacji unickiej diecezji chełmskiej; ewakuację i przesiedlenie ludności prawosławnej przez Rosjan w 1915r. i definitywną likwidację cerkwi. W Polsce niepodległej funkcjonowała we wsi 1-klasowa Szkoła Powszechna. W latach 20-tych XX wieku rozebrano starą cerkiew unicką, od 1875- prawosławną. Po Kościele wschodnim w Lejnie pozostały tylko cmentarze. Podczas okupacji hitlerowskiej wieś stała się bazą partyzancką. Pod koniec 1941 r. ukrywali się tu jeńcy sowieccy, którzy wraz ze swoimi rodakami chroniącymi się we wsiach Zamłyniec i Zagłębocze utworzyli grupę zbrojną dowodzoną przez Michała Kodzajewa ps. Michał Osetyniec. 12 marca 1944 r. zatrzymała się tu po ciężkich walkach na odpoczynek 1 Ukraińska Dywizja Partyzancka płk Piotra Werszychory. Partyzanci sowieccy znajdowali w Lejnie życzliwych sobie ludzie- od 1942 r. we wsi działała komórka PPR.

Lejno było wsią w części ukraińską. Ludność ukraińska została w latach 1944-46 przesiedlona do ZSRR, a niewielka część w ramach akcji „Wisła” – na Mazury. We wsi zamieszkali repatrianci – Polscy z za Buga.

Wieś ma dziś 53 gospodarstw rolnych i 169 mieszkańców. Przewidziana jest do zabudowy letniskowej.

Libiszów

Miejscowość powstała na początku XX wieku. Właściciel dóbr Sosnowica Teodor Libiszewski zajął się wówczas — po praktyce w Rykach — hodowlą ryb. W tym celu na bagnach poleśnych między jeziorami sosnowieckimi Białym i Czarnym wykopano kanały i urządzono stawy hodowlane: Kościuszko, Morskie Oko, Giewont, Nosal i in. o łącznej powierzchni ponad 600 ha. Była tu wówczas tylko jedna osada - położona na wzgórzu rybackówka, w której mieszkał rybak zakładający wcześniej sieci niewodów na Jeziorze Białym. Nowy folwark rybacki wraz z dworem i stawami hodowlanymi otrzymał nazwę hipoteczną Libiszów, od nazwiska właściciela majątku. Libiszów przynosił od początku ogromne zyski i na początku XX wieku Teodor Libiszewski sprzedał go właścicielowi dóbr łęczyńskich Ludwikowi Grabowskiemu, zarabiając na tym krocie.

Po II wojnie majątek został znacjonalizowany i stawy przejęła początkowo Gminna Spółdzielnia „SCh” w Sosnowicy. Później stawy i dawny folwark weszły w skład nowo utworzonego Państwowego Gospodarstwa Rybackiego. W latach 60-tych na terenie parku podworskiego wybudowano osiedle mieszkaniowe PGRybackiego. Do oddalonej o 2 km Sosnowicy usypano szutrową drogę. Po likwidacji PG Rybackiego stawy libiszowskie były częścią składową Gospodarstwa Rybackiego AWRSP. Obecnie dzierżawi je Gospodarstwo Rybackie „Polesie” Sp. z o.o. z siedzibą w Sosnowicy. W dawnym dworze Libiszowskiego urządzono pokoje gościnne dla korzystających z łowiska rybackiego na Jez. Białym.

Libiszów wchodzi obecnie w skład sołectwa Sosnowica.

Lipniak

Wieś położona wśród lasów i błot, między Wytycznem, Wolą Wereszczyńską, Pieszowolą i Zienkami. Na północ od niej rozciąga się obszerne bagno „Pociągi”. Wieś stała się bardzo znana w czasie Powstania Styczniowego. Jej położenie wykorzystał znany dowódca powstańczy Karol Krysiński tworząc w Lipniaku swoją główną bazę. Do dziś widoczne są ślady obozowiska powstańców, wykorzystujących naturalne warunki obronne, lasy i bagna, obwarowanego rowami i wałami ziemnymi.

Tu przyjeżdżały kurierki z Siedlec i Warszawy, przywożono broń i amunicję oraz żywność dla powstańców. W październiku 1863 r. koncentrowały się „na Lipniaku” oddziały litewskie - zgromadziło się tu ok. 1 tys. ludzi dowodzonych przez ppłk Walerego Wróblewskiego.

Z bazy w Lipniaku korzystał też oddział Leona Kota - pierwszego dowódcy samodzielnej chłopskiej grupy powstańczej (18 konnych), który „siał postrach” wśród Rosjan w powiatach radzyńskim i włodawskimi. 7 marca 1864 r. Kot wpadł w ręce Rosjan z oddziału siedleckiego.

Wiosną 1864 r. Rosjanie wycięli w okolicznych lasach szerokie, kilkunasto sążniowe „ulice” do Lipniaka - od zienkowskich pól przez karczmę Janówkę, drugą od Woli Wereszczyńskiej i trzecią od Bud Wytyckich umożliwiającym im pełną obserwację lasów. W ten sposób zlikwidowali obozowisko powstańcze w Lipniaku.

W okresie międzywojennym w Lipniaku funkcjonowała 1-klasowa Szkoła Powszechna, do której uczęszczały dzieci ze wsi Lipniak, Zbójno i Kol. Janówka.

W czasie okupacji hitlerowskiej z dawnego obozowiska powstańców styczniowych korzystali jeńcy sowieccy. W końcu marca 1944 r. doszło tu do walki między partyzantami sowieckimi ze zgrupowania płk Iwana Banowa ps. Czornyj, a niemiecką kolumną zmotoryzowaną z ok. 300 - 350 żołnierzami. Partyzanci zniszczyli z rusznic ppanc. samochód pancerny i zabili 16 Niemców.

Po II wojnie Lipniak był prawdziwym matecznikiem oddziałów antykomunistycznego podziemia, a zwłaszcza „Jastrzębia”.

Wieś należąca do dóbr Łomnica w parafii Wereszczyn w latach 1867 - 1975 wchodziła w skład gminy Wola Wereszczyńska. W 1892 r. miała 9 domów i 62 mieszkańców. Od 1975 r. związana jest z gminą Sosnowica. Położona w granicach Poleskiego Parku Narodowego liczy dziś 25 mieszkańców i 5 gospodarstw rolnych.

Mościska

Stara wieś wchodząca do III rozbioru Polski w skład ekonomii brzeskiej w pow. brzeskim Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dopiero w granicach Galicji Zachodniej (po 1795 r.) została związana z terenem obecnej gminy Sosnowica, oddzielonej wcześniej granicą między Koroną a Litwą.

Mieszkający tu przed II wojną światową Ukraińcy angażowali się w działalność Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. Jaczejka KPZU ożywiła działalność po

ataku Niemców na ZSRR -jej czołowy aktywista Włodzimierz Kaliszczuk pomagał jeńcom sowieckim uciekającym z hitlerowskiej niewoli. Po utworzeniu Gwardii Ludowej powstał we wsi garnizon pomocniczy GL.

17 lipca 1944 r. na drodze między Mościskami a Kropiwkami doszło do jednej z większych bitew partyzanckich. W czasie hitlerowskiej akcji antypartyzanckiej „Wilbersturm” (Cyklon) partyzanci ze zgrupowania „Jeszcze Polska nie zginęła” płk Roberta Satanowskiego, wspomagani przez, pojedynczych partyzantów sowieckich, rozbili zmotoryzowaną kolumnę baterii sztabowej 237 Brygady Artylerii Szturmowej. Zginęło 40 żołnierzy hitlerowskich, zniszczono 19 samochodów ciężarowych.

Zaangażowanie wsi w pomoc partyzantom sowieckim i GL zostało okupione znacznymi stratami podczas okupacji zginęło 15 jej mieszkańców.

Wieś Mościska ma dziś tylko 17 mieszkańców. Po wybudowaniu drogi Uhnin - Hola wieś uzyskała połączenie ze światem.

Nowy Orzechów

Graniczna wieś Ziemi Chełmskiej - na zachód od niej było już woj. lubelskie - wykształcona z wsi Orzechów (Stary). Powstała w wyniku działów majątkowych w XVII — XVIII w. W 1827 r. Nowy Orzechów (zwany także Orchowem Nowym) miał 42 domy i 223 mieszkańców. Powierzchnia majątku wynosiła 3109 mórg w tym 1616 mórg lasu i 175 mórg wody.

Nowy Orzechów stał się największą wsią w majątku - w 1890 r. miał 51 osad i 1890 mórg ziemi. Od 1867 r. Nowy Orzechów wchodził w skład gminy Uścimów w pow. włodawskim. W okresie międzywojennym była tu 3-klasowa Szkoła Powszechna. Aktywnie działało Koło Młodzieży Wiejskiej skupiające 25 osób, w tym 5 dziewcząt. Koło wystawiało „teatrzyki”, miało też swoją sekcję śpiewaczą. We wsi działała komórka KPZU, z której w okresie okupacji hitlerowskiej wywodzili się aktywiści PPR i GL. Między innymi pierwszym komendantem GL w pow. włodawskim był mieszkaniec Nowego Orzechowa Ukrainiec Dymitr Bakun ps. Mietek. W ukraińskich domach Nowego Orzechowa znajdowali pomoc i schronienie jeńcy sowieccy uciekający z obozów pod Białą Podlaską i Chełmem. 12 marca 1944 r. stanęła tu na odpoczynek 1 Ukraińska Dywizja Partyzancka płk Piotra Werszyhory, w drodze z południa Lubelszczyzny do rejonu Podedwórze — Opole.

Po II wojnie Nowy Orzechów stał się terenem działania władzy ludowej (ORMO i UB), UPA i WiN. Zginęło wówczas 7 Ukraińców - aktywistów PPR z Orzechowa Nowego i Starego - w tym Dymitr Bakun. Inny Ukrainiec z Nowego Orzechowa Jan Dudycz- oficer Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa we Włodawie, został zlikwidowany w lesie na szosie Włodawa — Lublin (razem z nim zginął oficer UB w Lublinie i 2 żołnierzy KBW). Walkę z „władzą ludową” prowadziła placówka WiN z Nowego Orzechowa dowodzona przez Feldmana ps. Kruk.

Olchówka

Wchodząca w skład dóbr Sosnowica wieś w 1827 r. liczyła 19 domów i 122 mieszkańców. W 1890 r. miała 24 gospodarstwa i powierzchnię 936 mórg. Przed II wojną w tej ukraińskiej wsi działała komórka KPZU, z której w 1942 r. utworzono komórkę PPR. Jej członkiem był m.in. Ukrainiec Bazyli Kubel. We wrześniu 1942 r. w Olchówce utworzono Włodawski Powiatowy Komitet PPR, na którego czele stanął ukraiński, komunista z sąsiednich Mościsk Włodzimierz Kaliszczuk. W 1943 r. miejscowi komuniści utworzyli we wsi garnizon pomocniczy GL. Wiosną, 1944 r. Olchówka była siedzibą sztabu przybyłej zza Bugu Polskiej Brygady Partyzanckiej im. Wandy Wasilewskiej dowodzonej przez. Stanisława Szelesta. 19 kwietnia 1944 r. partyzanci z tej brygady dowodzeni przez Borysa Kołoszenko skutecznie odparli atak Niemców od strony wsi Uhnin, zabijając 20 hitlerowców i niszcząc 1 samochód. W czasie akcji antypartyzanckiej „Maigewitter” Luftwaffe zbombardowało Olchówkę.

Po II wojnie światowej mieszkańcy Olchówki narodowości ukraińskiej opuścili wieś, w części dobrowolnie, w części pod przymusem. Ich gospodarstwa przejęli repatrianci zza Bugu. W 1996 r. wieś została telefonizowana. Obecnie wieś ma 19 Gospodarstw rolnych i 37 mieszkańców.

Pasieka

Dawniej Pasieki - folwark położony na wschód od Sosnowicy. Przed II wojną właścicielem folwarku o powierzchni 67 ha był Grzegorz Oleksiuk. Po nacjonalizacji utworzono na gruntach dworskich i poukraińskich Państwowe Gospodarstwo Rolne Pasieka. Dla jego pracowników wybudowano budynki mieszkalne. Po likwidacji PGR Pasieka jest klasycznym osiedlem popegeerowskim ze wszystkimi związanymi z tym problemami. W osiedlu są 2 bloki mieszkalne, 2 domki dwurodzinne i baraki mieszkalne, w których zamieszkuje 107 osób.

Pieszowola

Zaścianek szlachecki Piesia Wola w parafii Sawin wymieniono po raz pierwszy w źródłach w 1564 r. (lustracja Ziemi Chełmskiej). W latach 1565-75 używano też nazwy Piesi Chostch (Piesichwosth) a w późniejszych latach także Peszą Wola. Dopiero po II wojnie światowej utrwaliła się nazwa Pieszowola. W 1827 r. wieś miała 75 domów i 508 mieszkańców, a w 1885 r. liczyła 63 domy z 616 mieszkańców. Folwark Piesia Wola wraz z attencją Ludwiczyn miał powierzchnię 2446 morgów. Od początków XIX wieku pozostawał on w ręku rodu Krassowskich h. Ślepowron. W latach 1867-1975 r. wieś wchodziła w skład gminy Turna (od 1928 r. Wołoskowola) w pow. włocławskim (od 1955 r. - w pow. parczewskim). Od 1975 r. jest wsią wchodzącą w skład gminy Sosnowica.

Wieś zapisała się na kartach Powstania Styczniowego, tak poprzez działalność patriotyczną jej właścicieli (patrz wspomnienia Grzymisława Krassowskiego) jak i działalność powstańców i wojsk rosyjskich. W dworze Krassowskich funkcjonowała powstańcza stacja pocztowa nr 10, stacjonowały w nim partie powstańcze. Często gośćmi byli w nim organizatorzy wojskowi Powstania- Feliks Herman i Leopold Czapiński z Białej Radziwiłłowskiej. Herman aresztowany w Pieszowoli wydał Rosjanom, wielu członków organizacji powstańczej, w tym właściciela majątku Franciszka Krassowskiego 55-letni dziedzic, naczelnik cywilny pow. włocławskiego, został skazany na 12 lat ciężkich robót na Syberii i zmarł w 1866 r. w Irkucku. 1 marca 1864 r. po raz ostatni przechodził przez Piesia Wolę oddział

powstańczy Karola Krysińskiego. Informacji o stanie Powstania udzielały wówczas Krysińskiemu majorowa Łuczycka i żona dzierżawcy Wołoskowoli Czapska. Później nie widziano tu powstańców, bo Rosjanie urządzili w Pieszowoli tzw. uczastok. W dworze kwaterował stale duży oddział płk Garianowa polujący na powstańców. Szczególnie aktywnym oficerem był sztabskapitan Chmołowski, znany w pow. włodawskim jako „łapacz” powstańców.

Rząd carski wziął po aresztowaniu dziedzica jego majątek w sekwestr. Wiosną 1864 r. carscy żołnierze urządzili w Pieszowoli ceremonię ogłoszenia carskiego ukazu o uwłaszczeniu chłopów. Płk Garianow i inni oficerowie gratulowali chłopom mówiąc *„wsio wasze i lesa i pastwiska, wsio nasz car dał”*.

Na początku XX wieku Ludwik Krassowski - syn Franciszka, doprowadził do konfliktu między dworem a wsią. Chłopi protestując wycinali drzewa z lasu dworskiego, wypasali bydło na dworskich polach i łąkach, a na każdą *„próbę bronięcia swojej własności* (przez dziedzica - przyp. aut.) *odpowiadano bardzo wyraźnymi i groźnymi pogroźkami*. W końcu konflikt doprowadził do tragedii - chłopi uzbrojeni w drągi, widły i siekiery zamordowali Ludwika Krassowskiego. Od 1910 r. w majątku gospodarował jego syn Grzymisław Krassowski. Podczas I wojny światowej Rosjanie opuszczając teren Królestwa Polskiego spalili dwór zbudowany po 1863 r. przez Ludwika Krassowskiego i zabudowania gospodarcze. Przed II wojną we wsi zbudowano piękną murowaną szkołę. Dziedziczka zorganizowała Koło Gospodyń Wiejskich. Na przełomie września i października 1939 r. w majątku rozbroili się żołnierze polscy. Majątek miał przed II wojną powierzchnię 720 ha. Zakopaną broń dziedzic przekazał później Armii Krajowej.

W połowie czerwca 1944 r. wieś zajął baon Gzymśa z 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK. 16 czerwca baon bezpiecznie przeżył całonocną obecność Niemców. Nikt z mieszkańców wsi nie zdradził Niemcom, że obok na linii ognia, są akowcy z "Wołynia i z oddziału miejscowego AK.

W pobliżu Pieszowoli miał swój bunkier „Jastrząb” z magazynem broni i amunicji. Latem 1945 r. dokonał tu zasadzki na oddział KBW. 8 lipca 1946 r. „Jastrząb” ponownie dokonał udanej zasadzki na żołnierzy z 53 pp i UB. WiN-owcy rozbroili żołnierzy, zdobyli 7 rkm, 110 granatów, amunicję i radiostację. „Władza ludowa” utworzyła we wsi ORMO. Wśród organizatorów byli Michał Grzywaczewski (rozstrzelany w 1947 r. w Pieszowoli przez „Żelaznego”) i Piotr Grzywaczewski - członek PPR i prezes GS Wołoskowoli (także zabity przez „Żelaznego” 24-04-1947 r.

za „współpracy z KBW i wydawanie akowców w ręce NKWD”) oraz Mikołaj Dziadko (mieszkaniec Kol. Pieszowola, sekretarz komórki PPR, rozstrzelany w 1946 r. przez podziemie) i 5 Ukraińców, którzy w 1946 r. wyjechali do ZSRR (Kazimierz Przystupa, Leon Przystupa s. Michała, Marcei Tabeński, Franciszek Grzeszczuk i Jan Malik). Z kolei włodawskie UB rozstrzelało w styczniu 1947 r. publicznie w Pieszowoli Kazimierza Zasadzkiego - rolnika, komendanta placówki WiN w Jamnikach.

Po nacjonalizacji majątku Krassowskiego stawy pieszowolskie przejęło PGRybackie w Sosnowicy. W parku podworskim wybudowano budynek mieszkalny dla pracowników PGR. Do 1999 r. funkcjonowała w Pieszowoli samodzielna Szkoła Podstawowa, przekształcona następnie w filię SP w Sosnowicy. Po utworzeniu Poleskiego Parku Narodowego we wsi zlokalizowano siedzibę Obwodu Ochrony „Zbójno”.

Pieszowola liczy obecnie 52 gospodarstwa rolne i 272 mieszkańców. We wsi jest remiza OSP.

Stary Orzechów

Nazwa wsi jest w pełni adekwatna do dziejów wsi. Stary Orzechów to najstarsza wieś gminy Sosnowica i jedna z najstarszych miejscowości Ziemi Chełmskiej - wymieniono ją po raz pierwszy w 1264 r. w dokumentach klasztoru w Sieciechowie nad Wisłą (ziemia stężycka w woj. sandomierskim), którego była własnością. Prawdopodobnie jednak klasztor sieciechowski miał nadanie tylko na samo jezioro „*Orechow*” (tj. Tomasznie), podobnie jak na pobliskie jeź. Uściwierz (wówczas Ostafisz) należące do tej samej grupy jezior zwanych wtedy „chełmskimi”. Klasztor pozbył się później tych bardzo odległych dla niego posiadłości.

W lustracji Ziemi Chełmskiej z 1564 r. wymieniono „*Orzechów utorque*” - wieś szlachecka. Jej właściciele Sosnowscy płacili wówczas podatek od sześciu i pół łana w Orzechowie. We wsi mieszkało 2 zagrodników. Orzechów związany był z rodem Sosnowskich do k. XIX wieku - wchodził przez blisko 5 wieków w skład dóbr sosnowickich. W końcu XVI w. właścicielem wsi był np. Ostafi Sosnowski. W XIX wieku dobra orzechowskie były często wydzierżawiane (w ich skład wchodziły w 1876 r.: folwark Nowy Orzechów, awuls Czarnoładzice, osada młyńska Bobryk oraz wsie Stary Orzechów i Nowy Orzechów). We wsi był „pałac orzechowski”. Powierzchnia majątku wynosiła 3109 mórg, w tym 1616 mórg lasu i 175 mórg lustra wody.

Właścicielką tych dóbr była w II połowie XIX w. Józefa Szwykowska z d. Malska, córka Anny i Błażeja Malskich - rodziców matki wielkiego pisarza Józefa Ignacego Kraszewskiego (Szwykowska była więc jego ciotką). Józefa Szwykowska wydzierżawiła Orzechów Józefowi Zaborowskiemu, który przybył tu z Poznańskiego. Zaborowski okazał się bardzo dobrym gospodarzem, rozwinął hodowlę bydła i trzody chlewnej. Odniósł sukces finansowy i w 1862 r. kupił od Tadeusza Jasieńskiego wieś Rozwadówka koło Wisznic. Teodor Jasieński, bratanek Rocha — właściciela Brusa, sprzedał majątek, bo już szykował się do powstania, w którym odegrał na Podlasiu znaczącą rolę. Mieszkający w pałacu orzechowskim wraz z rodziną Józef Zaborowski odmówił w 1863/64 r. uczestnictwa w zbiórce odzieży zimowej dla powstańców.

13-09-1767 r. rosyjski generał Suworow pobił pod Orzechowem przywódców Konfederacji Barskiej — braci Kazimierza i Franciszka Pułaskich. Krwawiące szeregi konfederatów cofnęły się na wschód (Kazimierz Pułaski dostał się do niewoli pod Włodawa) i na północ pod Łomazy (tu zginął Franciszek Pułaski). W 1827 r. wieś Stary Orzechów w parafii Sosnowica miała 29 domów i 158 mieszkańców. W 1900 r. we wsi było 203 mieszkańców i 23 domy. Od 1867 do 1975 r. wieś wchodziła w skład gminy (gromady) Uścimów w pow. włodawskim (od 1955 r. pow. parczewski). W 1975 r. Stary Orzechów znalazł się w granicach nowoutworzonej gminy Sosnowica w woj. chełmskim. Od 1999 r. wraz z tą gminą wchodzi w skład pow. parczewskiego w woj. lubelskim.

Przed II wojną światową, wieś zamieszkała w większości przez Ukraińców była terenem działalności KPZU jej aktywista Bazyli Tkaczuk organizował pomoc jeńcom sowieckim, a w 1942 r. założył we wsi pierwszą na terenie ówczesnej gminy Uścimów komórkę PPR. Od II połowy 1943 r. wieś była siedzibą Komitetu Gminnego PPR (grn. Uścimów) - funkcję sekretarza pełnił B. Tkaczuk, który jednocześnie utworzył tu garnizon wiejski GL. Skomunizowana, leżąca na obrzeżu kompleksu Lasów Parczewskich, nie mająca drogowego połączenia ze światem wieś, w latach, 1942-44 była siedzibą (wspólnie z. Nowym Orzechowem) Dowództwa Lubelskiego Obwodu GL - AL. W obu tych wsiach często kwaterowały oddziały sowieckich partyzantów ze zgrupowania ppłk Iwana Banowa ps. Czornyj: st. sierż. Jakowlewa i st. lejtn. Wasyla Fiłatowa.

Wieś była także w kręgu zainteresowania Armii Krajowej. Grama Uścimów wchodziła w skład Rejonu III Obwodu Włodawskiego, kierowanego przez, kpt.

Tadeusza Golka ps. Kruk i od 1943 r. przez ppor. rez. Wacława Rudzińskiego ps. Dwójniak. 19 czerwca 1944 r. do wsi dotarł batalion „Hrubego” - kpt. Jana Józefczaka z 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK, idący do Ostrowa Lub.

Partyzanckie karty historii Orzechowa były przyczyną wielokrotnych, represji hitlerowskich wobec mieszkańców obu wsi. 10 lutego 1942 r. hitlerowcy w odwecie za zabicie przez partyzantów Hansa Sommera rozstrzelali 61 osób ze wsi na obrzeżach Lasów Parczewskich, w tym 6 mieszkańców Orzechowa Starego. 6 lipca 1943 r. hitlerowcy aresztowali za pomoc udzieloną partyzantom kilku mieszkańców wsi i wywieźli ich na Majdanek. Obie wsie - Nowy i Stary Orzechów straciły z rąk hitlerowców 45 mieszkańców. Wieś poniosła straty także z rąk nacjonalistów ukraińskich. 6 kwietnia 1945 r. bojówka Służby Bezpieczeństwa OUN (Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów) rozstrzelała 3 członków rodziny Chomiuków.

W latach 1945-47 wieś opuścili dobrowolnie lub przymusowo mieszkańcy narodowości ukraińskiej. W ich gospodarstwach osiedlili się repatrianci zza Bugu. Po wojnie utworzono we wsi Szkołę Podstawową (istniała do 1999 r.). Przy okazji budowy Kanału Wieprz- Krzna wieś otrzymała drogowe połączenie z Sosnowicą, Łęczną i Uścimowem. W latach 70-tych XX w. wybudowano drogę do Zienek. We wsi jest zlewnia mleka i pawilon handlowy.

Stary Orzechów ma dziś 161 mieszkańców i 49 gospodarstw rolnych. Wieś korzysta od końca XX wieku z udogodnień cywilizacyjnych -jest telefonizowana i ma sieć wodociągowa. Przewidziana jest do zabudowy lotniskowej.

Turno

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1504 r. jako Wola Sosnowska albo Wolya Turna w parafii Sawin Ziemi Chełmskiej. Była to graniczna na północy ziem koronnych wieś. Sąsiednia Hola leżała już za granicą Wielkiego Księstwa Litewskiego. Początkowo wchodziła w skład dóbr Sosnowskich. W 1827 r. wieś liczyła 56 domów i 260 mieszkańców. W 1863 r. dzierżawcą Turna był Rajmund Krassowski, syn Franciszka - właściciela Piesiej Woli. Uczestnik Powstania Styczniowego wziął udział w niefortunnej akcji na Parczew w nocy z 21/22 stycznia 1863 r.-ujęty pod Radzeniem Podl. przez żandarmów rosyjskich, mimo tortur w śledztwie (otrzymał kilkaset uderzeń pałkami) nikogo nie wydał. Skazany przez carski sąd doraźny został rozstrzelany w Radzynie przy trakcie międzyrzeckim.

W 1886 r. już po uwłaszczeniu, wieś liczyła 29 gospodarstw chłopskich. Właścicielem majątku Turno o powierzchni 1278 mórg była wówczas Justyna Zembrzuska.

Od 1867 r. wieś dała swą nazwę gminie „Turna” (tak wówczas mówiono) w pow. włodawskim. Siedziba Zarządu Gminy była wieś Zamołodycze. Gmina Turna miała w 1900 r. 7958 mieszkańców, w tym 5525 prawosławnych (parafie w Holi i Sosnowicy), 835 katolików (parafia w Sosnowicy), 611 protestantów (zbór w Mariance) i 496 Żydów (kahał w Sosnowicy). W skład gminy Turna wchodziły wsie: Bohutyn, Brus, Czerniejów, Dębiny, Górki, Hola, Kropiwki, Laski, Leśniów, Ludwiczyn, Marianka, Nowiny, Olechówka, Piesza Wola, Skorodnica, Sosnowica, Szmoktonówka, Turna, Wołoska Wola i Zamołodycze. W Polsce międzywojennej Turno utraciło swą gminę na rzecz Wołoskowoli (1927 r.) — ta wieś od 1923 r. była siedziba Zarządu Gminy, bo we wsi Turno nie było odpowiedniego budynku dla władz gminy. W Turnie działała przed II wojną wytwórnia wód gazowych M. Turlinera.

Wieś zamieszkała w większości przez ludność ukraińską była przed II wojną światową terenem działania KPZU. W okresie okupacji hitlerowskiej Ukraińcy z Turna utworzyli w swojej wsi szkołę ukraińską. Podjęła ona na krótko pracę także po wyzwoleniu, jesienią 1944 r. Wieś nie była podczas okupacji terenem działania partyzantów. Tylko w dniu 19 czerwca 1944 r. Turno stało się chwilową bazą partyzancką - po akcji na Wisznice odpoczywał tu baon por. Michała Fijałki ps. „Sokół” z 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK.

W latach 1946-47 wyjechała ze wsi dobrowolnie lub pod przymusem większość ukraińskich mieszkańców wsi. Aby uniemożliwić osiedlanie się repatriantów zza Bugu w lipcu 1947 r. wieś została spalona przez UPA. Odbudowała się w niewielkim stopniu. Na opuszczonych poukraińskich polach zorganizowano PGR. Dla pracowników PGR wybudowano osiedle mieszkaniowe, z ujęciem wody, siecią wodociągową, siecią kanalizacyjną i oczyszczalnią ścieków. Po likwidacji PGR ziemia jest dzierżawiona. Osiedle popegeerowskie przejęła utworzona specjalna Spółdzielnia Mieszkaniowa w Turnie. W 1996 r. wieś została telefonizowana.

Sołectwo Turno obejmuje dwie miejscowości — Turno (wieś) i Turno PGR. We wsi mieszka 58 osób, funkcjonuje 16 gospodarstw rolnych. PGR Turno zamieszkuje 189 osób.

Walerianów

Nieistniejąca, już wieś położona przy drodze z Jez. Czarnego do Białki obok starego lasu - uroczyska Sto Morgi. Był to folwark założony przez Alfonsa

Libiszewskiego w końcu XIX wieku i tak nazywany na cześć ostatniej właścicielki Sosnowicy związanej z rodem hetmana Sosnowskiego – Walerii Niepokólczyckiej. Przed I wojną światową właścicielem folwarku o powierzchni 142 ha był Stefan Kremky. We wsi stał drewniany dwór zwany „pokojami Gąsiorowskiego”. Po reformie rolnej w 1921 r. powstała też Kolonia Walerianów.

Po II wojnie zagubiona wśród lasów i jezior wieś, nie mająca drogowego połączenia ze światem, pełniła rolę tymczasowego lotniska wojskowego. Kukuruźniki stacjonowały tu do lat 60-tych. Po likwidacji lotniska pusty teren zalesiło Nadleśnictwo Makoszka. W latach 50-tych XX w. dwór sprzedano do Olechówki - tu został rozebrany. W latach 70-tych i 80-tych wieś szybko się wyludniała. Ostatni dwaj mieszkańcy Kol. Walerianów Adam Koszarski i Zofia Czapska - zmarli w latach 90-tych XX w. Wieś przestała istnieć

Zacisze

Wieś powstała po uwłaszczeniu w 1864 r. Niewielka miejscowość śródleśna miała przed II wojną 8 gospodarstw ukraińskich. Funkcjonował tu młyn K. Strzelca. 19 czerwca 1947 r. grupa operacyjno-manewrowa 48 pp dowodzona przez por. Kowalewskiego osaczyła i zabiła najbardziej poszukiwanego po wojnie nacjonalistę ukraińskiego Polesia i Podlasia — Iwana Romaneczko ps. Wołodia. W latach 70-tych zbudowano w Zaciszu blok mieszkalny pracowników Nadleśnictwa. We wsi są 4 indywidualne gospodarstwa rolne. W 1996 r. Zacisze zostało stelefonizowane.

Zamłyniec

Wieś położona w pobliżu Jeż. Zagłębocze. W 1827 r. nie było jej jeszcze na mapie Królestwa Polskiego. Wchodziła w skład majątku Lejno. W 1867 r. było tu 6 gospodarstw. Od 1867 r. do 1975 r. Zamłyniec związany był z gminą (gromadą) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim. Z gminą Sosnowica połączony został w 1975 r. Wieś posiada sieć wodociągową. Zamłyniec wchodzi w skład sołectwa Lejno.

Zbójno

Stosunkowo młoda wieś, w XIX w. wchodziła w skład dóbr Łomnica (w 1866 r. miała 7 gospodarstw). Od 1867 r. związana z gminą (gromadą) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim weszła w 1975 r. w skład nowoutworzonej gminy Sosnowica. Na kartach historii Zbójno pojawiło się podczas II wojny światowej. Tu we wrześniu 1939

r. rozbrajali się żołnierze KOP gen. W. Rückmanna — Orlika. W majątku rybackim k. Zbójna młodzież polska ukryła wówczas ckm, kilkanaście karabinów, 50 tys. granatów i kilka tysięcy sztuk amunicji. Broń tę przekazano w 1941 r. organizatorowi partyzantki sowieckiej w tym rejonie Fiodorowi Kowalowowi.

Zagubiona w lasach wioska dawała schronienie jeńcom sowieckim uciekającym z niewoli niemieckiej. 25 czerwca 1942 r. Niemcy dokonali pacyfikacji Zbójna - zastrzelili 50-letniego Juliana Pilarskiego i przechowywanych przez niego jeńców sowieckich. Spalili też zabudowania Pilarskiego. Wcześniej, podczas łapanki, hitlerowcy zastrzelili 18-letniego Franciszka Kadczyka.

W latach 1943-44 w Zbójnie kwaterował oddział leśny AK dowodzony przez nauczyciela z Chełma ppor. rez. Ludwika Pałysa ps. Ludwik, 11 maja 1944 r. oddział ten wszedł w skład III baonu OP 7 AK.

Po II wojnie światowej wieś była prawdziwym matecznikiem oddziałów WiN „Zagłoby” - Konstantego Piotrowskiego i „Jastrzębia” - Leona Taraszkiewicza. Stałą kwaterę miał tu „Żelazny” - Edward Taraszkiewicz. Z tego powodu wieś była represjonowana przez UB i KBW.

Zbójno nie korzysta - poza elektrycznością - z dobrodziejstw cywilizacji. We wsi jest 12 gospodarstw rolnych, w których mieszkają 43 osoby.

Zienki

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1564 r. podczas lustracji Ziemi Chełmskiej jako Zinki (nazwa rodowa od imienia Zi (e) nek, Zi (e) nko - od Zenon, Zenobiusz lub ukr. Zinowiej). W pobliżu obecnej wsi Zienki odkryto najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Sosnowica. W kurhanie położonym na terenie Poleskiego Parku Narodowego, zwanym przez ludność „Szwedzka Mogiła”, przed ok. 3500 laty ludność kultury trzcinińskiej dokonała pochówku szkieletowego.

Jednocześnie archeolodzy ustalili, że w tym miejscu założono w II połowie XVII wieku cmentarz, grzebalny, najprawdopodobniej unicki. Znaleziono tu szczątki 163 mieszkańców Polesia Chełmskiego w różnym wieku.

W 1827 r. wieś Zienki miała 25 domów i 250 mieszkańców i wchodziła w skład dóbr Łomnica w parafii rzymsko-katolickiej Wola Wereszczyńska. Dobra Łomnica składały się ze wsi Łomnica, Zienki, Lipniak i Zbójno - miały w 1866 r. powierzchnię 1966 mórg. We wsi Łomnica były wówczas 24 osady, a w Zienkach - 35.

W 1892 r. Zienki miały 32 domy i 250 mieszkańców. W latach 1834-64 właścicielem folwarku w Zienkach był Jan Godowski (konserwatysta, przeciwnik Powstania Styczniowego).

Przed II wojną światową wieś zamieszkała przez ludność ukraińska była infiltrowana przez KPZU. Jej aktywista Mikołaj Nazaruk organizował tu pomoc dla jeńców sowieckich, a po 1941 r. zaczął tworzyć komórkę PPR. W 1943 r. ukraińscy komuniści z Zienek utworzyli we wsi garnizon pomocniczy GL, w którym leczono rannych i chorych partyzantów, organizowano żywność i odzież dla nich. 25 kwietnia 1944 r. w Zienkach miał miejsce bój oddziału im. Henryka Dąbrowskiego z Brygady im. Wandy Wasilewskiej ze zmotoryzowaną grupą pościgową Niemców wyposażonych w 6 samochodów pancernych. AL-owcy zniszczyli samochód pancerny i zabili 23 Niemców.

Po wyzwoleniu wsi od Niemców w końcu lipca 1944 r. miejscowi komuniści ukraińscy zasilili szeregi UB i MO, zaś ukraińscy nacjonaliści współpracujący z hitlerowcami przekonali NKWD, że są gorliwymi komunistami i do obrony „przedpolskimi bandami” (t.j. przed AK - przyp. aut.) otrzymali od Sowietów broń - pepesze i karabiny. Utworzona „samoobrona” w Zienkach aktywnie włączyła się do rozpoczętego jesienią 1944 r. polowania na akowców. Uzbrojeni Ukraińcy pełnili nocne waty na rogatkach wsi. Niewiele to pomogło - w styczniu 1946 r. oddział WiN „Jastrzębia” zdobył Zienki dokonując tu prezentacji siły.

W końcu 1946 r. ukraińska wieś Zienki przestała istnieć—jej mieszkańcy wyjechali do ZSRR. Opuszczone gospodarstwa zostały w lipcu 1947 r. spalone przez UPA. Kiedy więc w końcu lat 40-tych XX wieku rozpoczęto organizację na poukraińskich ziemiach Państwowego Gospodarstwa Rolnego, zabudowę wsi ulokowano w nowym miejscu, ok. 1 km na południowy zachód od spalonej wsi. W latach 70-tych zbudowano tu wzorcowe osiedle PGR, wyposażone w wodę bieżącą i sieć centralnego ogrzewania i kanalizację. Po upadku PGR na początku lat 90-tych właścicielem domów stała się AWRSP, która z kolei przekazała je utworzonej przez b. pracowników PGR Spółdzielni Mieszkaniowej, prężnie kierowanej przez Czesława Choinę. We wsi jest filia Gminnej Biblioteki Publicznej oraz świetlica wiejska. Do 2001 roku funkcjonowała tu samodzielna Szkoła Podstawowa — obecnie jest tu filia ZSP w Sosnowicy (szkoła była tu i w okresie międzywojennym).

W latach 1867-1975 Zienki wchodziły w skład gminy (gromady) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim. W 1975 r. wieś włączono w granice gminy

Sosnowica. Zienki mają dziś 330 gospodarstw i tylko 2 indywidualne gospodarstwa rolne.

2. Polityka wyznaniowa.

Na terenie Polesie Lubelskiego w XIX wieku współistniało kilka wyznań: dominujące dziś wyznanie katolickie, prawosławne, unickie, jak i zrzeszający ludność żydowską judaizm.

Parafia Rzymskokatolicka

Parafia wielokrotnie zmieniała swoją przynależność administracyjną, dlatego też ciężko jest ustalić liczbę wiernych. Dopiero dane z 1860 roku, mówią nam o 756 wiernych należących do parafii. W ówczesnym czasie proboszcz posiadał gospodarstwo, które utrzymywało się z kilku źródeł. Głównymi dochodami były zyski czerpane z uprawy lub dzierżawy ziemi funduszowej. Znaczna część ziemi była w rękach poddanych chłopów pańszczyźnianych. Znaczącym źródłem dochodów były różne wolności i prawa wynikające z zapisów aktu erekcyjnego parafii. Akt taki zezwalał m.in. na wyrąb drzew w lasach Sosnowickich. Parafia utrzymywała się również z opłat wiernych na czynności duszpasterskie oraz pewnego procentu od sum pieniężnych zapisywanych przez różne osoby na rzecz kościoła.

Na placu kościelnym poza plebanią, domem wikariusza stała czeladnia. Proboszcz posiadał też stajnię, chlewik, oborę, stodołę, szopę na siano i spichlerz wchodzące w skład gospodarstwa parafialnego.

Kościół Wschodni

Na terenie gminy były dwie cerkwie prawosławne, będące do 1875 cerkwiami unickimi, w Sosnowicy i w Lejnie. Dane odnośnie wiernych wskazują na szybki wzrost mieszkańców należących do parafii. Przewaga księży unickich posiadała często rodziny wielodzietne i znajdowała się w trudnej sytuacji materialnej. Duchowieństwo zmuszało chłopów do bezpłatnej pracy oraz pobierało wysokie opłaty za czynności duszpasterskie. Owocowało to licznymi konfliktami z parafianami.

W XIX wieku duchowieństwo było podzielone. Część ulegała wpływom obrządku rzymskiego, część opowiadała się za ruskością, niezdecydowanie pod względem świadomości zajmowali chwiejną pozycję.

Parafia utrzymywała się z kilku źródeł m.in. 120 morgów ziemi, w około 75% dzierżawionych przez chłopów, dziesięciny snopowej, opłat za czynności duszpasterskie. Ponadto proboszcz miał prawo do wyrębu lasów, warzenia piwa, produkcji wódki na własne potrzeby, mewa w młynie oraz połowu ryb. Sytuacja gospodarczo - ekonomiczna sosnowieckiej parafii była w dobrym stanie, w przeciwieństwie do parafii w Lejnie. Budynki gospodarstwa parafialnego kształtowały się podobnie jak przy parafii rzymskokatolickiej, wzbogacone były tylko o studnie i dom diaka.

Katolicyzm a prawosławie

Okres porozbiorowy był systematyczną polityką zasymilowania unitów z Cerkwią prawosławną. W roku 1825 wydano unitom zakaz przechodzenia na obrządek łaciński. Z czasem pozbawiono duchownych niezależności finansowej, tym samym podporządkowując ich ekonomicznie władzom państwowym.

Przechodzenie parafii na wyznanie prawosławne mogło odbyć się na zebraniach parafialnych.

Nie wszyscy unicy chętnie przechodzili na prawosławie, księża rzymskokatolicki byli karani za posługę dla „opornych” unitów. Unicy odrzucający prawosławie manifestowali to na różne sposoby, od publicznych wystąpień po świętowanie świąt katolickich. Władze rosyjskie starały się zmniejszyć liczbę kontaktów unitów ze społecznością polską stosując rygorystyczne kary i kontrole.

Analizując historię możemy stwierdzić, iż na terenach gminy większość byłych unitów pozostała przy prawosławiu. Po wybuchu I wojny światowej Cerkwie prawosławne zostały zamknięte z powodu migracji większości parafian w głąb imperium rosyjskiego.

Judaizm

Ludność Żydowska dotarła na tereny gminy już w XVIII wieku, było to kilka rodzin zajmujących się handlem. W XX wieku stanowili ok. 44% ogólnej liczby mieszkańców. W okresie międzywojennym działała już samodzielna gmina żydowska, z rabinem kahału sosnowickiego Pinchas Herbst.

Była to raczej ludność biedna, zajmująca się handlem, rzemiosłem i usługami, dzieci w miarę możliwości uczęszczały do Szkoły Powszechnej. Rok 1939 przyniósł straty w liczbie ludności żydowskiej, aresztowano rabina Pinchasa, hitlerowcy stosowali liczne szykany wobec Żydów. Doprowadziło to do utworzenia getta w Sosnowicy w

1941 r. Zgromadzono w nim ludność z osady i okolicznych wsi. W listopadzie w 1942 przebywało w nim ok. 580 kobiet, dzieci i mężczyzn. Obszar getta nie był ogrodzony, ale strzeżony przez Niemców. Getto było przeludnione, w 1942 Niemcy wysłali transport żydowskich dzieci wprost do obozu zagłady.

3. Bibliografia

Deresz J., Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica 2003

Kończ M., Tarasiuk D., Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2007

Jadczak St., Gmina Sosnowica. Monografia

Inst. Gosp. Przestrzennej i Mieszkalnictwa w W-wie Z.Z. P. i Urbanistyki w Lublinie:
Innowacyjny Plan rozwoju gminy Sosnowica.